

T.C
NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

NÂBÎ'NİN FARŞA DİVÂNÇESİ (İNCELEME-TÜRKÇEYE ÇEVİRİ -
TENKİTLİ METİN)

HAZIRLAYAN
ŞERİFE ÖRDEK

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. FİLİZ KILIÇ

Ocak, 2012
NEVŞEHİR

T.C
NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

NÂBÎ'NİN FARŞA DİVÂNÇESİ (İNCELEME-TÜRKÇEYE ÇEVİRİ -
TENKİTLİ METİN)

HAZIRLAYAN
ŞERİFE ÖRDEK

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. FİLİZ KILIÇ

Ocak, 2012
NEVŞEHİR

KABUL VE ONAY

Prof. Dr. Filiz KILIÇ danışmanlığında Şerife ÖRDEK tarafından hazırlanan “Nâbî'nin Farsça Divânçesi (İnceleme-Türkçeye Çeviri-Tenkitledi Metin)” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

09/01/2012

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Parvana BAYRAM

Üye : Yrd. Doç. Dr. Adem ÖGER

F.K.
P.B.
A.Ö.

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 09.01.2012 tarih ve ...2012/4..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

10/01/2012

Prof. Dr. Sevki ÖZGENER
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

On yedinci yüzyıl, Osmanlı Devleti tarihinde siyasî ve kültürel bakımdan bir çözüme dönemidir. Bu yüzyılda ekonomide, ilimde, askerî teşkilatta, yönetimde bir önceki yüzyıla ait değerlere karşı şüpheler baş göstermiştir. Bu asırda kaleme alınan birçok edebî eserde de, daha önceki dönemlerde pek rastlanmayan sosyal ve siyasî konular yer almıştır. Dönemin şairleri de eserlerinde, sosyal ve siyasî değişim ve bu değişim neticesinde ortaya çıkan düzenin bozulmasıyla ilgili konuları dile getirmişlerdir.

On yedinci yüzyıl, hem teknik hem de edebî zevk açısından divan şiirinin orta dönemi olarak adlandırılır. Aradan geçen yüzyıllara ve beğenilerin değişmesine rağmen, bugün bile tartışmasız olarak üstat kabul edilen birçok divan şairi bu dönemde yetişmiştir.

Bu çalışmada on yedinci yüzyılın önde gelen isimlerinden ve hikemî tarzın büyük öncülerinden olan Nâbî'nin, bugüne kadar üzerinde ayrıntılı olarak durulmamış olan Farsça Divânçesi ele alınmıştır. "Nâbî'nin Farsça Divânçesi (İnceleme-Türkçeye Çeviri-Tenkitli Metin) adı verilen bu çalışmada Farsça Divânçe'nin hem Eski harfli metninin hem de Latin harflerine aktarılan Farsça metnin tenkitli metni hazırlanmış, ardından Farsça Divânçe Türkçeye çevrilmiş ve son olarak da eserin şekil ve muhteva özellikleri incelenmiştir. Farsça Divânçe'nin hem Eski harfli metninin hem de Latin harflerine aktarılan Farsça metnin tenkitli metni hazırlanırken, gerek Türk Dili ve edebiyatı gerekse Fars Dili ve edebiyatı alanında çalışanların bu çalışmadan rahatlıkla faydalanmaları amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın giriş bölümünde, şairin yaşadığı dönemin ve dolayısıyla şairin daha iyi anlaşılabilmesi için dönemdeki siyasî durum ve edebî hayat hakkında bilgi verilmiştir.

"Nâbî'nin Hayatı, Yetiştigi Edebî Çevre, Edebî Kişiliği ve Eserleri" başlıklı birinci bölümde, şairin hayatıyla ilgili araştırma sonuçları ortaya konmuştur.

“Nâbî'nin Farsça Divânçesi'nin incelemesi” adlı ikinci bölümde ise Farsça Divânçe şekil ve muhteva özellikleri açısından iki başlık altında değerlendirilmiş ve bu değerlendirme sonucunda zaman zaman Nâbî'nin Türkçe Divân'ı ile Farsça Divânçesi arasında şekil ve muhteva açısından mukayeseye gidilmiştir. Farsça Divânçe'nin adından da anlaşılacağı üzere hacimli bir eser olmaması ve bu iki eser arasında çok fazla farklılık tespit edilememesi dolayısıyla ayrıntılı bir mukayese yapılamamıştır. Son olarak bu bölümde, Nâbî'nin pek çoğu İran şairi olan ünlü şairlerin gazellerine nazire olarak yazdığı tahmislerin tespit edilebilenleri verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Nâbî'nin Farsça Divânçesi'nin, Türkçeye çevirisi yapılmıştır.

“Metin” başlıklı son bölümde ise Farsça Divânçe'nin hem Eski harfli metninin hem de Latin harflerine aktarılan Farsça metninin tenkitli metnine yer verilmiştir. Bu bölüm hazırlanmadan önce Nâbî'nin Farsça Divânçesi'nin müstakil bir eser olmayıp Türkçe Divânı'nın içerisinde yer alması sebebiyle ilk olarak yurt içinde ve yurt dışında bulunan yazma kütüphanelerin katalogları taranarak Türkçe Divân'ın yazma nüshalarının sayısı tespit edilmiştir. Bu tespit sonrasında yurt içinde bulunan yazma nüshaların sayısının 99, yurt dışında bulunan yazma nüshaların sayısının da 32 olduğu görülmüştür. Yurt dışında bulunan bu 32 nüsha, tarafımızdan ulaşılamadığı için incelenememiştir. Yurt içindeki çeşitli yazmalar kütüphanesinde yer alan 99 nüsha tarafımızdan incelenmiş ve bu yazma nüshaların 17'sinin içerisinde Farsça Divânçe olduğu tespit edilmiştir. Farsça Divânçe'nin bu 17 yazma nüshası tarafımızdan temin edilmiş ve incelenmiştir. Farsça Divânçe'nin tenkitli metni hazırlanırken bu 17 yazma nüshadan 4'ü kullanılmıştır.

Sonuç bölümünde ise çalışmanın başından itibaren ulaşılan bilgilerin genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Araştırmacılara fikir vermesi ve kolaylık sağlaması amacıyla Farsça Divânçe'nin el yazması nüshalarının bazı bölümlerinin fotokopilerine ekler kısmında yer verilmiştir.

Öğrencisi olduğum ilk günden itibaren bilgi ve tecrübesiyle çalışmalarında bana yol gösteren ve destekleyen değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Filiz KILIÇ'a, çalışmam sırasında fikirlerine başvurduğum ve desteğini gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Ali Fuat BİLKAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Şerife Ördek

Ocak 2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1
1.XVII. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN GENEL DURUMU.....	1
2.XVII. YÜZYILDA TÜRK EDEBİYATI VE BU YÜZYILDA TÜRK ŞİİRİ ÜZERİNDE GÖRÜLEN ÜSLUP HAREKETLERİ.....	4
2.1. Sebk-i Hindî.....	7
2.2. Hikemî Tarz.....	9
2.3. Klasik Üslûp.....	11
2.4. Mahallileşme.....	13

BİRİNCİ BÖLÜM

1.NÂBÎ'NİN HAYATI, YETİŞTİĞİ EDEBİ ÇEVRE, EDEBİ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ

1.1. HAYATI.....	14
1.2. YETİŞTİĞİ EDEBİ ÇEVRE.....	16
1.3. EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	18
1.4. ESERLERİ.....	22
1.4.1. MANZUM ESERLER.....	23
1.4.1.1. Hayrî-nâme (Hayriyye).....	23
1.4.1.2. Hayr-âbâd.....	23
1.4.1.3. Sûr-nâme.....	23
1.4.1.4. Tercüme-i Hadîs-i Erba'în.....	24
1.4.1.5. Türkçe Divân.....	25
1.4.2.MENSUR ESERLER.....	25
1.4.2.1. Fetih-nâme-i Kamanîçe.....	25
1.4.2.2. Münşe'ât.....	26
1.4.2.3. Tuhfetü'l-Harameyn.....	26
1.4.2.4. Zeyl-i Siyer-i Veysî.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

2.NÂBÎ'NİN FARŞÇA DİVÂNÇESİ'NİN İNCELEMESİ

2.1. DİVÂNÇENİN ŞEKİL ÖZELLİKLER.....	28
2.1.1. NAZİM ŞEKİLLERİ.....	28
2.1.1.1. Gazel.....	28
2.1.1.2. Tahmîs.....	30
2.1.1.3. Tarih.....	31
2.1.3. DİL VE ÜSLUP.....	31
2.2. DİVÂNÇENİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	36
2.2.1. Şairin Bireysel Şikâyetleri.....	36
2.2.2. Din ve Devlet Büyükleri.....	38
2.2.3. Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler.....	42
2.3. NÂBÎ'NİN NAZİRE YAZDIĞI FARŞÇA GAZELLER.....	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. FARŞÇA DİVÂNÇENİN TÜRKÇEYE ÇEVİRİSİ

3.1. Gazeller.....	57
3.2.Tahmisler.....	78
3.3.Tarih.....	98

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. METİN

4.1. Farsça Divânçenin Nüshalarının Tavsifi.....	100
4.2. Metin Teşkilinde Kullanılan Nüshalar.....	106
4.3.Şecere Oluşturulurken İzlenen Metod.....	109
4.4. Farsça Divânçenin Nüshalarının Şeceresi.....	111
4.5. Transkripsiyon Sistemi.....	112
4.6. Metin Teşkilinde İzlenen Yol.....	113
4.7. Tenkitli Metin (Latin Harfli Metin).....	114
4.8. Tenkitli Metin (Arap Harfli Metin).....	179

SONUÇ	242
KAYNAKÇA	245
ÖZET	248
ABSTRACT	249
ÖZGEÇMİŞ	250
EKLER	251

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Cl.	: Cetvel
DTCF.	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi
Frs.D.	: Farsça Divânçe
G.	: Gazel
İÜ1.	: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. 1257
İÜ2.	: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Mahmud Kemal İnal Böl., 3095
K.	: Kaside
KT.	: Kıt'a
Ktp.	: Kütüphane
LG.	: Lugaz
M1.	: İstanbul Beyazıt Kütüphanesi, Matbu Nüsha
M2.	: Ankara Milli Kütüphane, Matbu Nüsha
MF.	: Müfred
MK.	: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi, Manzum Eserler Bölümü, 418
MS	: Mesnevî
MT.	: Matla'
MU.	: Mu'ammâ
R.	: Rubâ'i
S.	: Sayfa
SAE.	: Süleymaniye Kütüphanesi, Atıf Efendi Bölümü, 2110
SGM.	: Süleymaniye Kütüphanesi, Galata Mevlevihanesi Bölümü, 78
SH1.	: Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Bölümü, 1118
SH2.	: Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Bölümü, 1117
SLİ.	: Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Bölümü, 488
SMA.	: Süleymaniye Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey Bölümü, 426
SMS.	: Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan Bölümü, 382
SRP.	: Süleymaniye Kütüphanesi, Ragıp Paşa Bölümü, 1113

- SYT. : Süleymaniye Kütüphanesi, Yahya Tevfik Efendi Bölümü, 306
TB. : Terkîb-i Bend
TE1. : Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, E. H. 1634
TE2. : Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, E. H. 1635
TH. : Tarih
TH1. : Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 857
TH2. : Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 954
TH3. : Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 955
Tr.D. : Türkçe Divân
TS. : Tahmis
Yay. : Yayınları
Yaz. : Yazmaları
Yk. : Yaprak

GİRİŞ

1. XVII. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİNİN GENEL DURUMU

XVII. yüzyılın ikinci yarısı, Osmanlı tarihinin, imparatorluğun kuruluşundan beri karşılaştığı en bunalımlı devridir. Yüzyılın ilk yarısı, imparatorluğun, pek çok bakımdan genişleyici görünümünden, durgun bir görünüme geçtiği devirdir. İkinci yarıda ise duraklama yerini gerilemeye bırakır. 1596 ile 1610 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu, iç sorunlarla temellerinden sallanma tehlikesi ile karşı karşıya gelmiştir. Kriz belirtileri, ilk kez Kanunî devrinde baş göstermiş ve 1571-1606 yılları arasında gerçekleşen yorucu savaşlarla kendini bütün varlığıyla ortaya koymuştur. Osmanlı İmparatorluğunun duraklamaya geçişteki bu ilk bunalımı atlattığı güç olmamış, ancak bu bunalımla birlikte imparatorluk parlak günlerini geride bırakmıştır.¹

Osmanlı İmparatorluğunu başlangıçta duraklamaya ve giderek XVII. yüzyılın ikinci yarısında çöküntüye götüren nedenleri, imparatorluğun içinde ve dışında aramak gerekir. İmparatorluğun kötü günlerle karşılaşmasını hazırlayan dış nedenler arasında XVI. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın her alanda güç kazanmaya başlayışını ve Osmanlı İmparatorluğunun, dış dünyanın bu yeni durumuna ayak uyduramamasını gösterebiliriz. Bu devirde Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'nın yeni bilim ve tekniği ile boy ölçüşmek için çaba harcamak şöyle dursun, harp sanatında bile etkin önlemler alamıyordu. Dinin katı doğmalarından ve batıl inançlarından sıyrılarak hızla ilerleyen Avrupa'nın yanında Osmanlı İmparatorluğu, idarî ve malî sisteminde hiçbir değişikliğe uğratılmaksızın geçerli olan asırlık metotlarla idare ediliyordu. Yeni medeniyet ortamına ayak uyduramamakla ilgili olan bu nedenin yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğunun duraklama nedenleri arasında, idarenin güçsüz ve dirayetsiz sultanların eline geçmesi öncelik kazanır. Zayıf karakterli sultanların ellerine devlet idaresinin teslim edilmesiyle birlikte,

¹Mine Mengi, Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî, Ankara 1991, s.2; Bkz. Osmanlı İmparatorluğu, Genel Bilgi Ansiklopedisi, Geçit Kitabevi, 1979, s. 1031-1032.

devlet işlerine verilen önem azalmış ve merkezdeki devlet otoritesi gücünü yitirmeye başlamıştır. Merkezdeki otoritenin zayıflamasının sonucu olarak da eyaletlerde huzursuzluk ve düzen bozukluğu baş göstermiştir.² Dönemin en önemli zaaflarından biri istikrarsızlıktır. Bu durum padişahların tahtta kalma sürelerinde açıkça görülmektedir. Bu dönemde, tarih sırasına göre tahta geçen padişahlar şunlardır: I. Ahmed (1603-1617), I. Mustafa (1617-1618), II. Osman (1618-1622), I. Mustafa (ikinci kez, 1622-1623), IV. Murad (1623-1640), Sultan İbrahim (1640-1648), IV. Mehmed (1648-1687), II. Süleyman (1687-1691), II. Ahmed (1691-1695), II. Mustafa (1695-1703). Bu bilgiye göre her padişahın tahta kalma süresi yaklaşık 9 yıl olarak ortaya çıkmaktadır.³

Osmanlı İmparatorluğunun idareci sınıfına gelince; bu sınıf, bünyesinde dinî, bürokratik ve askerî unsurları taşıyordu. İçerisinde, İslâmiyeti sonradan kabul etmiş çeşitli etnik guruplardan olan kişilerin de bulunduğu bu sınıftakilerin çoğu geniş arazi sahipleriydi. İdari mekanizmayı ellerinde bulunduran kişilerin çoğu sorumsuz kişiler olup, devlet otoritesini, kişisel çıkarları için kötüye kullanmakta, rüşvet yemekte, idarî ve malî makamları satmaktaydılar. Ayrıca idareci sınıf az ya da çok kendi mevkii ve nüfuzuna göre, Müslüman ve Hıristiyan halkı haraca kesmiş ve yaygın bir fakirliğin yanı sıra Osmanlı maliyesinin bozulmasında büyük ölçüde rol oynamıştır.⁴

Bu dönemde rastlanan istikrarsızlığın bir diğer göstergesi de yönetime altmış iki vezir-i âzâmın gelmiş olmasıdır. Yönetime getirilen vezir-i âzâmlardan sadece on altısı Türk asıllıdır. Ayrıca 1566 ile 1656 arasında gerçekleşen Valide Sultanların yönetimi ve bunlar arasındaki çekişme devletin iç bünyesini yaralamıştır.

XVII. yüzyıl Osmanlı Devleti tarihinde siyasî ve kültürel bakımdan bir çözülme dönemidir. Bu yüzyılda ekonomide, ilimde, askerî teşkilatta, yönetimde bir önceki yüzyıla ait değerlere karşı şüpheler baş göstermiştir. XVI. yüzyılda Gelibolulu Âli ve Selanikî Mustafa Efendi gibi yazarların eserlerinde nizamın bozulmasıyla ilgili görüşlere rastlanmaktadır. Tarihçi Mustafa Âli, III. Mehmed dönemindeki bozuklukları anlatırken; dünyanın düzeninin bozulduğunu, padişahın artık yönetimde etkili

²Bkz. Osmanlı İmparatorluğu, Gelişim Hachette, Sabah Gazetesi, İstanbul 1993; Bkz. Osmanlı İmparatorluğu, Meydan Larousse, Sabah Gazetesi, İstanbul 1992, s. 3-4; Bkz. Osmanlı İmparatorluğu, Genel Bilgi Ansiklopedisi, Geçit Kitabevi, 1979, s. 1031-1032.

³ Ali Fuat Bilkan, "Orta Klâsik Dönem Nazım", Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2004, C. 5, s. 355.

⁴ Mine Mengi, Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî, Ankara 1991, s.2 vd.

olmadığını ve saray kadınlarının ülke yönetiminde söz sahibi olmaya başladığını da naklader.⁵

Osmanlı Devleti'nin bu dönemde vergi, adalet, ordu vb. alanlardaki olumsuz görüntüsü ise, daha ziyade değişen insan tipinin bir neticesidir. Bu devirde kaleme alınmış tarihî ve edebî eserlerde ortaya konan “insan tipi” diğer kurumlardan öncelikli olarak insan yetiştirme düzeninin sorgulanmasını göstermektedir.

Bu yüzyılda Osmanlı iktisat hayatının ise gerilemesindeki en büyük sebeplerden biri dünya ticaret yollarının değişmesidir. Özellikle İngiliz ve Hollandalıların Asya kıtasında yeni sömürgeler kurması ve bunun sonucu olarak da deniz yollarının ticarî açıdan daha verimli hale gelmesi, Osmanlı ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir.

XVII. yüzyılda kaleme alınan birçok edebî eserde, daha önceki dönemlerde pek rastlanmayan sosyal ve siyasî konular yer almıştır. Dönemin şairleri de eserlerinde, sosyal ve siyasî değişim ve bu değişim neticesinde ortaya çıkan düzenin bozulmasıyla ilgili konuları dile getirmişlerdir. Bilhassa Nev'izâde Atayî ve Nâbî'nin gazel, kaside ve mesnevilerinde Osmanlı düzenine yöneltilen eleştirilere sıkça rastlanmaktadır. Bu dönemde, ilim, kültür, sanat, mimari ve musikî alanlarında da önemli eserler meydana getirilmiştir.

⁵ Ali Fuat Bilkan, “Orta Klâsik Dönem Nazım”, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2004, C. 5, s. 360.

2. XVII. YÜZYILDA TÜRK EDEBİYATI VE BU YÜZYILDA TÜRK ŞİİRİ ÜZERİNDE GÖRÜLEN ÜSLUP HAREKETLERİ

XVII. yüzyıl, hem Klasik Türk şiirinin zirveye çıktığı hem de edebiyat tarihçilerinin “Orta Klasik Dönem” olarak tanımladıkları bir dönemi karşılamaktadır. Bu yüzyıl, Osmanlı Devletinin çöküşe doğru hızlı bir şekilde yol aldığı yüzyıl olmasına rağmen, sanat ve edebiyatta gelişmenin, olgunlaşmanın önceki yüzyıllardan hiç de geride kalmadığı görülür. XVII. yüzyıl hem Divan Edebiyatı hem de Halk Edebiyatı bakımından zengin bir dönem sayılır. Bir önceki yüzyıla damgasını vuran bir Fuzûli, bir Bâki ayarında sayılmasa da onların hemen arkasından sayabileceğimiz şairlerin bu çağda yaşamış olduğunu görüyoruz.

Bu yüzyılda edebî muhitler ve kültür merkezlerinde, bir önceki yüzyıla göre büyük bir farklılık görülmez. Bu döneme kadar tezkirelerde adına pek rastlanmayan Ankara'nın altı şairle öne çıkması dikkat çekicidir. Bu durum, Ankara'nın XVII. yüzyıldan itibaren iktisadî olarak gelişmeye başlamasıyla da ilgilidir. Bu dönemde, diğer dönemlerde de olduğu gibi tezkirelerdeki bilgilere göre, İstanbul, Bursa ve Edirne en çok şair yetiştiren edebiyat ve sanat muhitleri olarak ön plana çıkmaktadır.⁶ Fethinden beri imparatorluk merkezi olan İstanbul, Üsküp'ten Bağdat'a, Kırım'dan Kahire'ye kadar devletin taşra merkezleri olan yerlerden gelen şairleri, sanatçıları ağırlamaya bu yüzyılda da devam etmiştir. Taşrada yeteneğinin kaybolmasını istemeyen şairler, İstanbul'a ve diğer önemli merkezlere gelip burada kendilerine yer bulabilmişlerdir.

Bu dönemde edebî muhitler içerisinde en dikkat çekici olanı tekke ve dergâhlardır. Bu devirde yetişen Mevlevî ve Bektaşî şairlerin oluşturdukları bu muhitler, ilim ve sanatın geliştiği yerlerdir.

XVII. yüzyılda sosyal olaylar şiirde doğrudan yer almıştır. Sosyal olayların şiirde doğrudan yer almasının neticesinde bazı şairlerin üslupları zaman zaman bayağılaşmıştır. Nef'î, Küfrî-i Bahâyî ve Kânî gibi şairlerin küfür ve müstehcenlik unsurlarına şiirlerinde yer vermeleri, hiciv üslubunu önceki asırlarla mukayese edilemeyecek derecede kaba bir hâle getirmiştir. Bu dönemde tahta geçen Osmanlı

⁶ Filiz Kılıç, XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair Ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Akçağ Yay., Ankara 1998, s. 31-97.

padişahlarından III. Ahmed, Bahtî ; II. Osman, Fârisî ; IV. Mehmed, Vefâî ; II. Ahmed, Ahmed mahlaslarıyla şiirler yazmışlardır. Dönemin şeyhülislâmlarından Yahya ve Bahayî de birer divan tertip edecek kadar şiirle ilgilenmişlerdir. Bu dönemde bilhassa nazım alanında Nef'î, Nâ'ilî-i Kadîm, Neşâtî ve Nâbî gibi kendine has üslup sahibi olan birçok usta şair yetişmiştir. Yüzyılın en önemli kaside ve gazel şairleri Nef'î, Bahtî, Sabrî, Alî, Riyâzî, Şehrî, Yahyâ, Bahâyî, Nedîm-i Kadîm, Neşâtî, Nâ'ilî, Fehîm, Sabûhî, Vecdî, Nâbî ve Sâbit'tir. Nef'î'ye kadarki dönemde büyük bir hareketlilik görülmez. Bu tarihe kadar, bir önceki dönemin edebî geleneği zayıf bir biçimde de olsa devam etmiştir. Nef'î ile birlikte, kaside nazım şekli en parlak dönemini yaşamış ve önemli değişikliklere uğramıştır.⁷

XVII. yüzyılda gazel, kasidecilik kadar yeni ve orijinal sayılmaz. Bu dönemde gelişen gazel tarzı, klasik dönem şairi Bâkî ile temsil edilen gazel anlayışının devamı niteliğindedir. Bâkî'nin rindâne ve dış dünyaya açık gazel üslûbu, bu yüzyılda daha da geliştirilmiştir. Bu bakımdan birçok şair, Bâkî'nin nükteli ve zarif hayaller içeren gazel anlayışını devam ettirmişlerdir. Bunlardan özellikle Ganizâde Nâdirî, Hâletî, Şeyhülislâm Yahyâ, Şeyhülislâm Bahâyî gibi şairler, Bâkî tarzının bu yüzyıldaki temsilcileri sayılmaktadır. Ancak Nev'izâde Atayî, Nâbî ve Sâbit gibi dönemin önemli şairleri de gazel muhtevasını sosyal bir içerikle zenginleştirerek devam ettirmişlerdir. Böylece gazelin muhtevası da genişlemiş aşk, bezm, tabiat gibi temel konulara felsefî anlayışlar, sosyal olaylar, hayat üzerine düşünceler de eklenmiştir. Şiir bu dönemde toplumsal bir ifade aracı olarak daha açık ve hikemî bir özellik kazanmıştır.

Bu dönemde şehrengîz, sakî-nâme, mi'râciyye, hilye, mevlid ve manzum tezkire türlerinde de kıymetli eserler verilmiştir. Mesnevi, bu yüzyılda en çok yazılan edebî türlerdendir. Ayrıca önceki döneme göre mesnevilerin daha kısa yazılması ve mesnevi konularının da ahlâkî ve didaktik nitelik kazanması dikkat çekicidir. Bu yüzyılda yazılan mesnevilerin en önemli özelliği, yerli etkilerin yavaş yavaş kendisini hissettirmesidir. Gerek mesnevi konularındaki yerlilik gerekse toplum ve hayat tasvirleri, yüzyılın kendine has edebî anlayışını da yansıtmaktadır. Ayrıca mahallî özellikler taşıyan şehrengîz, sûr-nâme, ta'rîfât gibi mesnevi türlerinin yanı sıra, mevlid,

⁷ Ali Fuat Bilkan, "Orta Klâsik Dönem Nazım", Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2004, C. 5, s. 364-365; Hüseyin Yorulmaz, Urfalı Nâbî, Şûle Yay., İstanbul 1998, s. 17-19; Faruk Kadri Timurtaş, Tarih İçinde Türk Edebiyatı, Boğaziçi Yay., İstanbul 1990, s. 277-306.

kırk hadis, hilye gibi dinî ve tasavvufî türler de bu dönemde kaleme alınmaya devam etmiştir. Bu yüzyılda, hikemî tarzı temsil eden ahlâk ve nasihât kitapları da önemli bir yere sahiptir. Nev'izâde Atayî'nin Nefhatü'l-Ezhâr'ı ve Sohbetü'l-Ebkâr'ı, Nâbî'nin Hayrî-nâme adlı eseri, bu türün önemli örneklerindedir. Bu asırda kaleme alınan mesneviler içerisinde dikkat çeken bir tür de sâkî-nâmelerdir. Nef'î, Nev'izâde Atayî, Şeyhülilâm Yahyâ, Riyâzî, Fehîm-i Kadîm, Tıflî, Kelim Eyyûbî gibi şairler sâkî-nâme türünde eserler vermişlerdir. Sâkî-nâme türünün bu denli yoğun ilgi görmesi, bu asırda gelişen edebî anlayışla yakından ilgilidir. Şairlerin önceki yüzyıllara ait konuları tekrar etmemek ve yeni, orijinal konular bulmak için yerli malzemeye yönelmeleri, Türk edebiyatı için bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim bir sonraki yüzyılda ortaya çıkacak olan mahallileşme cereyanının temelleri de bu yüzyılda atılmıştır. Dönemin sonlarına doğru, Nâbî'nin yazdığı Hayr-âbâd ve Sâbit'in Dere-nâme, Berber-nâme gibi eserlerinde de mahalli çizgiler önemli bir yer tutmaktadır.

Dönemin rubâî şairi Azmî-zâde Hâletî, aynı zamanda Türk edebiyatında, bu türün en önemli temsilcisidir.

XVII. yüzyılda Nef'î, Nâ'ilî, Nâbî ve Sâbit gibi şairler, şiir diline ve üslûbuna yeni bir ruh katmış ve dilin genişleyerek yeni mecrâlar kazanmasını sağlamışlardır. Nef'î, şiirde sert mizacının gereği olarak küfrü tabîî bir halde kullanmıştır. Şiirde "ben" zamirini sık kullanarak Osmanlı şiir geleneğinde rastlanmayan yeni bir söyleyiş tarzını hâkim kılmıştır. Onun ifrat ve tefrit arasında gidip gelen mizacı, şiir diline de yansımış ve zoraki teşbih ve mecazların doğmasına yol açmıştır. Nâ'ilî'nin, yeni hayal arayışı ve hiç söylenmemiş manâlar bulma çabası, şiir dilinin somut ve soyut unsurların bir araya getirilmesiyle kurulan yeni bir üslûpla zenginleşmesini sağlamıştır. Böylece, hayal zenginliğine ve manâ derinliğine sahip yeni kelime dünyasıyla şiir dili renk ve çeşit kazanmıştır. Nâbî'nin şiirlerinde sosyal çevreyi anlatması çarşı, pazar ve ticaretle ilgili kelimelere yer vermesi, şiirin gerçek çevreyi fark etmesi ve sosyal çevreye ait kelimelerle yeni bir edaya bürünmesi sonucunu doğurmuştur. Özellikle Sâbit'in, bu tavrı ifrat derecesine götürmesi neticesinde, Osmanlı şiir diline girmemesi gereken pek çok argo kelime kullanılmıştır. Bu yönüyle XVII. yüzyıl birbirinden farklı birkaç edebî üslûba sahne olmuştur. Bu dönemde dört önemli edebî üslûptan söz edilir: Sebk-i Hindî, Hikemî Tarz (Didaktik Üslûp), Klasik Üslûp, Mahallileşme.

2.1. Sebk-i Hindî

Hint tarzı veya Hint üslubu demek olan Sebk-i Hindî, İran'da doğmuş, Hindistan'da gelişmiş ve XVII. yüzyıldan itibaren başta İran ve Hindistan olmak üzere Türk edebiyatı da dahil birçok ülke edebiyatını etkisi altına almıştır. Bir başka ifade ile Sebk-i Hindî Fars edebiyatından doğan, Müslüman Hindistan'da gelişen, özellikle XVI. – XVIII. yüzyıllar arasında İranlı ve Türk şairlerin geliştirdiği çok ince ve girift hayaller esasına dayanan zihni bir şiir tarzının adıdır. Üslubun ortaya çıkışı hususunda birçok sebep sıralansa da Safeviler devrindeki ağır taassup havasından bunalan ve daha serbest yazabilmek için Hindistan'a giden şairler tarafından Hint edebiyatından da etkilenerek ya da Hindistan'daki Müslüman-Türk idarecilerin dışarıdan gelen sanatkârlara gösterdikleri ilgi ve iltifatın sonucu olarak Hint'e gelen şairlerin ülkelerine karşı duydukları hasretin neticesinde meydana gelmiştir. Türlü nedenlerle Orta Asya ile İran'dan ayrılarak Hint saraylarına gelen şairler, bu yabancı çevrede kendi içlerine gömüldüler ve şiiri büsbütün zihnî, duygusal bir matematik haline getirerek, hayalleri, mazmunları, benzetmeleri kılı kırk yararcasına matematik rakamlar gibi işlediler.⁸

Türk edebiyatında XVII. yüzyıldan başlayarak etkili olan Hint üslubunun kökenlerini, Fars Edebiyatındaki üç ayrı dönemde aramak gerekmektedir: Sebk-i Horasânî, Sebk-i Irâkî ve Sebk-i İsfahânî veya Sebk-i Hindî. Sebk-i Horasânî döneminde şairlerin toplandığı mekân Horasân muhiti olmuştur. Klasik kültürün ilk merkezi olan bu mekân, aynı zamanda gelişen şiir tarzına da ismini vermiştir. Ardından Irak'ta toplanan şairler, burayı bir şiir muhiti haline getirmişlerdir. Ancak ilerleyen dönemde bu şairler arasında Farsça şiir söyleme alışkanlığı yayılmış ve şairler, Farsça'nın cazibesıyla İran'a geçmişlerdir.

Sebk-i Hindî mensubu şairler, yeni mazmunlar bulabilmek; ince ve hassas hayaller kurabilmek için büyük çaba sarfetmişlerdir. Bu üslup da mübalağa önemli yer tutmuş ve şairler gulûv derecesinde mübalağa yapmaktan çekinmemişlerdir. Ancak bunu yaparken belâgat ve fesahât kaidelerine de uymuşlardır.

Sebk-i Hindî'nin özelliklerinden biri olan edebî sanatlar, şairlerin çok fazla rağbet ettiği bir alandır. Bu üslupla yazılan şiirlerde istiâre, kinâye ve mecâz önemli yer

⁸ Şener Demirel, XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Anlam Boyutunda Meydana Gelen Üslup Hareketleri, Turkish Studies (Volume 4/2 Winter 2009), s. 253-259.

tutar. Bu şiir anlayışında anlam ön plandadır. Türk edebiyatı şairleri de bu üslubun etkisiyle şiirde anlama önem vermişlerdir. Şiirde orijinal anlamlar bulma anlayışıyla birlikte, hayal ve heyecan unsurlarına da geniş yer verilmiştir. Bu üslubda zihnin, orijinal mana ve hayaller bulmaya zorlanması neticesinde mübalağa sanatı ön plana çıkmıştır. Yeni mazmunlar bulmak ve şimdiye kadar söylenmemiş anlamlar keşf etmek şairlerin başlıca uğraşı alanı olmuştur. Sebk-i Hindî zengin ve ince hayaller ile ıstırap ve elem temalarının gelişmesine yol açmıştır. Sebk-i Hindî şiirinde tasavvuf teması da yoğun bir biçimde işlenmiştir. Şiir diline yeni giren kelimelerle birlikte süslü bir üslup meydana getirilmiştir.

Urfî-i Şirâzî, Feyzî-i Hindî, Tâlib-i A'mulî, Kelîm-i Hemedânî, Sa'ib-i Tebrîzî ve Şevket-i Buhârî gibi şairler Sebk-i Hindi üslubunun önde gelen temsilcilerindendir. Sebk-i Hindî, Nef'î, Fehîm-i Kadîm, Neşâtî, Nâbî ve Şeyh Galib gibi Türk edebiyatı şairleri üzerinde de etkili olmuştur.

Sebk-i Hindî üslubunun bazı özellikleri şu şekilde sıralanabilir:⁹

1.Geniş, derin, kapalı ve girift anlam: Bu özelliğe göre anlam sözden üstün tutulmaktadır, anlam derin ve girift, ince ve zarif olmalıdır.

2.Mübalağa: Şiirde sözden ziyade anlam derinliğine önem verilince, hayaller geniş ve derin bir yer tutunca ifade tarzı da ağırlaşmıştır. Bu durum mübalağa yüklü şiirlerin yazılmasına neden olmuştur.

3.Aşırı Hayalcilik: Gerçekte şiiri şiir yapan unsurların başında hayal gelmektedir. Burada hayal ile ilham da kast edilmektedir.

4.Tasavvuf: Sebk-i Hindî şairleri bu konuyu yeri geldiğince kullanmış, fakat eski şiirde olduğu kadar değil, bazen sözü derin ve kapalı söyleyebilmek için kullanmışlardır.

5.Istırap: Bu duygu, o devrin getirdiği hayal kırıklığı, başarısızlık ve beklentilerin boşa çıkmasından kaynaklanmaktadır.

⁹ Burada sıralanacak maddeler şu çalışmalardan derlenmiştir: İsrail Babacan, Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî, Akçağ Yay., Ankara 2010, s. 238-315; Ali Fuat Bilkan, Şadi Aydın, Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı, 3F Yay., İstanbul 2007, s. 37-53; Şener Demirel, XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Anlam Boyutunda Meydana Gelen Üslup Hareketleri, Turkish Studies (Volume 4/2 Winter 2009), s. 259-261; Ali Fuat Bilkan, "Orta Klâsik Dönem Nazım", Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2004, C. 5, s. 369-374.

6.Sosyal hayat ve toplum: Sebk-i Hindî'nin özelliklerinden biri de şiirde şairlerin tabiata ve toplumun sosyal yaşantısına fazla yer vermeleridir. Fakat Sebk-i Hindî şairleri tabiatı ve sosyal çevreyi anlatırken, gördüklerini olduğu gibi aktarmamışlar, gördükleri şeylerin kendi zihinlerindeki yansımasını dile getirmişlerdir.

7.Temsil ve irsâl-i mesellerin çokluğu: Bu özellik ilk bakışta Hikemî tarzın, hatta şiirin genelinin bir özelliği gibi görünse de özellikle Sebk-i Hindî şairleri için vazgeçilmez bir özellik olarak kabul edilmiştir.

2.2. Hikemî Tarz

Nâbî ile temsil edilen bu üslûp, düşünceye dayalı hikmetli söz söyleme olarak tanımlanabilir. İslami düşünce sisteminde daha çok felsefenin karşılığı olarak kullanılmış olan "hikmet", gizli düşünce, bilinmeyen neden, özellikle varlıkların ve olayların oluşunda Allah'ın gizli amacı, bilgelik, atasözü, özdeyiş, sağduyu anlamlarına gelen Arapça bir sözcüktür. Hikemî şiir ise düşünceye ağırlık veren, amacının okuyucuya öğüt vermek, okuyucuyu düşündürmek ve aydınlatmak olduğu, doğruyu, güzeli göstermeye yönelik görüş bildiren didaktik içerikli şiire denir. Edebiyatımızda bilgi vermek ve nasihat etmek amacıyla kaleme alındığı için hikemî şiire bir bakıma "didaktik" veya "tâlimî" şiir de denilebilir.

Hikemî tarzın edebiyatımızdaki en önemli ve en güçlü temsilcisi Nâbî'dir. Hem sağlam ve mantıklı bir temele dayanan hem de açık ve sade bir söyleyişe sahip olan Nâbî'nin şiirinin özünü, insanı düşünce yoluyla saran hikmet ve hakikat, akıl ve mantık oluşturur. "Önceki yüzyıl şairlerinden Necâtî ve Bağdatlı Rûhî'de zaman zaman görülen hikmetli söyleyiş, Nâbî ile birlikte tabii hale gelmiştir. Deyim yerindeyse sızıntı halinde süregelen bir gelenek çağlayan haline dönüşmüştür. Nâbî'de ifade mükemmeliyetini bulmuştur"¹⁰. Nâbî tarzının bilinen diğer temsilcileri ise Tâlib, Râmî, Sâbit, Nazîm, Sâmi, Râşid, Seyyid Vehbî, Koca Ragıp Paşa ve Sünbülzâde Vehbî'dir. Nâbî'nin manzum ve mensur olarak yazdığı çeşitli eserleri arasında, hikemî görüşlerine ve hikemî bir üslûba daha çok Türkçe Divân'ında ve Hayriyye'de rastlıyoruz.

¹⁰ Hüseyin Yorulmaz, Divân Edebiyatında Nâbî Ekolü, İstanbul 1996, s. 28.

Hikmet-âmîz gerekdür eş'âr
Ki me'âli ola irşâda medâr¹¹ (HY.28b/1000)

Yukarıdaki beyit, Nâbî ve Nâbî mektebine bağlı şairlerin şiir anlayışını, poetikasını özetleyen bir niteliktedir. Bu şairlere göre şiir mana yüklü olmalı ve hikmet ifade etmelidir, şiir irşada yani doğru yolu göstermeye hizmet etmelidir.

Hakîmâne şiir söyleme anlayışı, İran edebiyatında Şevket-i Buhârî ve Sâib-i Tebrizî tarafından temsil edilmiştir. Nâbî de İranlı çağdaşlarının özellikle Sâ'ib'in şiirde kullandığı bu didaktik tarzı benimsemiş ve şiirinde kullanmıştır. Böylece Nâbî, bir yandan rahat ve huzurun özlemini çeken bir toplumun insanı olarak, diğer yandan şiirde düşünceye yer veren İranlı çağdaşı Sâ'ib'in tarzını benimseyerek Türk şiirini yeni bir fikir ve hikmet vadisine götürmüştür.¹²

Nâbî'nin yaşadığı dönemde, yani XVII. yüzyılın ikinci yarısında eski şiir coşkunluğunun yerini daha çok taklid ve tanzir gibi, birbirinden veya daha önceki dönemlerden bir şeyler alıp değiştirmek, ya da yapılmış olanlara benzeterek bir şeyler yazmakla yetinen nazım severliğe bırakmıştı. Böyle bir dönemde Nâbî'nin hakîmâne şiirler yazmasının iki temel nedeni olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan ilki devrin sosyo-kültürel yapısıdır. Nâbî, düşünmeye ve düşündürmeye önem veren bir şair olduğu için yaşadığı çağın huzursuzluk ve güvensizliğine karşı, halkı uyarmaya ve halka öğüt vermeye çalışmıştır. İkincisi ise sanatçının iç dünyasının ve sanat anlayışının bu tarza yakın olmasıdır. Bu nedenler doğrultusunda Nâbî, sosyal ve kültürel değişimleri Divân şiirine sokarak özellikle gazellerinde hikmetli söyleyişlere yer vermiş ve aynı zamanda durum ve olaylara bakış açısındaki orijinal görme biçimiyle de gazel tarzına yeni bir üslûp getirmiştir.

Hikemi Tarzın bazı özellikleri şu şekilde sıralanabilir:¹³

¹¹ Mahmut Kaplan, Hayriyye-i Nâbî, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2008, s. 258.

¹² Ali Fuat Bilkan, "Orta Klâsik Dönem Nazım", Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2004, C. 5, s. 374-377.

¹³ Burada sıralanacak maddeler şu çalışmalardan derlenmiştir: Mahmut Kaplan, Hayriyye-i Nâbî, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2008, s. 120-124; Şener Demirel, XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Anlam Boyutunda Meydana Gelen Üslup Hareketleri, Turkish Studies (Volume 4/2 Winter 2009), s. 259-261; Ali Fuat Bilkan, "Orta Klâsik Dönem Nazım", Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2004, C. 5, s. 374-377; Hüseyin Yorulmaz, Divân Edebiyatında Nâbî Ekolü, İstanbul 1996, s. 25-42; Mine Mengi, Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî, Ankara 1991, s.43 vd.; Ali Fuat Bilkan, Hikmet-Şair-Tarih, Akçağ Yay., Ankara 1998, s. 58-68.

1.Dış dünyaya, sosyal ve kültürel olayları anlamaya ve anlatmaya önem verilmiştir.

2.Şiirin asıl amacı anlamdır, yani içeriktir ve bununla okuyucuya mesaj vermektir. Dolayısıyla şiirin hikmet dolu olmasına ve anlamının da insanlara doğru yolu göstermeye vasıta olmasına önem verilmiştir.

3.Şiirde anlam çok önemli bir yere sahiptir bu nedenle şiirde hikmet ve düşünce her zaman işlenmesi gereken bir konudur. Çünkü Nâbî'ye göre, anlamı olmayan söz kokusuz lâle gibidir.

4.Bu tarzda yoğun bir şekilde kullanılan irsal-i mesel (atasözü) ve deyimler ile hem soyut düşünceler hem de okuyucuya verilmek istenen mesajlar daha açık ve anlaşılır bir nitelik kazanmıştır.

5.Şiir lirizm ve duygudan ziyade düşünce ve hikmete dayanmalıdır.

2.3. Klasik Üslûp

XIV. yüzyıldan itibaren kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan Türk/Divan şiiri XV. yüzyıldan itibaren klasikleşme ya da gelenekselleşme yönünde ilk ciddi adımlarını atmış ve Necatî Bey, Ahmed Paşa gibi şairlerle, bu yöndeki kararlılığını ortaya koymuştur. Kendi klasiklerini oluşturma süreci özellikle Bâki, Hayalî Bey, Zâtî ve Fuzûlî gibi birbirinden değerli şairlerin çabalarıyla XVI. yüzyılda artarak devam etmiş ve imparatorluğun geldiği noktaya paralel bir olgunluğa ve gelişmeye kavuşmuş, XVII. yüzyılda ise zirveye ulaşarak en parlak dönemini yaşamıştır.

Şiirin anlam ve söz gibi iki temel unsuru vardır ve söz konusu iki unsurdan biri olan anlamın Klasik Türk Şiirinde hem daha çok sembolik bir dil üzerine kurulduğu, hem de dolaylı bir şekilde dile getirilmeye çalışıldığı bilinen bir gerçektir. Böylesine bir ifade tarzının yani duygu, düşünce ve hayallerin sembolik bir dil aracılığıyla ortaya konulmasının Klasik İran Şiirinde yüzyılları bulan bir süreç sonucunda görüldüğü, daha sonra da çeşitli vesilelerle Türk şiirinde kullanıldığı bilinmektedir. XV. yüzyılda Ahmed Paşa ve Necetî Bey, XVI. yüzyılda Hayalî Bey, Zâtî ve özellikle Bâkî ile temsil edilen âşıkâne ve rindâne söylem, genel hatlarıyla dış dünyaya açık ve ahenkli bir söyleyişi incelemiştir. Şiirde dile getirilen ve işlenen anlamdan çok, söz konusu anlamın nasıl ortaya konulacağı sorunu üzerinde durulmuş ve buna öncelik verilmiştir. Bu arada

klasikleşme sürecinde dile çok sayıda Arapça-Farsça kelime ve tamlamalar girmesine karşılık, aruzun Türkçeye uydurulması neticesinde pürüzsüz bir söyleyişin gerçekleşmesi dikkate değer gelişmelerden biri olarak kabul edilir.¹⁴

Klasik üslubun belli başlı özellikleri şu şekilde sıralanabilir:¹⁵

1.Söz-Anlam İlişkisi : Klasik üslupta şiirselliğe, ahenge ve söze anlamdan daha çok önem verilmiştir. Şiirin daha çok dış boyutuyla ilgilenilmiştir. Klasik üsluba mensup olan şairlerin eserlerinde derin mânalar yoktur. Bu anlayışı temsil eden şairler, şiirlerinde rindâne ve kalenderâne bir edâyla, cihanın faniliği ve zamanın zevk içerisinde geçirilmesi gerektiği biçiminde bir bakıma zevkçi bir kişilik sergilemişlerdir.

2.Anlamın Dile Getirilişinde Kullanılan Dil : Genel anlamda bir şairin duygu, düşünce ve hayallerini dışa vurmada kullandığı yegâne malzeme dildir. XVII. yüzyılda şiirde rahat ve tabii bir Türkçe kullanıldığı görülmüştür. Devrin şartlarına göre daha sade bir dil tercih edilmiştir. Şiirde deyim, atasözü ve mahalli ifadelerin kullanımına önem verilmiştir.

3.Anlam Boyutunda İşlenen Konu/Tema : Klasik üslup şairlerinin işlediği konular çoğunlukla aşk, kadın, şarap, rintlik ve tabiattır. Bunların yanı sıra ıstırap ve tasavvuf gibi konuların işlendiği de görülmüştür.

4.Anlamın Dile Getirilişinde Kullanılan Zarif ve Sade Söyleyiş : Ahmed Paşa ve Necâtî Bey ile başlayan, Bâkî ve Hayalî Bey ile devam eden zarif, ahenkli, sade, yerli ve nükteli söyleyiş XVII. yüzyılda Şeyhülislâm Yahyâ, Şeyhülislâm Bahâyî, Nedîm-i Kadîm ve az da olsa Nefî gibi şairler tarafından zenginleştirilerek devam ettirilmiştir. Klasik üslup temsilcilerinin şiir anlayışında duygu ve lirizmden ziyade, şiir tekniğindeki sağlamlık, ahenk, ve akıcılık önem taşımaktadır.

¹⁴ Şener Demirel, XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Anlam Boyutunda Meydana Gelen Üslup Hareketleri, Turkish Studies (Volume 4/2 Winter 2009), s. 251.

¹⁵ Burada sıralanacak maddeler ve açıklamalar şu çalışmalardan derlenmiştir: Mustafa İsen, vd., Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Genişletilmiş 4. Baskı, Grafiker Yay., Ankara 2006, s. 74-112; Ali Fuat Bilkan, “Orta Klâsik Dönem Nazım”, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2004, C. 5, s. 368-369; Şener Demirel, XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Anlam Boyutunda Meydana Gelen Üslup Hareketleri, Turkish Studies (Volume 4/2 Winter 2009), s. 252-253; Mehmed Çavuşoğlu, “Divan Şiiri”, Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler (Haz. Mehmet Kalpaklı), Y.K.Y. Yay., İstanbul 1999, s. 194-203.

2.4. Mahallileşme

XVII. yüzyılda ortaya çıkan önemli dil ve üslûp özelliklerinden biri de şiirde, yerli, mahalli unsurlara yer verme anlayışıdır. Bu dönemde gittikçe yaygınlaşmaya başlayan sade dil kullanımı ve yerli konu arayışı, daha sonraki dönemlerde tamamen ortaya çıkacak olan mahallileşme üslubunun da habercisidir. Dönemin iki şairi Nev'î-zâde Atâyî ve Sâbit, gerek yerli konu ve malzeme tercihleri bakımından gerekse dil ve üslûptaki tasarrufları yönünden, dönemin mahallî temsilcileri olarak değerlendirilmektedir.

Mahallî üslûp, bu dönemin diğer bazı şairleri üzerinde de etkili olmuştur. Nâbî'nin şiirlerinde de sosyal çevreye ait konular ve folklorik unsurlar önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim bu dönemde şarkı ve ilâhi gibi nazım şekilleri ve türlerinin yazılmış olması, Şehrengîz, Sâkî-nâme ve Mevlid gibi türlerin oldukça rağbet görmesi, bu üslûbun gelişme sürecini de göstermektedir.

Mahallileşme hareketinin belli başlı özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- 1.Şiire yerli ve mahalli söyleyişlerin girmiştir.
- 2.Özellikle mesnevi konu ve kahramanlarının mahalli çevreden alınmıştır.
- 3.Günlük olayların şiirin teması haline gelmiştir.
- 4.Şiirde atasözü ve deyimlere önemli ölçüde yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NÂBÎ'NİN HAYATI, YETİŞTİĞİ EDEBİ ÇEVRE, EDEBİ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ

1.5. HAYATI

XVII. yüzyıl Türk edebiyatı şairlerinden Nâbî, 1642 yılında eski adı Ruhâ olan Urfa'da doğmuştur.

Asıl adı Yusuf olan şairin Urfa'daki hayatı ve gençlik dönemi hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Birçok bilgin yetiştirmiş Hacı Gaffarzadeler ailesinden gelen Nâbî, şiir yazabilecek derecede Arapça ve Farsça bilmektedir. Gençliğinde ciddi bir eğitim aldığı düşünülen şairin, Yakup Kalfa adındaki bir Kadirî şeyhine bağlı olduğu rivayet edilir. Şairin yazı yazma konusundaki mahâreti, mutasarrıfın dikkatini çekmiş ve Urfa'da arzuhalcilik yapan Nâbî, mutasarrıf tarafından devlet merkezi olan İstanbul'a gönderilmiştir.¹⁶

Nâbî'nin ailesini Prof. Dr. Meserret Diriöz şöyle tanımlar: Babası Seyyid Mustafa, onun babası Seyyid Mahmûd, onun babası Seyyid Muhammed Bakır ve onun babası Şeyh Ahmed-i Nakşîbendî'dir. Erkek kardeşleri, Hacı Mahmûd Ağa, Hacı Mehmed ve Seyyid Ahmet'tir. Nâbî'nin kız kardeşlerinden birisi, Hacı Hemşire diye bilinmektedir.¹⁷

Nâbî'nin bazı eserlerindeki bilgilerden yola çıkarak yirmi dört yaşında iken İstanbul'a gittiği tespit edilmiştir. İstanbul da bulunduğu sırada Musâhib Mustafa

¹⁶ Hüseyin Yorulmaz, Urfalı Nâbî, Şûle Yay., İstanbul 1998, s. 19-22; Ali Fuat Bilkan, Nâbî Hayatı Sanatı Eserleri, Akçağ Yay., Ankara 2007, s.1; Bkz. Nâbî, Gelişim Hachette, Sabah Gazetesi, İstanbul 1993, C. 8, s. 2893; Bkz. Nâbî, Meydan Larousse, Sabah Gazetesi, İstanbul 1992, C. 14, s.356; İslam Ansiklopedisi, MEB Yay., İstanbul 1988, C. 9, s. 3-5; Türk Ansiklopedisi, MEB Yay., Ankara 1977, C. 25, s. 58-59.

¹⁷ Ali Fuat Bilkan, Nâbî Hayatı Sanatı Eserleri, Akçağ Yay., Ankara 2007, s.1-2.

Paşa'ya intisap eden şair, kısa zamanda Divân Kâtibi olur ve şiirleriyle IV. Mehmed'in dikkatini çekerek padişahın av gezmelerine davet edilir.

Nâbî, 1678 yılında beraberinde büyük bir heyetle Hacca gitmiştir. Şair, çok geniş kesimlere ulaşmış olan şu ünlü gazelini de Hacda yazmıştır:

Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâ'dur bu

Nazargâh-ı İlâhîdür makâm-ı Mustafâ'dur bu

Felek mâh-ı nev bâbü's-selâmun cilvegâhıdır

Bunun kandîlidir hûr matla'-ı nûr u ziyâdur bu

Habîb-i kibriyânun hâbgâhıdır faziletde

Tefevvuk-kerde-i 'arş-ı cenâb-ı kibriyâdur bu

Bu hâkûn pertevinden oldu deycûr-ı 'adem zâ'il

'Amâdan açdı mevcûdât çeşmi tûtiyâdur bu

Mürâ'at-ı edeb şartiyle gir Nâbî bu dergâha

Metâf-ı kudsiyândur bûsegâh-ı enbiyâdur bu¹⁸

Hac dönüşü Musâhib Mustafa Paşa'ya kethüdâ olan Nâbî, paşanın 1685'te Kapudân-ı Deryâlık göreviyle İstanbul'dan uzaklaşmasıyla, kendisi de paşa ile birlikte Mora'ya gitmiştir. Nâbî'yi himaye eden Musâhib Mustafa Paşa, Boğazhisar Muhafızlığı görevinde iken vefat edince, Nâbî İstanbul'da duramaz, uzun yıllar kalacağı Halep'e gider. Burada evlenir ve 1694'te şairin oğlu Ebulhayr Mehmet Çelebi dünyaya gelir. Halep'te iken devletin merkezinde olup bitenleri yakından takip eden Nâbî, II. Süleyman'ın (1687) ve II. Ahmed'in (1691) tahta çıkışlarına sessiz kaldığı halde, II. Mustafa'nın tahta geçişini bir cülûs kasidesi ile tebrik etmiştir.¹⁹ Nâbî'nin Halep'te çok az şiir yazdığı bilinmektedir. Çorlulu Ali Paşa'nın sadrazamlığa gelişi ile şairin devlet tarafından bağlanan maaşı kesilmiş ve evi de elinden alınmıştır. Şairin içinde bulunduğu bu zor durum Baltacı Mehmed Paşa'nın Halep Beylerbeyliğine tayin olması ile değişir. Paşa, Nâbî'ye maaşı ile evini geri verir. Baltacı Mehmed Paşa, 1710'da yeniden sadarete geçince, yaklaşık çeyrek asırdır Halep'te yaşayan Nâbî'yi de İstanbul'a getirir.

¹⁸ Ali Fuat Bilkan, Nâbî Divânı, MEB Yay., İstanbul 1997, C. II, s.952.

¹⁹ Ali Fuat Bilkan, Nâbî Hayatı Sanatı Eserleri, Akçağ Yay., Ankara 2007, s.8.

Nâbî'nin İstanbul'a gelişi, çağın ünlü şairlerini çok sevindirir. İstanbul'a döndükten sonra sırasıyla Darphâne Eminliği ile başmukabelecilik ve Mukabele-i Süvârî mansıplarına getirilmiştir. Nâbî, gazellerinden birinde İstanbul'a yerleştikten sonra, Baruthâne Vak'ası olarak bilinen bir yangın sırasında evinin ve divanının yandığını söylemektedir. Şair, Halep'ten döndükten iki yıl sonra, 3 Rebiulevvel 1124 (12 Nisan 1712)'de vefât etmiştir. Nâbî'nin şiirleri arasında bulunan ve şairin kendi ölüm tarihini belirttiği “Nâbî be-huzûr âmed” (1124/1712) ifadesini taşıyan Farsça tarihin şairin vefatına yakın bir zamanda yazıldığı tahmin edilmektedir. Mezarı Üsküdar'daki Karacaahmed Mezarlığı'ndadır.²⁰

1.6. YETİŞTİĞİ EDEBİ ÇEVRE

Şairlerin yetişmesinde çevre faktörü önemlidir. Şairlerin özel hayatı ve çevresiyle ilgili bilgilerin tespiti ve neşri, bu şairlerin sanatçı kişiliklerinin önemli bir yönünü ortaya çıkarmaktadır. Şairlerin sanatçı kişiliklerinin ve yaşadıkları çevrenin tespitinde, yazdıkları edebî mektupların, takriz ve nazirelerin rolü büyüktür.

Osmanlı Devletinin içte ve dışta çeşitli problemlerle uğraştığı, ülkenin sosyal, siyasal ve ekonomik sıkıntılar içinde bulunduğu bir dönemde yetişen Nâbî'nin kişiliği üzerinde bütün bu şartlar etkili olmuştur. Bu dönemde Osmanlı Devleti, eski siyasî, idarî ve ekonomik parlaklığını gözle görülür bir biçimde kaybetmeye başlamış, her alanda ilerleyen Avrupa karşısında zaafa uğramıştır. Devletin dışta zayıflaması, içte merkezî otoritenin sarsılmasına yol açmıştır.²¹

Divân edebiyatı kuruluşunu XVI. yüzyılın başlarında tamamlamıştır. Kuruluş devri şairleri, kendilerine İran edebiyatını örnek almış ve bu edebiyatın o zamanda revaçta olan şiir anlayışını Türk şiirine getirmeğe çalışmışlardır. XVI. yüzyılda yetişmiş olan Fuzûlî, Bâkî, Hayâlî ve Taşlıcalı Yahya gibi şairlerimiz kaynağını İran edebiyatından alan, şekilde itinaya, özde daha çok his ve hayale yer veren, ifade de ise ahenk ve zarafetin esas tutulduğu şiir anlayışını başarıyla kullanarak Türk şiirini mükemmelleştirmişlerdir. Nâbî'nin yer aldığı XVII. yüzyılın ikinci yarısına gelince, şair Divân şiirinin klasik devrinin son halkasını teşkil eder. Bu dönemde, şair çokluğuna

²⁰ Ali Fuat Bilkan, Nâbî Divânı, MEB yay., İstanbul 1997, s.XVIII.

²¹ Mahmut Kaplan, Hayriyye-i Nâbî, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2008, s. 27-28.

rağmen şiirde durgunluk göze çarpar. İlk belirtilerinin önceki yüzyılın sonlarında görülmeye başlandığı İmparatorluğun siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda içine düştüğü bunalım bu dönemde edebiyatı da etkisi altına almıştır. Daha önceki yüzyıllarda Divân şairlerinin başarılı örneklerini verdikleri lirik şiir bu devirde usta ellerde işlenememiştir. Tasavvufta güçlü temsilciler yetiştirememiş ve varlığını gösterememiştir. Nâbî'ye gelinceye kadar din ve tasavvuf, his ve hayal dünyalarında kaynağını bulmuş olan Divân şiiri XVII. yüzyılın ikinci yarısında gücünü ve değerini tamamıyla tüketmiş durumdadır.²²

Nâbî'nin yetişmesinde devrin padişah, sadrazam, vezir ve valilerinin rolü büyüktür. Saray çevresine yakın olan Nâbî, IV. Mehmed, II. Mustafa ve III. Ahmed'e kaside ve şiirler sunmuştur. Özellikle şairin mektuplarından oluşan Münşeât'ı devrin üst düzey idarecileriyle yakınlık derecesini, en iyi bir şekilde ortaya koymaktadır. Sanatçının, bu üst düzey idarecilerin desteğiyle rahat bir hayat yaşadığı ve değer gördüğü eserlerinden anlaşılmaktadır.²³

Devrindeki şairlerin şiir anlayışını beğenmeyen Nâbî, çağdaşlarını şiire yenilik getirememekle suçlar. Gerek şairin yaratılışı gerekse Osmanlı toplumunun o devirdeki bozulmuş düzeni, şairi şiirde o zamana kadar söylemiş ve yazmış olanların yolunda yürümemeğe zorlar.²⁴ Nâbî, coşkun ve lirik şiir yazabilecek bir yaratılıştaki değildi. Daha çok düşünen ve toplumun genel gidişinin kötü yolda olduğunu gören ve ondan ıstırap duyan bir insandı. Yeni bir şiir tarzı için gözlerini İran'a çevirdi ve kendi mizacına uygun şiiri Sâib'de buldu. Geniş bir hayal dünyasına, coşkun hislere sahip olmayan ve yaratılışı duymaktan çok düşünmeye uygun olan Nâbî, İranlı çağdaşı Sâib'in şiirde kullandığı bu didaktik tarzı benimsemiş ve şiirinde kullanmıştır. Böylece şair, bir yandan emniyete, rahata ve huzura susamış bir toplumun insanı olarak, diğer yandan da şiirde düşünceye yer veren İranlı çağdaşı Sâib'in tarzını benimseyerek Türk şiirini yeni bir vadiye, fikir ve hikmet vadisine götürmüştür. Düşünceye, hikmete önem veren bu söyleyiş biçimi Nâbî'de Türkçe ile mükemmel bir anlatım gücü kazanmıştır.²⁵

²² Mine Mengi, Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî, Ankara 1991, s.25.

²³ Ali Fuat Bilkan, Hikmet-Şair-Tarih, Akçağ Yay., Ankara 1998, s. 28.

²⁴ Abdülkadir Karahan, Nâbî, İslam Ansiklopedisi, MEB Yay., İstanbul 1988, C. 9, s.3-7.

²⁵ Mine Mengi, Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî, Ankara 1991, s.27.

Kısacası Nâbî, Urfa, İstanbul ve Halep gibi kültür merkezlerinde ömrünü geçiren bir şair olarak çevresinden, yaşanan olaylardan, toplumsal gidişten hem etkilenmiş, hem de çevresini etkilemiştir.

1.7. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Manzum ve mensur birçok eserin sahibi olan Nâbî, bu eserlerinde ortaya koyduğu edebî kişiliğiyle XVII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış Divân şairlerinin en önde gelenidir. Nâbî hakkında bilgi veren kaynakların birçoğu, onun Divân edebiyatının klasik döneminin son büyük temsilcisi olduğu görüşünde birleşirler. Manzum eserlerinin yanı sıra mensur eserlerinin de bulunmasına rağmen, Nâbî adını daha çok manzum eserleriyle duyurmuştur.²⁶

Nâbî'nin hayatından ve edebî kişiliğinden söz eden şuarâ tezkireleri çoğunlukla şairden övgüyle söz ederler. Fakat sanat ve edebiyat adamlarının görüşlerini incelediğimizde şaire yönelik aşırı övgülerin yanında haksız eleştiriler yapıldığını da görebiliriz. XVIII. yüzyıl tezkirecilerinden Safâyî, Nâbî'yi zamanın melikü'ş-şuarâsı olarak gösterir, devletin ileri gelenlerinin meclislerinde hoş sohbeti ve nüktedanlığı nedeniyle aranan bir kişi olduğundan söz eder:

“Aşruñ melikü'ş-şu' arası ve evc-i ma'ârif u kemâlün ferhunde hümâsı, 'Azîz-i Mısr-ı belâgat, suhen-dân-ı kalem-rev-i fesâhat bir zât-ı sûtûde-sıfat”²⁷, “ma'ârif ile meşhûr, elsîne-i şelâse tekellümine kâdir, letâyif-i muhâdarâtı müstahzar tarîku'l-külfet, lezîzü's-şohbet, ş'ir ü inşâda yegâne efrâd-ı ma'ârifde müfred-i zamâne”²⁸ “lisân-ı tasavvufdan âgâh bir pîr-i muhterem ve 'irfânı haq bu ki müselleme idi... Lisân-ı Fârîsî'de ve zebân-ı Türkîde ve fesâhat-ı 'Arabîyyede zihni çâlâk bir çehre-i pāk, şāhib-ṭab' -ı derrāk idi. Dehānından şādır olan kelām-ı mevzūn mücedāt olmağa müteḥammil ve bir sâlden bir sâle varınca güftār-senc olduğu āsār bî-re'sihi bir dīvān-ı müstetāb olmağa kabildür.”²⁹ “ta' lîm-i fenn-i edvāra heveskār olup mevcūd olan esâtîz-i ma'ârif-disârdan aḥz u taḥşîl ve ḥıbt-ı kavā' id-i fenn-i merḳūmı 'ala-vechi'l-itḳān ḥıfz u tekḡîl

²⁶ Mine Mengi, Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî, Ankara 1991, s.28.

²⁷ Safâyî, Tezkire-i Safâyî, Milli Ktp. MFA 1350, s. 241-249.

²⁸ Şeyhî Mehmed Efendi, Vakâiyü'l-Fuzalâ, Hamidiye (Murad Molla Ktb.) C. 2 No. 940, s. 309.

²⁹ Sâlim, Tezkire-i Sâlim, İstanbul 1315, s. 628.

itmek... ma'ârif-i sâ'iresi meşhûr-ı cihân olmağla muhtâc-ı tafşîl ü beyân degüldür."³⁰, "bâ-huşûş irsâl-i meşel vâdisinde 'Osmanlı şu'arâsı mâ-beyninde ser-efrâzdur. Selâmet-i edâ cihetiyle devrinde bî-hakğın teferrüd itmiş idi. Kaşîdede Nef'î'den girü kalur fağat, ğazelde fâ'ikdür."³¹, "eş'ârî metin u selis olup çurûb-ı emşâl hükmine geçmiş bir çok mısra'ları vardır."³² Bu sözlerle övülen, takdir edilen Nâbî, Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk'taki itirazı hariç tutulursa yaşadığı dönemden Tanzimat'a kadar bir çok şair tarafından üstad olarak kabul edilmiştir.

Şeyh Galib'in Hayr-âbâd ile ilgili eleştirileri dışında, bütün Divân şairleri Nâbî'nin nazımdaki kudretinde hemfikirdirler. Ancak Recâizâde'den başlayarak Nâbî'ye bazı eleştiriler yöneltildiği görülmektedir. Ziya Paşa, Nâbî'nin kasidelerinden sadece *Azliyye ve Sulhiyye*'yi beğenmekte ve bunların dışındakileri sanat bakımından değerli görmemektedir. Bunun yanı sıra Ziya Paşa, Nâbî'nin gazellerini takdir edip bu alanda şairin son derece başarılı olduğunu vurgulamıştır.

Recaizâde *Kudemâdan Birkaç Şair* adlı eserinde Nâbî'den şu şekilde söz etmiştir; "merâtib-i şâ'iriyetçe dağı Nef'î'den sonra gelmeğe liyâkatini taşdik ettirecek şürette bedâyi' -i hüsn-i ta'birât 'arz... Teessüf olunur ki pek az kimseye naşib olan o kudret-i Hudâdâdı balmumundan oyuncak imâline tenezzül eden hünerverler gibi nâ-be-mağal şeylerde isti'mâl ederek isrâf etmiştir." Recaizâde, eski edebiyatımızda Nef'î'den sonra gelen en tanınmış şairin Nâbî olduğunu söyler. Fakat Nâbî'nin şiirdeki gücünü yanlış kullandığını belirterek şairin yaşadığı dönemde geçerli olan her vadide eser vermesini şiddetle eleştirmiş ve kabiliyetini gereksiz biçimde harcadığını savunmuştur.³³

Süleyman Nazif, Nâbî Divânı'nda Türkçe üç, Farsça yirmi gazelin tahmis edildiğine dikkati çekerek şairin İran zeminini kendisine daha uygun bulduğunu belirtmiş ve Nâbî için şu sözleri söylemiştir: "Nâbî Divânı'nda Türkçe üç fakat Farsça tam yirmi gazelin tahmisleri münderic bulunuyor, hâlbuki diğer Fârisi eş'ârî bi'n-nisbe

³⁰ Şeyhülislâm Es'ad, *Atrâbu'l-Âsâr*, Milli Ktp. MFA 1497, s. 120.

³¹ Bursalı Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, C. 2, s.449.

³² *Kâmûsü'l-Alâm*, C. V1, s. 4536.

³³ Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2008, s. 49.

pek azdır. Demek büyük Türk şairi Acemin diyâr-ı eş‘ârını kendi tab‘ına daha müsâid bir vüs‘atte görmüş fakat Nâbî'nin Fârisi manzûmeleri Türkçe şiirinin yanında pek sönük kalır.”³⁴

Abdülkadir Karahan ise Nâbî'yi şu sözlerle anlatır: “Nâbî'nin aynı konuları, aynı mazmun ve kalıplar içinde işleyen şairler arasında seçkin bir yeri olduğunu ifade eder, onun dile olan hakimiyetini, üslup mükemmelliğini vurgular, dile hakimiyeti, tefekküre verdiği önem, mesnevilerindeki konu değişikliği, akıcı üslubu, mümkün mertebe ağdalı tamlama ve terkiplerden sakınması, rahat ifadesi, çağının bazı olaylarını kolayca ve gerçeğe yakın bir biçimde eleştirmesi ve daha bunlara benzer birçok sorundaki başarılı hareketi ona sanatı ve şahsiyeti açısından ayrı ve üstün bir değer vermemizi gerektirmektedir. Edebî sanatlar ve bazen uzakça çağrışımlar gölgesinde günün olaylarını, çağının haksızlıklarını, huzursuzluklarını dile getirmiş ancak bunları ifade ederken isyankar ve ümitsiz bir insan olarak görünmemiş, aksine mütevekkil, kanaatkâr, mala mülke fazla bağlanmamış olmayı tercih eden bir sanatçıdır.”³⁵

Mine Mengi, Nâbî için şu sözleri söyler: “Kendi adıyla anılan çığırın açılmasında, yaratılışının ve Osmanlı İmparatorluğunun kritik bir devrinde yer almasının büyük etkileri olmuştur. Şiirleri, çağının toplum hayatında görülen kötümserliği, tevekkülü, kanaati yansıtır. Ahlâk düşkünlüğünü, açgözlülüğü, mal ve makam hırsını, hasisliği vb. gibi kötülükleri, kısacası çağının bozuk düzenini ve çökmeye yüz tutmuş gidişini şiirlerinde yeren Nâbî, şiirinin bu özelliğiyle, devrinin güçlü ve sadık temsilcisidir. Şair, hikemî şiir yazmanın nedenini de buna bağlar. Şiirin, kişisel ve toplumsal aksaklıkları okuyucuya gösterip okuyanı uyarabilmesi, doğru yola yöneltebilmesi için hikmet-âmez olması lazımdır.”³⁶ demektedir.

Nâbî'nin edebî kişiliğiyle ilgili görüş belirtirken elbette en sağlıklı yol, bizzat eserlerinin incelenmesidir. Şairin, Türkçe Divânına ve Farsça Divânçesine bakıldığında çağına göre dilinin oldukça açık ve anlaşılır olduğu, şiirlerinde atasözlerine, deyimlere, sosyal hiciv ve eleştirilere yer verdiği, ayrıca eserlerinde hikmete, anlam ve düşünceye ayrı bir önem verdiği görülmektedir.

³⁴ Mahmut Kaplan, Hayriyye-i Nâbî, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2008, s. 313.

³⁵ Abdülkadir Karahan, Nâbî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987, s. 51-62.

³⁶ Mine Mengi, Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî, Ankara 1991, s. 34.

Nâbî, şiirlerinde söylenmemiş, işitilmemiş manâların peşindedir. Ayrıca Nâbî'ye göre şiirde ince manâlar kullanılmalıdır:

Tâze bir ma'nî-i nâ-güfte zuhûr etmeyecek
Kıyamam âb-ı ruhun dökmege Nâbî kalemün (G. 402/7)³⁷

Şevk-i na'tunla ider hâtır-ı Nâbîye vürûd
Bu ma'ânî-i rakîk u bu hayâl-i bârîk (K. 29/7)

Zîr-i ta'bîrdedür âb-ı hayât-ı ma'nâ
Nâbiyâ yok yire evrâkı siyah eylemedük (G. 408/5)

Nâbî bazı şiirlerinde de sade dil taraftarı olduğunu belirtir. Ayrıca yazdığı bir kasidede Türkçeyi Arapça ile mukayese ederken Türkçenin şiir dili olarak Arapçadan daha zarif olduğunu vurgular. İstanbul Türkçesine duyduğu sevgiyi, özlemi de Baltacı Mehmed Paşa'ya sunduğu şiirinde görmek mümkündür:

Ey şi'r miyânında satan lafz-ı garîbi
Divân-ı gazel nüsha-i kâmûs değüldür (G. 167/8)

Ol dil-güşâ makâller ol hurde nükteler
Mümkün midür bula 'Arabistan'da sûreti

Ol cân-fezâ suhanlarun ol şüh edâlarun
'Akkamlar lisânına olsun mı nisbeti (K. 16/45,46)

Nâbî, şiirlerinde sanatlı söz söylemenin de önemini vurgulamıştır ve sanatsız sözü cazibesiz olmayan kadına benzeterek sanatlı söz söylerken de özlü, açık ve hikmetli söylemenin önemli olduğunu belirtmiştir:

Heme-râ bâ-kadd-i hod râst resed câme-i sun'
Ne-dırâz-est u ne-kûteh eser-i Hâme-i sun'

³⁷ Bu şiirden itibaren verilen şiir numaraları, "Nâbî Dîvânı" ndaki (Ali Fuat Bilkan, Nâbî Dîvânı, MEB yay., İstanbul 1997) şiir numaralarıdır.

Harf-i hâric zi-reh-i kâlib-ı hikmet ne-nivişt
Bâ-çünîn nâz u gınâ Kâtib-i hod-kâme-i sun³⁸

Şiirlerinde darb-ı mesellere sıkça yer veren Nâbî, aynı zamanda mısraların da birer darb-ı mesel gibi dilden dile dolaşmasını ister:

Aceb mi katre ârâm etmese ebr-i bahâr üzre
Binenler tîz nüzûl eyler semend-i müste'âr üzre (El atına binen tez iner) (G. 752/1)

Sözde darbü'l mesel îrâdına söz yok amma
Söz odur 'âleme senden kala bir darb-ı mesel

Nâbî şiirlerinde deyimleri de başarıyla kullanmıştır:

Gelse mîzân-ı cemâl ortaya ey Yûsuf-i hüsn
Katı çok kimselerün ipliği bâzâra çıkar (İpliği pazara çıkmak) (G. 72/4)

Nâbî'nin şiir anlayışında etkili olan unsurlardan biri de şairin mizacıdır. Şiirlerinde lirizm çok az yer veren Nâbî, eşya ve olaylara “ibret nazarı” ile bakmıştır. Varlıkların meydana gelişlerindeki sır ve hikmeti, şiirlerinde uzun uzun anlatan şair, devrin sosyal tablosuna geniş yer vermiştir. Bu bakımdan Nâbî, kendi iç hallerinden ziyade, cemiyete yönelmiş bir şairdir. Nâbî'nin daha çok dinî muhtevalı şiirlerinde lirizm kendini hissettirir. Bilhassa na'atlarında coşkulu bir imanın verdiği samimi bir lirizm vardır. Şair, şiirlerinde zaman zaman ince mizaha ve hicve de yer vermiştir. Nâbî'nin temsil ettiği hikemî şiir, yaşadığı dönemde ve daha sonraki dönemlerde pek çok kişi tarafından izlenmiştir.

1.8. ESERLERİ

Nâbî'nin altısı manzum dördü mensur olmak üzere toplam on eseri bulunmaktadır.

³⁸ Bu şiirden itibaren verilen şiir numaraları tezimizdeki şiirlerin numaralarıdır.

1.4.1. MANZUM ESERLER

1.4.1.1. Hayrî-nâme (Hayriyye)

Hayrî-nâme, Nâbî'nin çok tanınan bir eseridir. Nâbî, bu eserini oğlu Ebu'lhayr Mehmet Çelebi için 1701 yılında Halep'te kaleme almıştır. Otuz beş bölümden oluşan eser, toplam 1660 beyittir. Eserdeki:

Çâr u pencâhda verdi seni Hak
Heft sâlinde yazıldı bu varak

beyitinden yola çıkarak, Hayrî-nâme'nin Ebu'lhayr yedi yaşında olduğu sırada yazıldığı anlaşılmaktadır bu nedenle eserin yazılış tarihi 1113 (1701) olarak tespit edilmiştir. Nâbî, bütün hayat tecrübesini bu eseri vasıtasıyla oğluna ve bütün gençlere aktarmaya çalışmıştır. Nâbî bu eserinde oğluna, evlilik, meslek seçimi, ve toplumda sergileyeceği tavır ve davranışlar konusunda yol gösterir, oğlunun sağlam bir dinî terbiye ve dinî hayata sahip olmasını ister. Eser Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün vezni ile yazılmıştır.³⁹

1.4.1.2. Hayr-âbâd

Nâbî'nin önemli bir manzum eseri de Hayr-âbâd adlı mesnevisidir. 1117 (1705) yılında Halep'te kaleme alınmış olan bu eser, Feridüddin-i Attâr'ın "İlâhînâme" adlı eserindeki "Hikâyet-i Fahrü'd-dîn-i Gürgânî ve Gulâm-ı Sultân" adlı hikayesinin birkaç vak'a ile genişletilmesinden ibarettir. Eserin edebiyatımızdaki aşk hikâyelerinin en güzel örneklerinden biri olduğunu söyleyebiliriz.⁴⁰

1.4.1.3. Sûr-nâme

IV. Mehmed'in emriyle, şehzâdeleri Mustafa ve Ahmed'in sünnetleri münasebetiyle 1675 yılında Edirne'de yapılan düğünü tasvir eden bu eserin, Nâbî'ye ait

³⁹ Ali Fuat Bilkan, Nâbî Hayatı Sanatı Eserleri, Akçağ Yay., Ankara 2007, s.24; Mahmut Kaplan, Hayriyye-i Nâbî, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2008; İslam Ansiklopedisi, MEB Yay., İstanbul 1988, C. 9, s. 5; Türk Ansiklopedisi, MEB Yay., Ankara 1977, C. 25, s. 58-59.

⁴⁰ Ali Fuat Bilkan, Nâbî Hayatı Sanatı Eserleri, Akçağ Yay., Ankara 2007, s. 28; Kaplan, a.g.e., s.42; Bkz. Hayrâbâd, Meydan Larousse, Sabah Gazetesi, İstanbul 1992, C. 8, s. 529; Şengül, a.g.e., s. 28; İslam Ansiklopedisi, MEB Yay., İstanbul 1988, C. 9, s. 5; Türk Ansiklopedisi, MEB Yay., Ankara 1977, C. 25, s. 59.

olduğu son yıllarda anlaşılmiş ve Agah Sırrı Levend tarafından 1944 yılında neşredilmiştir. Eser, “Vak’âyi’-i Hitân-ı Şehzâdegân-ı Hazret-i Sultân Muhammed-i Gâzî li-Nâbî Efendi” başlığı taşımaktadır. Tamamı 587 beyit olan eser, mesnevi nazım şekliyle ve Fe’ilâtün / Fe’ilâtün / Fe’ilün vezniyle yazılmıştır. Sûr-nâme, tevhid, na’t ve methiyelerle başlayıp ardından onbeş gün süren düğünün, hemen her günü yapılan eğlenceler, verilen ziyafetler ile sunulan hediyeler ve bunlara karşılık görülen ihsanlar anlatılmakta, at yarışlarının hikâyesi ile sona ermektedir. Eser, tarihi ve ictimâî hayat bakımından dikkate değer bazı kayıtlar da taşımaktadır.⁴¹

1.4.1.4. Tercüme-i Hadîs-i Erba’în

Nâbî’nin, İran şairi Molla Câmî’nin “Hadîs-i Erba’în” adlı eserinden tercüme ettiği bu kırk hadis, Necip Asım tarafından Millî Tettebular Mecmuası’nda yayınlanmıştır. Ayrıca Prof. Dr. Abdülkadir Karahan da “Türk Edebiyatında Kırk Hadis” (İstanbul,1954) adlı eserinde manzum kırk hadis tercümesini incelemiştir. Eser Fe’ilâtün / Mefâ’ilün / Fe’ilün vezniyle yazılmıştır. Tercüme-i Hadîs-i Erba’în, manzum bir mukaddimeyle başlamıştır ardından hadisler Arapça metniyle verilmiş sonra da manzum tercümeleri ve açıklamaları yapılmıştır. Hadislerin tercümesi kıt’alar halindedir, toplam kırk iki kıt’a mevcuttur. Nâbî, bu eserinde oldukça sade bir dil kullanmıştır.

Prof. Dr. Abdülkadir Karahan, eserin sonunda yer alan tarih düşürülmüş bir kıt’anın iki şekilde yorumlanabileceğini söyleyerek eserin telif tarihinin 1097/1686-87 veya 1085/1674-75 olabileceğini belirtmektedir. Agah Sırrı Levent ise bu tarihin 1093 olabileceğini belirtmiştir.⁴²

⁴¹ Nedim Şengül, Nâbî’nin Farsça Divançesi- Tahkikli Metin, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2005, s. 28-29; Agâh Sırrı Levend, Nâbî’nin Sûr-namesi, İnkılâp Ktb., İstanbul 1944; Ali Fuat Bilkan, Nâbî Hayatı Sanatı Eserleri, Akçağ Yay., Ankara 2007, s. 29; İslam Ansiklopedisi, MEB Yay., İstanbul 1988, C. 9, s. 6; Türk Ansiklopedisi, MEB Yay., Ankara 1977, C. 25, s. 59.

⁴² Nedim Şengül, Nâbî’nin Farsça Divançesi-Tahkikli Metin, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2005, s. 28; Agâh Sırrı Levend, Nâbî’nin Sûr-namesi, İnkılâp Ktb., İstanbul 1944; Mahmut Kaplan, Hayriyye-i Nâbî, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2008, s. 41; Ali Fuat Bilkan, Nâbî Hayatı Sanatı Eserleri, Akçağ Yay., Ankara 2007, s. 27; İslam Ansiklopedisi, MEB Yay., İstanbul 1988, C. 9, s. 6; Türk Ansiklopedisi, MEB Yay., Ankara 1977, C. 25, s. 58-59.

1.4.1.5. Türkçe Divân

Nâbî'nin on eseri içerisinde şüphesiz en önemlisi Türkçe divânıdır. Nâbî Divânı adıyla kayıtlı nüshaların en eski tarihli, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde yer alan 5575 tarihli Veliyüddîn hattıyla istinsah edilen nüshadır. Bu nüsha, şair henüz hayatta iken istinsah edilmiştir. Ancak şiir sayısı ve nitelik olarak en mükemmel nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye bölümünde yer alan 1118 no.'lu nüshadır. Bu divan nüshasında 1118 (1706) istinsah ve 1120 (1708) tezhip tarihi yazılıdır.

Nâbî'nin Türkçe Divânı'nda 29 kaside, 888 gazel, 1 terkî-bi bend, 5 tahmîs, 156 tarîh, 10 mesnevî, 114 kıt'a, 218 rubâ'î, 61 matla', 74 müfred, 186 mu'amma ve 30 lugaz bulunmaktadır. Divân, Silahdar İbrahim Paşa'nın isteği üzerine tertip edilmiş olup "tevhîd" kasidesi ile başlamaktadır. Nâbî'nin kasideleri alışılmışın dışında bazı özelliklere sahiptir. Bu özelliklerden en önemlisi kasidenin uzunluğudur. Şairin Türkçe Divânı'nda 163, 116, 121, 111, 118 beyiti bulan kasideler mevcuttur. Divânın gazeliyât bölümünde, kafiye harfleri değişikçe araya bir rubâ'î yazılması da Nâbî Divânı'na has bir özelliktir. Divân, şairin Halep'te bulunduğu sırada tertip edilmiştir. Divân'ın tarihler bölümünde, şairin yakın dostları, Halep'te yaşadığı yılları ve XVII. yüzyıldaki imâr faaliyetlerini takip etmek mümkündür. Gazelleri daha ziyade, hikemî niteliktedir. Şair, kıt'a, rubâ'î, mu'amma, lugaz, müfred ve matla' gibi farklı nazım şekilleri ile başarılı şiirler kaleme almıştır.⁴³

1.4.2. MENSUR ESERLER

1.4.2.1. Fetih-nâme-i Kamanîçe

İlk olarak, Tercümân-ı Ahvâl Matbaasında "Târih-i Kamanîçe" adıyla 1284 (1867) yılında İstanbul'da basılan eser, 1082 (1671) yılında IV. Mehmed'in Lehistan'a yaptığı sefer sırasında yazılmıştır. Nâbî, 1672'de alınan kaleye IV. Mehmed ile beraber girmiş ve Musâhip Mustafa Paşa'nın isteği üzerine gaza-nâmeyi yazmıştır. Nâbî kalenin

⁴³ Ali Fuat Bilkan, Nâbî Hayatı Sanatı Eserleri, Akçağ Yay., Ankara 2007, s. 31-33; Ali Fuat Bilkan, Nâbî Divânı, MEB Yay., İstanbul 1997, C. I, s. XXV.

fethinden sonra, yazdığı tarihin kale kapısına kazdırıldığını da belirtir. Eser, toplam 84 sayfadır. Eserde yer yer manzumeler de bulunmaktadır.⁴⁴

1.4.2.2. Münşe'ât

Nâbî'nin mektuplarını ihtivâ eden bu eser, şairin vefatından sonra Şehîd Alî Pâşâ'nın tezkirecisi olan Habeşî-zâde Abdurrahîm Çelebi tarafından Alî Pâşâ'nın emriyle bir araya toplanmıştır. Mektuplar, Nâbî'nin hayatı kadar, dönemini de aydınlatabilecek belgeler niteliğindedir. Fakat Münşeât, bugüne kadar ciddi bir şekilde incelenmemiş; ne eski ne de yeni harflerle baskısı yapılmamıştır.

Bu eserden Nâbî'nin çevresinin, ne kadar geniş olduğunu anlamak mümkündür. Devrin ileri gelen devlet erkânından birçoğuna çeşitli vesilelerle Nâbî'nin mektuplar yazdığı anlaşılmaktadır. Bu devlet adamlarından bazıları: Çorlulu Alî Pâşâ, Amca-zâde Hüseyin Pâşâ, baltacı Mehmed Pâşâ, Süleyman Pâşâ, Abdu'lbaki Pâşâ, Refia Efendi, Dürrî Efendi, Reisü'lküttab Acem Ebubekr Efendi, Şehid Alî Pâşâ, Mekke-i Mükerreme Şerifi. Nâbî'nin bu eserinde, Erzurumlu Moses adlı bir Hıristiyan'a yazılmış bir mektup da yer almıştır. Münşe'ât'ta bilhassa Ramî Mehmed Pâşâ'ya yazılmış mektupların çokluğu dikkat çekmektedir. Şairin kardeşleri Mehmed Emin ile Mahmud Ağa'ya yazdığı iki mektup da yer almaktadır.⁴⁵

1.4.2.3. Tuhfetü'l-Harameyn

XVII. yüzyılın süslü nesir örneklerinden olan bu eserin, 1089 (1678) yılında Nâbî'nin hacc seyahatinden tam beş yıl sonra, 1094 (1683) tarihinde yazıldığı Nâbî ve eserleri ile ilgili olan çalışmalarda belirtilmiştir. Fakat Menderes Coşkun "Tuhfetü'l-Harameyn" adlı eserinde Nâbî'nin hacc seyahatini yaptığı yıl konusunda verilen bilgilerin hatalı olduğunu vurgular. Şairin hacc seyahatini 1679 yılında yaptığını belirtir. Menderes Coşkun, eserin Nâbî'nin hacdan dönüşünden beş yıl sonra yazıldığı ifadesinin

⁴⁴ Ali Fuat Bilkan, Nâbî Hayatı Sanatı Eserleri, Akçağ Yay., Ankara 2007, s. 34; Nedim Şengül, Nâbî'nin Farsça Divançesi-Tahkikli Metin, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2005, s. 29; İslam Ansiklopedisi, MEB Yay., İstanbul 1988, C. 9, s. 6.

⁴⁵ Ali Fuat Bilkan, Nâbî Hayatı Sanatı Eserleri, Akçağ Yay., Ankara 2007, s. 37; Nedim Şengül, Nâbî'nin Farsça Divançesi-Tahkikli Metin, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2005, s. 30; İslam Ansiklopedisi, MEB Yay., İstanbul 1988, C. 9, s. 6; ⁴⁵ Mahmut Kaplan, Hayriyye-i Nâbî, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2008 s. 43-44; Gelişim Hachette, Sabah Gazetesi, İstanbul 1993, C. 8, s. 2893.

de tekrarlanan yanlışlardan bir diğeri olduğunu vurgular. Hacc ziyaretinin ürünü olan bu mensur eser, esas itibariyle bir seyahatnâmedir. Eser, 1265 (1849) yılında 112 sayfa olarak Matba'a-i Âmire'de basılmıştır. Şair hacc yolculuğuna İstanbul'da nasıl başladığını, konakladığı menzilleri, memleketi olan Urfa'ya varışını, Suriye, Filistin, Mısır ve nihayet Mekke'ye gidişini ayrıntılı bir şekilde anlatır. Mekke'den itibaren haccı eda ederken bütün kutsal yerleri tanıtmış ve bu ibadetin bütün gereklerini anlatmış olan Nâbî, Medine'ye yaptığı ziyareti de bütün teferruatıyla dile getirmiştir. Tuhfetü'l-Harameyn, oldukça sanatlı bir dille kaleme alınmış olup, pek çok Türkçe, Farsça, Arapça beyit ve mısralarla süslenmiştir. Eser dil yönüyle, Nâbî'nin diğer bütün eserlerinden daha ağıdalı ve süslüdür. Ancak şairin üslubu, eseri sürükleyici kılmış ve eserin halk tarafından okunmasını sağlamıştır.⁴⁶

1.4.2.4. Zeyl-i Siyer-i Veysî

San'atlı divan nesrinin tanınmış isimlerinde Veysî, (ö. 1628) Siyer'inde, Hz. Muhammed'in hayatını, Bedir Savaşına kadar yazmış; Nâbî buna, Mekke'nin fethine kadar olan kısmı yazarak ilave etmiştir. San'atkârâne bir üslupla kaleme alınmış olan eser 1284 (1867) te Bulak Matbası'nda 268 sayfa olarak basılmıştır. Nâbî, Veysî'nin "Mekkî" ve "Medenî" olmak üzere, iki cilt olarak yazmayı tasarladığı ve ömrü vefa etmediği için yarım bıraktığı bu eseri tamamlamak istemiş ve eserini bu maksatla yazmıştır.⁴⁷

⁴⁶ Mahmut Kaplan, Hayriyye-i Nâbî, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2008; Gelişim Hachette, Sabah Gazetesi, İstanbul 1993, C. 8, s. 2893; Ali Fuat Bilkan, Nâbî Hayatı Sanatı Eserleri, Akçağ Yay., Ankara 2007, s. 35; Nedim Şengül, Nâbî'nin Farsça Divançesi-Tahkikli Metin, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2005, s. 29; İslam Ansiklopedisi, MEB Yay., İstanbul 1988, C. 9, s. 6.

⁴⁷ İslam Ansiklopedisi, MEB Yay., İstanbul 1988, C. 9, s. 6; Gelişim Hachette, Sabah Gazetesi, İstanbul 1993, C. 8, s. 2893; Ali Fuat Bilkan, Nâbî Hayatı Sanatı Eserleri, Akçağ Yay., Ankara 2007, s. 36.

İKİNCİ BÖLÜM

2. NÂBÎ'NİN FARŞÇA DİVÂNÇESİ'NİN İNCELEMESİ

“(Divânçe-i) Gazeliyât-ı Fârisî” adı ile Türkçe Divânın içerisinde bulunan bu eserin elimizde mevcut bulunan yazma ve matbu nüshalarında, uzunlukları ortalama 7 ile 10 beyit arasında değişen 33 gazel ile Mevlânâ, Molla Câmî, Hâfız, Sâib-i Tebrîzî, I. Sultan Selim, Feyzî-i Hindî, Şifâî, Urfî, Kelîm, Nazîrî, Şevket, Meylî, Garibî ve Tâlib gibi pek çoğu İran şairi olan ünlü şairlerin gazellerine nazire olarak yazdığı 20 tahmis, mesnevi tarzında yazılmış iki küçük Türkçe hikâye⁴⁸ ve tarih düşürülmüş kıt’a mevcuttur. Dolayısıyla şairin Farsça şiirlerinin önemli bir kısmı gazellerden diğer kısmı da tahmislerden oluşmaktadır. Nâbî Farsça gazellerinin sonunda gazellerinin eksik kaldığını belirtir. Gazeller toplam 222 beyit, tahmisler ise toplam 540 beyittir. Adından da anlaşılacağı üzere, Nâbî’nin Farsça şiirlerini ihtiva eden bu eseri hacimli bir külliyyat değildir. Bazı yazmalardaki Farsça şiir sayısı da birbiriyle eşit değildir. Ama nüshaların arasında fazla farklılıklar yoktur. Divânçe’de yer alan şiirler kafiye fihristine göre alfabetik olarak tertip edilmiştir. Nâbî’nin Türkçe Divânı’ndaki manzumeler arasında çeşitli nazım şekilleriyle yazılmış (Farsça Divânçenin dışında) 30 civarında Farsça şiir de yer almaktadır, bu şiirler başka çalışmada ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.1. DİVÂNÇENİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1.1. NAZİM ŞEKİLLERİ

2.1.1.1. Gazel

“(Divânçe-i) Gazeliyât-ı Fârisî” adı ile Türkçe Divânın içerisinde bulunan bu eserin elimizde mevcut bulunan yazma ve matbu nüshalarında, uzunlukları ortalama 7

⁴⁸ Ali Fuat Bilkan, “Nâbî Divânı” adlı çalışmasında bu iki küçük Türkçe mesneviye yer vermiştir.

ile 10 beyit arasında değişen 33 gazel yer almaktadır. Bu sayı Türkçe Divanı'ndaki gazel sayısına oranla hayli azdır. Şair Farsça şiirlerinde devrin sosyal meselelerine pek değinmemiştir. Farsça gazelleri, Türkçe Divanı'nda da olduğu gibi aşk, şarap ve sevgiliden ziyade hikemî hususlar ve bilgece öğütler içerir. Fakat az da olsa kendi sıkıntı ve şikâyetlerini de dile getirir. Özellikle bazı tasavvuf büyüklerine duyduğu özlemi de açıkça vurgular ve öteden beri tasavvuf ocağı olarak bilinen Horasan'a ve manevî büyüklerine selam göndermekle duygularını açığa vurur.⁴⁹

Nâbî'nin bazı Farsça gazellerinde varlık ve oluş konusu önemli bir yer tutar. Şair, kâinatın kuruluşu, varlıkların oluşu ve işleyişi hakkındaki düşüncelerini çok etkileyici bir şekilde beyitlerine yansıtmaktadır. Bazı gazellerinde ise ilâhî aşktan bahsederek ilâhî aşkın hayattaki her şeyi zevkli hale getirdiğini vurgulamaktadır.⁵⁰

Nâbî'nin Farsça gazellerinde 6 vezin kalıbı kullanılmıştır. Bunların çoğunluğu remel, hezec ve müctes bahirlerine ait kalıplardan oluşur. Şair Türkçe Divanı'ndaki gazellerinde de aynı vezin kalıplarını sıkça kullanmıştır.

Remel Bahri	Sayı
Fe ^ç ilâtün / Fe ^ç ilâtün / Fe ^ç ilâtün / Fe ^ç ilün	12
Fâ ^ç ilâtün / Fâ ^ç ilâtün / Fâ ^ç ilâtün / Fâ ^ç ilün	2

Hezec Bahri	Sayı
Mef ^ç ülü / Mefâ ^ç ilü / Mefâ ^ç ilü / Fe ^ç ülün	6
Mefâ ^ç ilün / Mefâ ^ç ilün / Mefâ ^ç ilün / Mefâ ^ç ilün	3

Müctes Bahri	Sayı
Mefâ ^ç ilün / Fe ^ç ilâtün / Mefâ ^ç ilün / Fe ^ç ilün	7

Muzâri Bahri	Sayı
Mef ^ç ülü / Fâ ^ç ilâtü / Mefâ ^ç ilü / Fâ ^ç ilün	3

⁴⁹ Bkz. Metin (G.1, G.11, G.15, G.16, G.25, TS.6)

⁵⁰ Bkz. Metin (G.1, G.13)

2.1.1.2. Tahmîs

Nâbî'nin Farsça Divânçesi'nde Mevlânâ, Molla Câmî, Hâfız, Sâib-i Tebrîzî, I. Sultan Selim, Feyzî-i Hindî, Şifâî, Urfî, Kelîm, Nazîrî, Şevket, Meylî, Garibî ve Tâlib gibi pek çoğu İran şairi olan ünlü şairlerin gazellerine nazire olarak yazdığı 20 tahmis yer almaktadır. Farsça Divânçesi'nde nazire olarak yazdığı tahmislerin pek çoğu İranlı ünlü şairler olmasına rağmen Nâbî, Türkçe Divânı'nda Bağdatlı Rûhî, Bahâyî, Fuzulî ve Habeşi-zâde Rahîmî gibi şairlerin gazellerine tahmisler yazmıştır. Şair Farsça tahmislerinde nazire oluşturduğu şairlerin söz konusu şiirlerinin mevzusundan hareket ederek konuyu kendi zevki doğrultusunda geliştirmeye çalışmıştır. Özellikle kendisine nazire oluşturmaya çaba gösterdiği şairlere derin sevgisini izhar ederek sanatsal başarılarını takdir etmiştir.

Nâbî'nin Farsça tahmislerinde 6 vezin kalıbı kullanılmıştır. Bunların çoğunluğu remel ve hezec bahirlerine ait kalıplardan oluşur. Şairin Türkçe Divânında yer verdiği tahmislerde de Farsça Divânçede olduğu gibi remel, hezec ve müctes bahirlerine ait kalıplar kullanılmıştır.

Remel Bahri	Sayı
Fe ^ç ilâtün / Fe ^ç ilâtün / Fe ^ç ilâtün / Fe ^ç ilün	3
Fâ ^ç ilâtün / Fâ ^ç ilâtün / Fâ ^ç ilâtün / Fâ ^ç ilün	1

Hezec Bahri	Sayı
Mef ^ç ülü / Mefâ ^ç ilü / Mefâ ^ç ilü / Fe ^ç ülün	4
Mefâ ^ç ilün / Mefâ ^ç ilün / Mefâ ^ç ilün / Mefâ ^ç ilün	3

Muzâri Bahri	Sayı
Mef ^ç ülü / Fâ ^ç ilâtü / Mefâ ^ç ilü / Fâ ^ç ilün	5

Müctes Bahri	Sayı
Mefâ ^ç ilün / Fe ^ç ilâtün / Mefâ ^ç ilün / Fe ^ç ilün	4

3.1.1.3. Tarih

Nâbî'nin Farsça Divânçesi'nde 1 tarih yer almaktadır. Türkçe Divânı'nda ise 156 tarih bulunmaktadır. Türkçe Divândaki tarih sayısına oranla Farsça Divânçesi'ndeki tarih sayısı yok denecek kadar azdır. Tarih düşürülen beytin,

Ān furūd āmedī be-cāy-i suhen

mısrası 1122 yılına denk gelmektedir. Bu tarih de Nâbî'nin 1124'teki vefatından iki yıl öncesini gösterir. Ayrıca bu tarihi Farsça Divânçe'nin tamamlandığı tarih olarak da düşünebiliriz.

2.1.3. DİL VE ÜSLUP

Nâbî'nin hikmet ve fikir şiiri yolunda örnek aldığı kişi, kendisine yakın bir çağda yaşamış olan İranlı şair Sa'ib-i Tebrizî'dir. Fakat Nâbî ne fikirlerinde, ne de üslubunda Sa'ib'in taklitçisi olmamış sadece onun darb-ı meselle dolu öğretici ve toplumcu şiir tarzını seçmiştir. Kendi zamanı ve yaşadığı İstanbul-Halep çevresine ait nice olay ve özellikleri de şiirlerinde dile getirmiştir.

Şairin akıcı, rahat ve pürüzsüz bir şiir dili vardır. Açıklığa büyük önem verir, “sade dil” taraftarıdır. Anlatmak istediğini kolay bir dille anlatır. Mazmunlara, cinsalara ve diğer edebî sanatlara düşkündür. Şiirde sade dil taraftarı olmasına rağmen Nâbî her zaman bu sözünde durmamış ve bazen çok ağır bir dil kullanmıştır. Sadelik daha çok gazellerinde görülmektedir.

Farsça Divânçe'ye genel olarak bakıldığında, şairin dilinin sade olduğu, mahalli unsurlara yer verdiği, zaman zaman atasözü hükmünde söyleyişleri ve deyimleri kullandığı görülür, özlü, açık ve hikmetli şiir söylemenin önemli olduğunu belirtir. Nâbî'nin şiirini temsil eden en önemli kavram ise “mana”dır. Şiirde anlama çok değer verir. O'na göre şiirdeki mânâlar, işitilmemiş, söylenmemiş ve taze olmalıdır, Farsça Divânçesi'nde ve Türkçe Divânı'nda bunu önemle vurgulamıştır:

Ma' nî çü şevved tâze ta' arruz ne-tevân kerd

Der-baḥye nümânî-i libās-ı kühen-i lafz⁵¹

(Mânâ yenilendiği için yüz çeviremedi, lafzın eski görünen elbisesini dikti)

Tâze ma' nî bâyed ez- aşk u muḥabbet dem me-zen

Güş ' âlem pür şode Nâbî ez-insân güftüğü⁵²

(Yeni mana gereklidir aşk ve muhabbetten dem vurma, Ey Nâbî, âlem (zaten) böylesine konuşmalarla dolmuştur)

Nâbî heme ez-şevk ruḥ-ı tâze-i mazmûn

Şad çâk çü ' uşşâk şevved pîrehen-i lafz⁵³

(Ey Nâbî, mazmunun yeni yüzünün şevkinden dolayı, lafzın gömleği âşıklar gibi yüz parça oldu)

Tâze bir ma'nî-i nâ-güfte zuhûr etmeyicek

Kıyamam âb-ı ruhun dökmege Nâbî kalemün (G. 402/7)

Nâbî'nin Farsça Divânçesi'nde ve Türkçe Divânı'nda açıklık ve akıcılık göze çarpar. Şairin şiirlerinde, hikemiyetle karışmış olan Sebki Hindî'ye has üslup özelliklerine rastlanır. Türkçe Divân'da hikemî üslup ön plandayken Farsça Divânçesi'nde Sebki Hindî'nin özellikleri daha ağır basmaktadır. Bunun sebebi olarak XVII. yüzyıldan itibaren Sebki Hindî akımı mensupları olan Urfî, Feyzî ve Şevket'in Anadolu sahasında gelişen Türk edebiyatı üzerinde geniş bir etkisinin olmasını gösterebiliriz. Bu etkinin izlerini Nâbî'nin Farsça Divânçesi'nde fazlasıyla görmek mümkündür.

Sonuç olarak Nâbî'nin, mizacının tesiriyle gözlemlerini alışılmışın dışında bir yorumla yansıttığı için şiirinin üslup bakımından kendine has özellikler taşıdığını söyleyebiliriz.

⁵¹ Metin (G.21/5)

⁵² Metin (G.31/7)

⁵³ Metin (G.21/7)

Atasözü ve Atasözü Hükmünde Söyleyişler

Atasözleri alıntı halinde kimi zaman vezin gereği kelime ekleme, çıkarma veya yerlerini değiştirme gibi işlemlere maruz kalır, kimi zaman da, olduğu gibi veye mana olarak yer alır. Bazı beyitlerde yer alan bazı sözlerin ise atasözü olup olmadığını kestirmek güçtür. Bunlar kelâm-ı kibardan veciz, hikmetli sözler olabileceği gibi, atasözü olup da zaman içerisinde unutulmuş sözler de olabilir.

Türkçe Divânı'nda darb-ı mesellere sıkça yer veren Nâbî, aynı zamanda mısraların da birer darb-ı mesel gibi dilden dile dolaşmasını ister, fakat şair Farsça Divânçesi'nde atasözlerini Türkçe Divânı'nda olduğu kadar sık kullanmamıştır:

“El atına binen tez iner” atasözü de aşağıdaki beyitte önemle vurgulanmıştır:

Aceb mi katre ârâm etmese ebr-i bahâr üzre
Binenler tîz nüzûl eyler semend-i müste'âr üzre (G. 752/1)

Sözde darbü'l mesel îrâdına söz yok amma
Söz odur 'âleme senden kala bir darb-ı mesel

“Cahillerin mahfilinde nasıl katı görünüyorsan ariflerin meclisinde de zevkli bir kitap gibi ol” söyleyişi atasözü hükmünde bir söyleyiştir ve aşağıdaki beyitte dile getirilmiştir:

Eger çe serd nümâyed be-mahfil-i cühelâ
Velî be-meclis-i ' irfân şevved kitâb-ı lezîz⁵⁴

“İnsanların körlüğünden, kusurlarından şikâyet etmek cahilliktir” söyleyişi atasözü hükmünde bir söyleyiştir:

Nâbiyâ şekve zi-kecbîni-i merdüm cehl-est
Mâ ne-dânîm çe dâned digeri kıymet-i mâ⁵⁵

⁵⁴ Metin (G.13/3)

⁵⁵ Metin (G.1/7)

“Kırılan gönlü onarmaya kimsenin gücü yetmez, gönül mummyası hariç her şeyin kırığı düzelir” söyleyişi de atasözü hükmünde bir söyleyiştir:

Dil ger şikest kes ne-tüvâned dürüst kerd
Kesr-i heme durust kuned mûmiyâ-yı dil⁵⁶

Deyimler

Nâbî, Farsça Divânçesi’nde de Türkçe Divânı’nda olduğu gibi zaman zaman deyimlere yer vermiştir:

Ağzı dolup taşmak:

Her çend be-ma‘ nî ne-resîde-est ten-i lafz
Ez-lezzet-i ma‘ nî-st leb-â-leb dehen-i lafz⁵⁷

“Lafzın teni manaya ulaşmasa da mananın lezzetiyle, ancak lafzın ağzı dolup taşar.”

Dil uzatmak:

Zebân şukûh dırâz ez-ğam-ı zemâne me-sâz
Zemâne-râ be-bed endîşiyet behâne me-sâz⁵⁸

“Zamanın gamına, kederine fazla dil uzatma, zamaneyi, kötü dilli olmak için bahane yapma.”

El ayak çekmek:

Nâfe-i hîş be-yârend pey-i dest âvîz
Âhuvân-ı harem erbû kuned ez-rağbet-i mâ⁵⁹

⁵⁶ Metin (G.28/2)

⁵⁷ Metin (G.21/1)

⁵⁸ Metin (G.15/1)

⁵⁹ Metin (G.1/5)

(Elini ve ayağını çeken kendi göbeğini getirsin, (Çünkü) bizim meylimizden Harem'in ceylanları armut olur

Kasr-ı sürûr künc-i kanâat değil midir
Sahn-ı behişt hûy-ı ferâgat değil midir (G.200/1)

(Sevinç köşkü denilen şey kanaat köşesinden başka nedir ki? Cennet bahçesi dedikleri de ihtiraslardan el etek çekmek değil midir?)

Eli boş kalmak:

Dest peymâne tehi bûd zi-naqdîne-i mey
Ez-meded-kâri-i hum kerd edâ dâm-ı neşât⁶⁰

“Meyin nakitinden dolayı kadehin eli boş kaldı, şarabın imdadına koşarken neşat tuzağını eda etti.”

Kılı kırk yarmak:

Bâ-uşûl-i def-i mihr u devr-i gerdûn mû-be-mû
Mî-zened der-sâ‘ at âhen pâre çün gerdâne rakş⁶¹

“Güneşin tefinin ve feleğin dönüşünün usulüyle kılı kırk yarararak, demir saatte çember gibi raks ediyordu.”

Yağ gibi suyun üzerine çıkmak:

Naşş-ı ‘amr-est tefevvuk be-velî ni‘ met-i hû‘îş
Sûht ber-âb çü bâlâ şode rovgen gustâh⁶²

(Küstahça yağ gibi suyun üzerine çıkmış, oysa kendi nimetine üstünlük ömür eksikliğidir.)

Yüz çevirmek:

⁶⁰ Metin (G.20/2)

⁶¹ Metin (G.18/5)

⁶² Metin (G.10/3)

Ma' nî çü şevēd tâze ta' arruz ne-tevân kerd

Der-bahye nümânî-i libās-ı kuhen-i lafz⁶³

(Mânâ yenilendiği için yüz çeviremedi, lafzın eski görünen elbisesini dikti.)

Yah üzre berf püşt-i âyine göstermeden Nâbî

Bürûdetden eder rû-gerdiş-i halka işâretler Tr.D. (G.61/7)

(Ey Nâbî! Kar, buz üzerinde aynanın arkasını göstererek halkın soğuktan yüz çevirdiğine işaret eder.)

Yüz Sürmek:

Be-ân heves ki resed dest der-gerîbânet

Hemîşe būs kuned rişte pây-i sūzenhâ⁶⁴

(Hevesle senin yakana yüz sürmeye geldiğinde, bükülmüş iğneler gibi daima ayağını öper.)

2.2. DİVÂNÇENİN MUHTEVÂ ÖZELLİKLERİ

2.2.1. Şairin Bireysel Şikâyetleri

Nâbî, Türkçe Divânı'ndaki kadar olmasa da Farsça Divânçesi'nde de yer yer sıkıntılarını ve şikâyetlerini dile getirir. Şair, Türkçe Divânı'nda sık sık kimi devlet adamlarının talep ettiği rüşvetten, Farsça Divânçesi'nde ise insanların vefasızlığı ve sadakatsizliğinden şikâyet eder.

Nâbî, divânçenin 16. gazelinde insanların vefasızlığını dile getirerek kimseye ümit bağlamamak gerektiğine işaret etmiştir ve hayattaki bütün kötülüklerden korunmanın tek yolunun da Allah'a sığınmak olduğunu belirtmiştir:

⁶³ Metin (G.21/5)

⁶⁴ Metin (G.2/4)

Ger bûd der-în bâdiye feryâd res-i kes

Der-‘ âlem-i feryâd resi bûd kes-i kes

Pâmâl kunendet be-reh-i ‘ acz çu sâye

Zinhâr be-ümmîd me-rev pîş u pes kes

“Bu çölde feryada yetişen biri varsa, âlemde de feryada yetişen kimse bir adam sayılır. Seni acizlik yolunda gölge gibi pâyâmâl ederler, sakın kimsenin önünden arkasından ümitle gitme.”

Şair, 25. gazelinde ise yaşadığı devrin insanları arasında yok denecek kadar az gördüğü sadakat üzerinde durarak doğru davranışın imanın esası olduğunu önemle vurgular:

Esâs-ı bünye-i îmân be-şıdķ sâhte-end

Ez-ân şode-est ber-erkân-ı dîn teķaddum-i şıdķ

“İman gücünün temeli doğrulukla yapılmıştır, din erkânının üzerindeki doğruluk kıdemi ondandır.”

Daha önce de bahsettiğimiz gibi şairin Türkçe Divanı’ndaki genel şikâyet konusu rüşvetir. Ayrıca insanların gösteriş merakı ve lükse düşkünlüğü, ilim ve irfanın değerini kaybetmiş olması ve insanların mal, mülk peşine düşmüş olmaları da şairin yakındığı diğer konulardır:

Bir âyînedür kim görünür ‘ ayb-ı şikâfı

Ol maslahat-ı şer’ ki rişvet var içinde

Tr.D.(G.696/5)

Virmezdi kimse kimseye nân minnet olmasa

Bir maslahat görülmez idi rişvet olmasa

Tr.D.(G.757/1)

Nâbî’nin Türkçe Divânı’ndaki şiirler de sosyal eleştiri daha fazladır, hatta baştan sona kadar sosyal eleştiri olan gazelleri de vardır. Bunlardan bir tanesi “kalmamış” redifli gazelidir:

Gülsitân-ı dehre geldük reng yok bû kalmamış
Sâye-endâz-ı kerem bir nahl-i dil-cû kalmamış

Eylemiş der-beste dükkânın tabîb-i rûzgâr
Hokka-i pîrûze-i gerdûnda dârû kalmamış

Teşnegânun çâk çâk olmuş leb-i hâhişgeri
Çeşmesâr-ı merhâmetde bir içim su kalmamış

Kadrin anlar yok bilür yok merdüm-i sencîdenün
Çâr-sûy-ı kâbiliyyetde terâzû kalmamış

Tr.D. (G.353/1,2,3,4)

2.2.2. Din ve Devlet Büyükleri

Nâbî, bazı Farsça şiirlerinde din ve tasavvuf büyüklerine, tasavvuf merkezlerine duyduğu özlemi açıkça vurgular ve şiirlerinde yer yer onları anar. Bunlardan biri şairin, 6. tahmisinde yer verdiği, aydın gönüllerin ve Allah'ı tanıyanların kutbu olarak nitelediği Şeyhü'l-İslam Bâyezîd-i Bistâmî'dir:

Çe hâk pâk çe ma' mûre-i dilârâmî-st
Ki h' âbgâh şafâ-bahş şeyhü'l-islâm-est
Hezâr gevher cân-râ ki cây-i ârâmî-st
Nehost gevher-i ez-ân bahr Şâh-ı Bistâmî-st
Ki kuṭb-ı zinde dilân u hudâ şinâsân-est

“Ne kadar temiz ve gönül rahatlatan bir yerdir
Gönüllere sefa veren şeyh'ül-islam'ın kabri oradadır
Binlerce büyük adamın kabri oradadır⁶⁵
Onlardan birincisi (o denizden ilk inci), şah-ı Bistâmî'dir⁶⁶
Ki aydın gönüllerin ve Allah'ı tanıyanların kutbudur.”

⁶⁵ Binlerce ruh cevherinin huzur yeridir.

⁶⁶ Şah-ı Bistâmî : Şeyh'ül-İslam Bâyezîd-i Bistâmî

Şairin övgüyle andığı diğer bir büyük ise insan severlikle bilinen Ebu'l-Hasan-ı Harakânî'dir. Şair, 6. tahmininde Rabbin velisi olarak andığı bu zata kulak verilmesini ister:

Be-rev be-dergeh-i cūd-ı kirām-ı Ḥaqqānī
Bi-ḥ'āh ḥil' at-i feyz ez-mülūk-ı Rabbānī
Bi-yā be-bāb-ı şehān der-libās-ı 'üryānī
Bi-keş libās-ı ru'ūnet ki Şeyḥ-i Ḥarḳānī
Sitāde ḥırḳa be-kef behr-i bī-libāsān-est

“Allahın kerametiyle dolu dergâhına git
Rabbin velilerinden nasip iste
Çıplaklık elbisesiyle şahların kapısına git
Cehalet elbisesini çıkart ki Şeyh'ül-Harakânî⁶⁷
Elbisesizler için elbise bırakmış.”

Nâbî'nin Farsça Divânçesi'nde 2. gazelin kinayeli olarak Hz. Peygamber'in övgüsünü içerdiği hissedilir:

Zihī vişāl-i tu sermāye baḥş gülşenhā
Şeb-i firāḳ siyeh rüzter zi-gülḥanhā

“Senin o vuslatın gülbahçelerini bağışlar, ayrılık gecen ise külhanlardan daha siyah bir gündür.”

Be-ān heves ki resed dest der-gerībānet
Hemīşe būs kuned rişte pāy-i sūzenhā

“O, hevesle senin yakana yüz sürmeye geldiğinde bükülmüş iğneler gibi daima ayağını öper.”

Türkçe Divanı'nda da 2. kaside Hz. Muhammed'e övgüler içermektedir:

⁶⁷ Şeyh'ül-Harakânî : Ebû'l-Hasan-ı Harakânî

Hazret-i Ahmed ü Mahmud u Muhammed Hamid

Mazhar-ı nûr-ı cemâl âyine-i hubb ü vidâd

Münderic nüsha-i zâtında kemâlât-ı vücûd

Mündemic tıynet-i pâkinde havass-ı îcâd

‘Arızî âyet-i ûlâ-yı kelâm-ı ezeli

Sühanı gâyet-i ma’na-yı kitab-ı irşâd

Nûrî ârâyiş-i kandil-i serâ-perde-i Hakk

Pertevisi nâ’ire-i hubba medâr-ı îkâd

Nâbî, bazı Farsça beyitlerinde Hz. İsa ve Hz. Yusuf’tan da söz eder. Şair bu beyitlerinde Hz. İsa’nın göğe yükselmesini ve Hz. Yusuf’un kaybolmasını, kuyuya atılmasını ayrıca Hz. Yusuf’un ölçülü söz söylemesini dile getirmiştir;

Çü diğerân be-teh-i hâk mî-ne-reft Mesîh

Mücerred ân şevved ez-kaýd-ı kârvân-ı fâriğ⁶⁸

“Mesih diğerleri gibi toprağın altına girmedi, onun yalınlığı kervanın (vekilin) koşullarından habersizdi.”

Nâbî me-deh ez-dest ber-âverde-i hod-râ

Be’spâr be-naqqâş serâ perde-i hod-râ

Beyhûde me-yefşân be-hevâ kerde-i hod-râ

Şâ’ib haber-i Yûsuf-ı güm-kerde-i hod-râ

Ez-bî-ğaberî pors ki şâhib haber-i ü-st⁶⁹

“Ey Nâbî, elde ettiklerini elden bırakma

Perdenin bütün ahengini ressama bırak

Yaptıklarını havaya (boşluğa) bırakma

⁶⁸ Metin (G.23/6)

⁶⁹ Metin (TS.13/5)

Ey Sâ'ib, kayıp olan Yusuf'un haberini
Habersizden sor çünkü o haber sahibidir.”

Tâ sâhte üstâd-ı kader menzil-i mâ-râ
Be'srişte zi-âb-ı çeh-i Yûsuf gil-i mâ-râ
Ger dest-i 'inâyet ne-kuşed maħmil-i mâ-râ
Müşkil ki buved rûy-i helâş-ı dil-i mâ-râ
Ez-zülf-i tu bâ-în heme ħemhâ vü şikenhâ⁷⁰

“Kader ustası menzilimizi hazırlayınca
Bizim çamurumuzu, Yusuf'un kuyusunun suyundan yaratmıştır
Eğer bize teveccüh etmezse, ihsan göstermezse
Kalbimizin kurtuluşu zordur
Senin bu kıvrıcık, dalgalı saçlarından.”

Semend-i Mışır ne-t'vân goft raħş-i pür şitâbeş-râ
Meger mizân-ı Yûsuf senc mi-girem rikâbeş-râ⁷¹

“Mısır'ın çevik atı hızlı koşan yürük ata (Rüstem'in atına) söyleyemedi, meğer
Yusuf'un terazisinde usül ölçülüymüş.”

Nâbî, bir beytinde de Hz. Süleyman'ı zikreder. Bu beyitte şair, “Süleyman,
yüzük, taht ve mülk” sözcüklerini bir arada kullanmıştır:

Zi-pey-i zîr-i nigîn sâhten-i mülk-i cihân
Taht-ı ber-düş-i hevâ best Süleymân-ı seher⁷²

“Yüzüğün ardından gelen dünya mülkü, seherin Süleyman'ının talihli
omuzlarının üzerindeki tahtıdır.”

⁷⁰ Metin (TS.5/3)

⁷¹ Metin (G.3/1)

⁷² Metin (G.14/3)

Nâbi, Farsça Divânçesi'nde yer alan gazel ve tahmislerin bazı beyitlerinde de önceden beri tasavvuf merkezi olarak bilinen Horasan'a ve İsfahan'a duyduğu özlemi dile getirir ve birçok din büyüğünün ve değerli zatların kabrinin orada olduğunu vurgular:

Menem ki adr-i orāsān be-emem ānsān-est
Ki adr-i kehl-i ifāhān be-āk yeksān-est
Gūzeten ez-der-i āhān-ı cān ne-āsān-est
Dilem zi-hicr-i orāsān ez-ān herāsān-est
Ki bar-i fakr u muit̄-i fenā orāsān-est⁷³

“Benim gözümde Horasan o kadar değerlidir ki
İsfahan'ın zenginliği de toprakla birdir
Canım büyük kapısından geçmek kolay değildir
Horasan'dan uzak kalma korkusu ondandır
Fakirlik denizi ve yokluk yeri Horasan'dır.”

Türkçe Divânı'ndaki iirlerde birçok din ve devlet büyüğüne yer veren airin, Farsça Divânçesi'nde bu konu birkaç kiiyle sınırlıdır.

2.2.3. Tarihî ve Efsanevî ahsiyetler

1. Silahdar İbrahim Paa

Nâbî, divânının tertip edilmesinde büyük katkısı olan Halep Valisi İbrahim Paa'ya Türkçe Divânı'nda olduğu gibi Farsça Divânçesi'nde de yer verir. air, kimi beyitlerinde “Asaf” diye söz ettiği İbrahim Paa'yı överek Halep'e geliiyle eref verdiğini ve Farsça manzumelerini onun tevikiyle yazdığını dile getirir;

Merā zīn pī cüz yek nazm-ı na' t-ı Pārsī it' ā
Ne-būd inhā heme ez-himmet-i Āaf hüveydā od

⁷³ Metin (T.6/1)

“Bizde bundan önce Farsça natin nazmından başka kıt’a olmamıştı, bunların hepsi Âsaf’ın isteğinden aşikâr oldu.”

Vezîr-i ‘ârif İbrâhîm Pâşâ-yı hüner-perver
Çü der-târîh-i şed heş-deh şeref-bağşâ-yı Şebâ şod

“Hünerperver, bilge vezir İbrahim Paşa ki, 118 tarihinde Halep’e şeref verdi.”

Zi-feyz-i rağbet-i ân Âşaf-ı deryâ dil-i fâzıl
Zi-künc-i ğayb-ı ĩn eş‘âr u tahmîsât peydâ şod⁷⁴

“O deniz yürekli, erdemli Âsaf’ın teşvikiyle, gayb köşesinden bu şiirler ve tahmisler ortaya çıktı.”

2. Cemşid / Cem

Cemşid İran’ın büyük hükümdarlarından. Asıl adı “büyük padişah” manasına gelen Cem’dir. “Işık” demek olan “şid” sonradan eklenmiştir. Cemşid’in şarabı icat ettiğine inanılır ve bu münasebetle Farsça Divânçe’de kadeh, şarap ve bezm ile birlikte ele alınır;

Devâ ne-kerde sipehr ez-çe kerde hayre merâ
Ne-dâd sâķî ez-ĩn cām-ı Cem ‘asîre merâ
Ṭabîb-i dil ne-çeşânîd ez-ĩn hemîre merâ
Ṭarîķ-i ‘aşķ çe pūyem ki baķt-ı tîre merâ
Zi-kısmet-i ezel endüh u ğam neşîb âverd⁷⁵

“Bu felek bana hoş bir gün göstermedi, deva vermedi
Sâki bu Cem’in kadehinden bir damla şarap içirmedi
Gönül hekimi bana bu ilaçtan tattırmadı
Aşk yolunda ne arıyorum ki bahtsızlık benimle

⁷⁴ Metin (G.11/5,6,7)

⁷⁵ Metin (TS.7/3)

Ezelden beri gam ve hüzün benim nasibimdir.”

Be-ṭab⁶ ānki şeved Nābiyā edeb ğālib
Rūsūm-ı şerm ü ḥayā-rā ne-mī-şeved sālīb
Bi-bīn çe ḥūb ki pīş ez-günāh şod tā'ib
Güzīm tā be-ḳiyāmet zebān-ı dil-i Ṭālib
Eger be-sehv leb-i ḥāş cām-ı Cem būsīm⁷⁶

“Ey Nābî, bu yolu seçen herkes
Utanma adabını kaybetmez
Bak ne hoş ki günah işlemeden tövbe etti
Kıyamete kadar Talib'in gönül dilini seçelim
Eğer yanlışlıkla cam-ı Cem'in dudağını öpmüşsek.”

Nābiyā bigānegān leb teşnegān-ı sāhilend
Kāse-i girān heves der-zevḳ-i mānā vaşlend
Ṭab⁶ -i mestān-ı mecāzî zīn şafā bī-ḥāşılend
Feyzî ez-bezm-i neşāṭ-ı mā ḥarīfān ğāfilend
Her kucā mā cām-ı mey girīm Cem nā-maḥrem-est⁷⁷

“Ey Nābî, bu yolun yabancıları, subaşında susuz kalanlardır
Heves peşinde olanlar mananın zevkine varamazlar
Boş yere sarhoş olanlar bu sefadan anlamazlar
Ey Feyzî, bizim eğlence meclisimizden gafilirdiler
Her nerede biz şarap kadehini tutuyorsak, orada Cem nāmahremdir.”

3. İskender

İki İskender vardır, birincisi Kur'an'da zikredilen, hem peygamber, hem de padişah olan Büyük İskender (Zülkarneyn)'dir. Diğeri ise, İran'ı baştanbaşa zapteden

⁷⁶ Metin (TS.20/5)

⁷⁷ Metin (TS.9/5)

Makedonyalı İskender'dir. Eserlerde İskender'in tacı ve camı zikredilir ve âb-ı hayâtı aramasından söz edilir. Nâbî de, bir beytinde âb-ı hayât ve İskenderi zikreder;

Hzr-i hürşîd çeşîd âb-ı hayât-ı envâr

Gerçe tayy kerd siyâhî-i şeb İskender-i şubh⁷⁸

“Güneş hayat suyunu tatlandırdı, sabahın İskenderi gecenin siyahlığını geride bıraktı.”

⁷⁸ Metin (G.9/6)

2.3. NÂBÎ'NİN NAZİRE YAZDIĞI FARŞÇA GAZELLER

Klasik Türk edebiyatına nazire söyleme geleneği İran edebiyatından girmiştir. Tarihi gelişim açısından baktığımızda klasik edebiyatımızın temellerinin atıldığı 13. yüzyıl ve bu edebiyatın şekillenmeye başladığı 14. ve 15. yüzyıllarda nazire geleneğinin yaygınlaşmaya başladığını görmekteyiz. Nazirenin tanımının yer aldığı sözlüklerde ve edebiyat teorisi kitaplarındaki tanımlar birbirinden farklı olmakla birlikte genel olarak, vezin birliği, kafiye veya redif birliği ve söyleyiş benzerliği hususları üzerinde durulduğunu söyleyebiliriz.

Mustafa İsen nazirecilikle ilgili olarak şunları söylemiştir: “Kuşkusuz bu geleneğin bu ölçüde yaygın olmasının temelinde bizzat dîvân şiirinin konuca fazla değişkenlik göstermeyen özellikleri yatar. Şâirler şiire konu bakımından yenilikler getiremeyince aynı konuyu daha güzel işleyebilmenin yolunu aramışlar, bunun sonucu olarak da bir kuyumcu titizliğiyle işlenmiş, her kelimesi üzerinde ayrı ayrı durulmuş, manaca dolgun, fazlalıklardan arınmış şiirler ortaya çıkmıştır.” Bununla birlikte nazire geleneğinin, varlığını hemen her yüzyılda yaygın ve etkin bir şekilde sürdürmesi Cemal Kurnaz’ın deyimiyle şairlerin usta-çırak ilişkisi içerisinde kendilerini yetiştirdikleri bir çeşit okul olmasından da kaynaklanmaktadır.⁷⁹

Bazı kaynaklarda nazirecilik, taklitle eş değer görülse de şairlerin aynı zamanda mükemmel şiire ulaşma arzusuyla nazireler yazdıkları da göz ardı edilmemelidir. Mükemmel şiire ulaşma arzusunun doğal bir sonucu olarak da kimi nazirelerin gerek söyleyiş gerekse mana bakımından zemin şiiri geçtikleri görülmektedir. Bu durum beraberinde daha sonra nazire yazacak olan şairlerin zemin şiiri bir yana bırakarak model şiir olarak da adlandırılan bu şiirlere nazire yazmalarına neden olmuştur.⁸⁰

Nazire geleneği klasik edebiyatta mükemmel bir sanat anlayışı ve üstün bir sanat seviyesi doğurmuştur. XVII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Nâbî'nin de Farsça Divânçesi'nde bu geleneğin izleri fazlaca görülmektedir. Şair, Mevlânâ, Molla Câmî, Hâfız, Sâib-i Tebrîzî, I. Sultan Selim, Feyzî-i Hindî, Şifâî, Urfî, Kelîm, Nazîrî, Şevket,

⁷⁹ Mehmet IRKILATA, Nazire Geleneği İçerisinde Kerem Kasideleri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), ADANA 2007, s.14-15.

⁸⁰ Mehmet IRKILATA, Nazire Geleneği İçerisinde Kerem Kasideleri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), ADANA 2007, s.14-15.

Meylî, Garibî ve Tâlib gibi pek çoğu İran şairi olan ünlü şairlerin gazellerine nazire olarak 20 tahmis yazmıştır. Bu bölümde Nâbî'nin Farsça tahmislerini hangi gazellere nazire yazdığı konusu üzerinde durulmuş ve o gazellerden birkaçı tespit edilebilmiştir. Nâbî'nin Hâfız'a yazmış olduğu Farsça tahmisin, Hâfız'ın hangi gazeline nazire olduğunu görelim:

Hâfız'ın Gazeli

دوش وقت سحر از غصه نجاتم دادند
واندر آن ظلمت شب آب حیاتم دادند
از ششعه پرتو ذاتم کردند بیخود
باده از جام تجلی صفاتم دادند
سحری بود و چه فرخنده شبی چه مبارک
آن شب قدر که این تازه براتم دادند
روی من و آینه وصف جمال بعد از این
که در آن جا خبر از جلوه ذاتم دادند
کامروا کشتم و خوشدل چه عجب من اگر
مستحق بودم و اینها به زکاتم دادند
روز به من مژده این دولت داد هاتف آن
که بدان جور و جفا صبر و ثباتم دادند
همه شهد و شکر کز سخنم می ریزد این
اجر صبریست کز آن شاخ نباتم دادند
حافظ و انفاس سحرخیزان بود همت
که ز بند غم ایام نجاتم دادند⁸¹

Nâbî'nin Tahmisi

خسته بودم که علاج از نسمامت دادند
بسته بودم که خلاص از هفواتم دادند
تشنه بودم قدح از نیل و فراتم دادند
دوش وقت سحر از غصه نجاتم دادند
واندر آن ظلمت شب آب حیاتم دادند

چه دم عیش و صفا بود چه وقت طربی
که شد آلوده کلخند ابد پسته لبی
یافتم چشمه امید بوفق طلبی
چه مبارک سحری بود و چه فرخنده شبی
آن شب قدر که این تازه براتم دادند

⁸¹ <http://www.hafizonlove.com/divan/04/183.htm>

این چه کلهاست که شاخ نفسم انکیزد
این چه خرماست که از نخل قلم بر خیزد
این چه اجزاست که پرویزن طبعم پیزد
این همه شهد و شکر کز قلمم می ریزد
اجر صبریست کزان شاخ نباتم دادند

دیدم از چهره مقصود به شهره طلب
چیدم از غنچه امید به کلزار ادب
یافتم کام دل از بی مدد رنج و تعب
من اگر کامروا کشتم و خوش دل چه عجب
مستحق بودم و اینها بزرگاتم دادند

همه نابی اثر تربیت پیران بود
همه تأثیر نظربخشی درویشان بود
از اثرهای کلید نظر مردان بود
همت حافظ و انفاس سحر خیزان بود
که ز بند غم ایام نجاتم دادند

Nâbî'nin, Mevlânâ'ya yazdığı 1. tahmis ise Mevlânâ'nın aşağıdaki gazeline nazire olarak yazılmıştır:

Mevlânâ'nın Gazeli

زان شاه که او را هوس طبل و علم نیست
دیوانه شدم بر سر دیوانه قلم نیست

از دور ببینی تو مرا شخص رونده
آن شخص خیالست ولی غیر عدم نیست

پیش او عدم شو که عدم معدن جانست
اما نه چنین جان که بجز غصه و غم نیست

من بی من و تو بی تو در آیم در این جو
زیرا که در این خشک بجز ظلم و ستم نیست

این جوی کند غرقه ولیکن نکشد مرد
کو آب حیاتست و بجز لطف و کرم نیست⁸²

⁸² <http://www.parset.com/culture/poems/ShowPoem/?PoemID=12353>
<http://mowlavi.recent.ir/default.aspx?item=13245>

Nâbî'nin Tahmisi

زان مهر که جز او چمن افروز ارم نیست
زان کنج که دودی بجز اکسیر کرم نیست
زان نوح که در کشتیی او باد دژم نیست
زان شاه که او را هوس طبل و علم نیست
دیوانه شدم بر سر دیوانه قلم نیست

هستی تو هستیست که هستیش نه آنست
چون سایه و چون عکس خیالست و کمانست
اینها همه نیز ارچه که از لمعهٔ شانست
پیش او عدم شو که عدم معدن جانست
اما نه چنین جان که بجز غصه و غم نیست

این آب ترا از خودیی و هم کند فرد
از جامهٔ چرکین خیالات کند جرد
از چهرهٔ ناشستهٔ دل شسته کند کرد
این جوی کند غرق و لیکن نکشد مرد
کاین آب حیاتست بجز لطف و کرم نیست

هر تخم که محور نشود بار نباشد
یم ناشده قطره در شهوار نباشد
در جوی بقا موجهٔ آزار نباشد
این جوی همه کل بود و خار نباشد
زان رو که درین راه کل و خار بهم نیست

نابی چه حد تست شدن زمزمه پیرا
جای که شود نغمه سرا حضرت ملا
زان پیش که بیگانه درین راه نهد پا
شمس الحق تبریز بیا زود مگو لا
زیرا که جواب نعمت لا و نعم نیست

Nâbî'nin, ilâhî aşk ve manadan söz ettiği Sâ'ib-i Tebrizî'ye yazdığı 13. tahmis ise Sa'ib'in aşağıdaki gazeline nazire olarak yazılmıştır:

Sâ'ib-i Tebrizî'nin Gazeli

از هر دو جهان سیر شدن ماحضر اوست
 افشاندن بال از دو جهان بال و پر اوست
 هر دل که شود آب محیط کهر اوست
 کردون یکی از حاقه به کوشان در اوست
 امید جهان سایه نشین شجر اوست
 سرسبزی افلاک ز آب کهر اوست
 کستاخ تر از زلف به موی کمر اوست
 از خویش بروی آی که آواز در اوست
 این فیض ز تأثیر نسیم سحر اوست
 این نشاه که در ساغر اول نظر اوست
 در حلقه زنار میانان کمر اوست
 کستاخی پروانه نه از بال و پر اوست
 سود دو جهان در سفر بی خطر اوست
 از بی خبری پرس که صاحب خبر اوست⁸³

عشق است که اکسیر بقا خاک در اوست
 عشق است همایی که سعادت نظر اوست
 هر چند ندارد صدف آن کوهر نایاب
 هر چند که در رخنه دل کوشه نسین است
 هر چند که چون سرو روان میوه ندارد
 هر چند که دل قطره خونی است ازین بحر
 دستی که در آغوش هوس حلقه نکردد
 از سینه هر کس شنوی ناله زاری
 بی عشق دل از هر دو جهان سرد نکردد
 از حوصله هر دو جهان کرد برآرد
 مویی که شود سلسله کردن شیران
 هر تار ز پیراهن فانوس کمندی است
 در بیخودی آویز که در عالم هستی
 صاعب خبر یوسف کم کرده خود را

Nâbî'nin Tahmisi

باغی که بهار دو سر از سریر اوست
 جویی که چمنزار بقا سبز و تر اوست
 کنجی که غنای ابدی نقش زر اوست
 عشقت که اکسیر بقا خاک در اوست
 از هر دو جهان سیر شدن ما حاضر اوست

آن شاهد معنی که نه آنست و نه اینست
 در مشرب تحقیق هم آنست و هم اینست
 با آنکه نکنجیده افلاک و زمین است
 هر چند که در رخنه دل کوشه نشین است
 کردون یکی از حلقه بکوشان در اوست

هر مرد که بر کرد سر درد نکردد
 در دیده صاحب نظران مرد نکردد
 بی ترک جهان جان ز کدر جرد نکردد
 بی عشق دل از هر دو جهان سرد نکردد
 این فیض ز تأثیر نسیم سحر اوست

از هر که چشی رایحه لذت یاری
 از هر که بیابی روش مهرگذاری
 از آتش هر دل که ببینی تو شراری

⁸³ <http://www.wikidorj.com/0KHR.ashx>

از سینه هر کس شنوی ناله و زاری
از خویش برون آی که آواز در اوست

نابی مده از دست برآورده خود را
بسپار بنقاش سرا پرده خود را
بیهوده میفشان بهوا کرده خود را
صائب خبر یوسف کمکرده خود را
از بیخبری پرس که صاحب خبر اوست

Nâbî'nin, 14. tahmisi ise Sâ'ib-i Tebrizî'nin "müjgâneş" redifli gazeline nazire olarak yazılmıştır:

Sâ'ib-i Tebrizî'nin Gazeli

چگونه جان برد صید از کمین چشم فتانش	که کیراتر بود از خون ناحق تیغ مژکانش
ز فیض عشق بر خورشید رخساری نظر دار	که می ساید به ابر از بس بلندی تیغ مژکانش
اگر شمع سهیل از آفت صرصر فرو میرد	توان روشن نمود از پرتو سیب ز نخدانش
پی تسکین خاطر آرزویی می کنم رنگین	وگر نه من کین تا باشم رخیل شهیدانش
سری شایسته سرکشتکی زلفش نمی یابد	ازان رو بر هوا مانده است دایم دستو چوکانش
چو مغز پسته در شکر شود کم حنظل کردون	تبسم ریز چون گردد دهان شکر افشانش
کذارد بند بر پا آسمان را کوه تمکینش	قیامت را به رفتار آورد سر و خرامانش
دل خود می خوردموری اگر مهمان او گردد	مخور صائب فریب آسمان و خوان احسانش ⁸⁴

Nâbî'nin Tahmisi

کجا وارستگی در کوی عشق و در بیابانش
که دام و دانه باشد حلقه چشم غزالانش
شکار انداز شوخی کز سر نازست پیکانش
چگونه جان برد صید از کمین چشم فتانش
که کیراتر بود از خون ناحق تیغ مژکانش

دلم در کلشنی زارد که فریاد از بهار آرد
نه از رحمی ز روی ناز خارش کس نیاز آرد
ز شاخ قامتش کلغچه های ناز می بارد
کلش بار نسیم صبحکامی بر نمی دارد
نفس دزدیده عیسی می کند سیر گلستانش

بکوش جان شنیدم نام او چون ابر کریانم

⁸⁴ <http://www.wikidorj.com/0MNI.ashx>

بچشم دل به رویش غائبانه مست و حیرانم
ندیده عارضش بازیچه فریاد و افغانم
عبار شوق بلبل را نمی دانم همین دانم
که آتش زیر پا دارد کل از شوق کریبانش

بکلکشت چمن از روی ناز ار قد بر انکیزد
روان مرده جانان چون نهال از خاک بر خیزد
بسر پرویزن چرخ آرد سان سیاره میبیزد
دل عاشق چون برک خزان بر خاک میریزد
به هر جانب که مائل می شود سرو خرامانش

مخمس نابیا روی غزل را غازه میگرد
کتاب حسن را تار سخن شیرازه میگرد
رسد کر در صفاهان روح صائب تازه میگرد
درین بستان را سروی بلند آوازه میگرد
که باشد همچو صائب نغمه سنجی در کلاستانش

Nâbî, yaratıcının yüceliğinden ve teslimiyetten söz ettiği 16. tahmisini de Nazîrî'nin aşağıdaki gazeline nazire olarak yazmıştır.

Nazîrî'nin Gazeli

حرفی صافی و دُرّدی نه ای خطا اینجاست
تمیز ناخوش و خوش می کُنی بلا اینجاست
بغورِ دل همه نقش و نکار بی معنیست
همین ورق که سیه کشته مدّعا اینجاست
ز فرق تا قَدَمَش بر کجا که می نکرَم
کرشمه امنِ دل می کشد که جا اینجاست
خطا به مردم دیوانه کس نمی کوَد
جنوب نداری و آشفته ای خطا اینجاست
ز دل به دل کدّری هست، تا محبت هست
ره چمن نتوان بست تا صبا اینجاست
بدی و نیکی، ماء، شکر، بر تو پنهان نیست
هزار دشمنِ دیرینه، آشنا اینجاست
سرشکِ دیعِ دل بسته بی تو نکشید
اگرچه یک کره و صد کره کشا اینجاست
به هرکجا رَوَم اخلاص را خریداریست
متاع کاسد و بازارِ ناروا اینجاست

ز کوی عجز نظیری سر نایز مکش
ز هر رهی که در آیند انتها اینجاست⁸⁵

Nâbî'nin Tahmisi

بفرق نیک و بد افتاده جفا اینجاست
بقید زهر و شکر کشته عنا اینجاست
بفکر خار و کل آلوده عما اینجاست
حریف دردی صافی نه خطا اینجاست
تمیز ناخوش و خوش میکنی بلا اینجاست

دلست آنکه ز افلاک و خاک مستغنیست
سر بر از همه بالای شاه لم یزلیست
بکائنات جز او حامل امانت کیست
بغیر دل همه نقش و نکار بی معنیست
همین ورق که سیه کشته مدعا اینجاست

بشوق اینکه شود دامگاه بال و پرم
فتد بباغ جمالش که رهگذرم
پرد بکرد نهالش کیوتر نظرم
ز فرق تا بدم هر کجا که مینکرم
کرشمه دامن دل میکشد که جا اینجاست

اگر بیکدگر از حسن و عشق الفت هست
میانه من و تو ارتباط رغبت هست
نمی شود ره دل بسته تا که صحبت هست
ز دل بدل کذری هست تا محبت هست
ره چمن نتوان بست تا صبا اینجاست

خموش باش و سخن نابیا دراز مکش
بگیر دامن تسلیم و قید ناز مکش
بده عنان ز کف و رنج ترکتاز مکش
ز کوی عجز نظیری سر نیاز مکش
ز هر رهی که در آیند انتها اینجاست

Nâbî, 18. tahmisini de Meylî'nin gazeline nazire olarak yazmıştır:

Meylî'nin Gazeli

⁸⁵ <http://muhammad-waris.blogspot.com/2009/08/2121-.html>

غافل به من رسید و وفا را بهانه ساخت
افکند سربه پیش و حیا را بهانه ساخت
از بزم، تا ز آمدن من برون رود
برخاست کرم و دادن جا را بهانه ساخت
تا از جفای او نرهم، خون من نریخت
بیرحم، ترس روز جزا را بهانه ساخت
رفتم به مسجدی که به رویش نظرکنم
بر رخ، گرفت دست و دعا را بهانه ساخت
میلی تورا به عمر، نیاورد درکمند
کوتاهی کمند بلا را، بهانه ساخت⁸⁶

Nâbî'nin Tahmisi

شد یار دیگران و خطا را بهانه ساخت
نوشید می بغیر و دوا را بهانه ساخت
از ما کریخت همره ما را بهانه ساخت
غافل بمن رسید وفا را بهانه ساخت
افکنده سر به پیش و حیا را بهانه ساخت

مردانه کیست چله عشق ستمکران
هر بو الهوس نمی خورد این ساغر کران
هر کس نمی کشد ستم و ناز مهوشان
زاهد نداشت تاب جفای پری رخان
کنجی نشست و ترس خدا را بهانه ساخت

آن کیست کو چو من نشد آواره رخس
چون من هزار دلشده بیچاره رخس
کس بوی دل نیافت ز کلیاره رخس
رفتم بمسجد از پی نظاره رخس
دستش برو گرفت و دعا را بهانه ساخت

نازش چو حسن او که نوانو فزون شود
هر ناز او بناز دگر رهنمون شود
چندان ستم کند که دلم پر ز خون شود
از بزم باز آمدن من برون شود
برخاست کرم و دادن جا را بهانه ساخت

نابی ز بهر چشم بدان سرو سر بلند

⁸⁶ <http://www.mydvb5.org/156627-113-post.html>

سوزد دل هزار جگر خواره چون سپند
رغبت بکس نمی کند آن شوخ خود پسند
میلی ترا ز ننگ نیارود در کمند
کوتاهی کمند بلا را بهانه ساخت

Nâbî, dünyanın soğuk ortamından dolayı canının sıkıldığı ve bu nedenle gönlünü kanaat hazinesine teslim ettiğini, kendi iç âlemi üzerinde yoğunlaştığını anlattığı 19. tahmisini de Garîbî'nin aşağıdaki gazeline nazire olarak yazmıştır. Tespit edilen gazellerin sonuncusu olan bu gazelin sadece 2 beytine ulaşabilmiştir:

Garîbî'nin Gazeli

گشتم اسیر و شیفته خردسالکی / قدش نهالکی و چه نازک نهالکی

شیرینکی شکر لبکی شوخ چشمکی / بر روی همچو ماهکش از مشک خالکی⁸⁷

Nâbî'nin Tahmisi

در کوی میفروش کشیدم سفالکی
در چشمه سار عشق چشیدم زالکی
نه من نه دل شناخه بودم ملالکی
گشتم خراب و شیفته خرد سالکی
قدش نهالکی و چه نازک نهالکی

بر داشته به پیش نظر درس چشمکی
کرده بغمزه ابجد مشق کرشمکی
آویخته ز بهر نظر لوح یشمکی
شیرینکی شکر لبکی شوخ چشمکی
مهر و یکی برویکش از مشک خالکی

ریزد شکر ز پسته رنگین تنککش
جنبد رک جفا ز دل همچو سنککش
تازد بطبله زر کردون خدنککش
چون آفتاب کشته جهانسوز رنگکش
هر سو بر آفتاب ز ابرو هلالکی

خوش آنکه رو کعبه عشق آورم ز دیر

⁸⁷ <http://graphicarts.blogfa.com/8910.aspx>

خوش آنکه بشکنم سر شر در پناه خیر
خوش آنکه می کنم رخ او بی حجاب سیر
خوش آنکه جوید و بنشینم جدا از غیر
کوید جوابکی چو کنم زو سؤالکی

نابی ز وضع سرد جهان دل فسرده است
ز انرو بکنج بی طلبی پا فشرده است
دل را عنان بدست قناعت سپرده است
چون غنچه سر بجیبی غریبی که برده است
دارد بخود ز فکر دهانش خیالکی

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. FARŞA DİVÂNCENİN TÜRKÇEYE ÇEVİRİSİ

3.1. Gazeller

1

Harfû'l-Elif

Allah'ım! Tıynetimizin iyiliğini ve kötülüğünü görmemiz için yaratılışımızın sayfasını ayna gibi göster.

Arzu edilen gülü kim hazır ederse onun yerinin genişliği bizim sohbet bahçemizde kat kat olur.

Dudaklarımızda umutsuzluk arzusu hazır olup ağzımızda ümit sözü yoktur.

Akıldan yararlanmayan her kim bizim suretimizi aynaya izinsiz geçirirse küstaktır.

Elini ve ayağını çeken kendi göbeğini getirsin, (çünkü) bizim meylimizden Harem'in ceylanları armut olur.

Meyin hürmetli giysisi olan şarabın çalkantısı bizim iffet cazibemizden daha helal dalgaya sahiptir.

Ey Nâbî, insanların körlüğünden, kusurundan şikâyet etmek cahilliktir, biz bilmiyoruz, başkası bizim değerimizi, kıymetimizi ne bilsin?

2

Senin o vuslatın gülbahçelerini bağışlar, ayrılık gecen ise külhanlardan daha siyah bir gündür.

Senin atının nalı gönüldeki ateşi kıskandığı için coşkuyla demirlerin ateşinde oturur.

Uzaktaki mum ise sana kavuşacağı meclise yaklaştığını görünce, kıskançlıktan kandilin yağıyla yanar.

O, hevesle senin yakana yüz sürmeye geldiğinde bükülmüş iğneler gibi daima ayağını öper.

Dilin görkemi, azameti şüphelidir, ehl-i yakîn bunu ortaya çıkardı, çünkü görkem, azamet harmanın etrafındaki karıncadan daha itibarsızdır.

Bahçeye gökyüzünün elbisesinin parçalarından dökülmüştür, bunlar zambak değil mavi düğme katarıdır.

Ey Nâbî, yoksa onun yolunun sürmesini bulamadın mı, çünkü nasibin bağlandı, bundan dolayı da duvar deliğinin gözbebeği ürktü.

3

Mısır'ın çevik atı hızlı koşan yürük ata (Rüstem'in atına) söyleyemedi, meğer Yusuf'un terazisinde usül ölçülüymüş.

Hangi susuz kendi canından el çekmiştir ki subaşında mavi renkli matem elbisesini giydirmiş.

Gönlüm utangaç, iffetli bir güzele düşmüş ki o güzelin örtüsünü kaldırmak zordur.

Derya şehristanında her yer dalgalar köşesidir, balığın gözündeki ışık onun hayalinin fanusudur.

O mecliste şarabın güzelliğini nasıl gördü, arzulu gözüne ölçünün meyli gerekli.

Sarhoş gibi beddua etti bu doğruluğun şartıdır, kadehin susuz canına onun sevabını bağışla.

Gam şehrinin ekmeği boğazını ve nefesini yakar, onun değirmeni taşa vurur ve taştan sürme yapar.

O ay yüzlünün yakut gibi dudağını görmek kolay değildir, eğer yüzünü gösterirse güneşi bağışlar.

Ey kadın, gece sarhoşsan sakın o şuh gözle uyuma, yoksa mina pağundan olan geceliğini yakarım.

Şem' cevabını badesiz ve sakisiz vermedi, meclis ehlerinden onun ateşini ve aydınlığını istedi.

Ey Nâbî, eğer kader aşığı tanımayı uygun görürse yolun yarısında onun duasını kabul eder.

4

Harfû'l-Bâ

Yüzünde sevgilinin gözünün olması garip değildir, mihrapta sarhoşun cilvesi gariptir.

Uzun kirpiklerinin gölgesi yalnız değildir, çıplak avucunda yanağı olsa da omuz gariptir.

Her sokağın başı çocukların oyuncağı değildir, (aşığın) başı, omzu ve garip divane gönlü burada kaldı.

Binlerce iniltinin sesini gül dinlemedi, duyulmayan (bu) efsane gariptir.

Onun vatanını gecenin mumu süslemişti, sabahın nefesi gelince pervane gariptir.

Zamanın döküntüsünden dolayı ihsan davası elinin ucunu gösterdi, kadınlardaki mertlik üslubu gariptir.

Ey Nâbî, yol gösterip sonra sen kalmadıysan, yokluk köşesinde yabancı mana gariptir.

5

Harfü't-Tâ

Şunu bil ki onun gönlü şuhudundan yoksun değildir, çünkü seveni, dostu her yerde hazırdır namevcut değildir.

İki kaşını başında bir araya getirmiş işte bu kadar dediler, şahın haremde hüsn-i hacib yoktur deme.

Kimse temiz eliyle ırmağın kullanılmışlığını gönülden istemedi, günah hâkimin boynundadır vekilin suçu değildir.

Nefsin arzusu ve akıl savaşta yetersiz kalır, savaş elbisesi kadınların boyuna münasip değildir.

Binlerce kez pencerenin camındadır Fakat o seyirden akibetleri gören değildir.

Davranışların ıstılahı vaaz verenlere kazanç sağlamamış (fayda etmemiş), aşk ve yokluk kitabıdır bu menkıbeler nüshası değildir.

Cevher tanıyan Nâbî'nin bu gazeli, Sâ'ib'in şiirinden üstün olmasa da ondan aşağıda değildir.

6

Ne bizim iniltimizin nabzı yalnızlığın çarpıntılarındandır ne de bizim çehremizin rengi kurtulmuşların kanatlarındandır.

Yoldaşlar, dost şehrine ulaştınız, şimdi gönlümüzün ayağı, yolunun kapısına ulaşanlardandır.

Gözün Hüması muradın zirvesine kanat açtı, kulaktaki memnuniyet duyulanlardandır.

Kimler vuslat meyvesinden doydular, gönül bağından tomurcuk koparanlardır.

Bu sahrada ceylanlardan dolayı insanların ümidini kırma ki onların bakışları ürkek hayranlıklarındandır.

Feleğin değirmeninde un ekildi, pişirildi ve yandı, şimdi bizim tohumumuz yetişen davalardandır.

Ey Nâbî, benim boyumun kavisi yay çekmiştir, şimdi de lezzetin hevesini çekenlerdendir.

7

Harfü's-Sâ

Her kim ki vefa erbabına kin tutar, gereksizdir, gamlı sinenin siperi olmak da gereksizdir.

Tabiatının çocukluk döneminde kendi geleceğinin dert ortağıdır, günün gamından dolayı kuralları telef etmek abestir.

Aşk yolunda arzumuz yarım kaldı, yolculuk vatanadır, dönen feleğe, bu yünlü hırka abestir.

Samanyolunun kemeri senin kinine bağlanmış felek, eski düşmandan merhamet ummak abestir.

Çirkinliğin çaresi bencil olmamaktır Ey Nâbî, aydınlık, karanlık ve ayna gereksizdir.

8

Harfü'l-Cim

Hazanın ve baharın rengi sarsıntıyla birbirine karışmıştır ve sarsıntının etkisiyle gökyüzü kararmıştır.

Silsileler (dağlar) temeline kadar harekete geçiyordu, bu kaynama, taşkınlik sarsıntılarının kendi inisiyatifinde değildir.

Kendi kabarcığından bir fanusla örtüldü, zırhlandı, sert rüzgarlarla sarsıntılar kabrinin mumu olay yarattı.

Dönemin hadiseleri gibi, sarsıntılarının istikrarsızlığı da kaderin değişiminden olmalı.

(Çünkü) ey Nâbî, Nişabur diyarı, sarsıntılar ülkesi yeryüzünün depremler ikametidir.

9

Harfü'l-Hâ

Yanıma yaklaştı ve sabahyıldızının haberini getirdi ki sabah ordusunun şahı doğu tarafından ulaştı.

Seherden güneşin aynasıyla (yoluyla) aydınlattı, sabahın aydınlığı senin yanağının süsü, makyajı için.

Gümüşçü elinden attı ve kuyumcu seherin aydınlığında sabahın yüzüğünü tuttu

Sabahın başının tıraşı için felek tuttu ay da ustura vurdu.

Pişmemişleri seher rüzgarıyla çaldım, sabahın küllerinin altından sevgi (güneşin) kıvılcımı ortaya çıktı.

Güneş hayat suyunu tatlandırdı, sabahın İskenderi gecenin siyahlığını geride bıraktı.

Ey Nâbî, maksat sabahın altın kanatlı kuşlarının hepsini, yıldız harmanından bir lokmayla süslemekdi.

Ḥarfü'l-Ḥā

Külhanda korkusuz olan hiç divane olmamıştır, sarhoş bülbül bilir ki gül bahçesinde cesurdur.

Evin köşesinde şaşkınlıkla edebi nasıl da terk etmiştir, pencereden güneş doğmadan önce.

Küstahça yağ gibi suyun üzerine çıkmış, oysa kendi nimetine üstünlük ömür eksikliğidir.

Batıl, davalardan daha iyidir tanık olmak zordur, eğer eşkıya kervanın yolunu edepsizce keserse.

Ey Nâbî, eğer boş gövde gösterisi yapmak istemiyorsan, edepsizce iğne gibi her şeye itiraz etme.

Ḥarfü'd-Dāl

Saki gibi bezmin köşesinde ağır şaka ortaya çıktı, ateşin kıvılcımı kulaktaki pamuğu yaktı.

Onun hattını, güzelliğinin parlak, iyi vaktinde başka biriyle söylediler, nasıl uyursunuz, kalkın temaşa vaktidir.

Feleğin dolandırıcıları yıldızları ayırdı, gecenin ağzı da seherin parmağını ayırdı, yok etti.

Bulutta ve havada su mağrurane dolaşır ama yere indiğinde külrengi yoldan denize yönelir.

Ey Nâbî, birkaç yıl sözün nazmından kurtuldum, çünkü bu ölü denizin dostlarına yöneldi.

Bizde bundan önce Farsça natın nazmından başka kıt'a olmamıştı, bunların hepsi Âsaf'ın isteğinden aşikâr oldu.

Hünerperver, bilge vezir İbrahim Paşa ki, 118 tarihinde Halep'e şeref verdi.

O deniz yürekli, erdemli Âsaf'ın teşvikiyle, gayb köşesinden bu şiirler ve tahmisler ortaya çıktı.

Her yeri koruduğu için Allah'a hamd olsun, çünkü gökyüzünü oluşturmuştur.

12

Gönül senin sokağında dilencidir nereye yerleşsin, pervanenin komşusu Hümâ'dır nereye gitsin.

Onun yanağına cihan güneşinin ışığı yansımış, benim gönlüm kederinden dua eder ne yapsın.

Rakibi görene kadar o sinede yer aldı, gözüme aba bağladı ne yapsın.

Kalem onun avucunu öpünce boyum kıskançlıktan, parmağa benzeyinceye kadar ne yapsın.

Senin sokağının gülşeninin talebiyle gül yaprağı, sabanın patırtısında polen yapmış ne yapsın.

Yanlışlıkla ayağına çarpsam ve bir buse kondursam, bu durum hata olur ne yapsın.

Şevval gecesinde yeni ay gibi ayırsam, parmağını gösterince ay ayrıldı ne yapsın.

Yüzündeki yeni hatlar menekşe gibi büyüdü, her bakışımdan yüz çevirdin ne yapsın.

Ey Nâbî, düşünce kaleminin vasfıyla, yazılan her harf yerinde kalır.

Ḥarfü'z-Zāl

Senin yanağının aksiyle, kadehte su lezzetli olur, alımlı dudaklarınla da kadehteki şarap lezzetli olur.

Muhabbet suçuyla cehenneme gitsem, hamîm⁸⁸ sıhhat verir ve azap lezzetli olur

Cahillerin mahfilinde nasıl katı görünüyorsan, bilgili olanların meclisinde de zevkli bir kitap gibi ol.

Zehrin dimağıyla suskunluğu tadıyordu ki, cananın dudağından tatlı bir itab geldi.

Her ne kadar hasta gönüllerin gözüne tatlı bir uyku olsa da, baki devletin hâsıl olması uyanıklık esnasındadır.

Her ne kadar mizacı sert olsa da, eğer onun mahalinde olursan tatlı bir cevap yakalarsın.

Eğer kulağına rebabının⁸⁹ hoş nağmesi gelirse, anla ki, Nâbî kaleminin gıcirtısıyla onun sarayını yapmıştır.

Ḥarfü'r-Râ

Seherin yakasını açtığı için taktir etti, seherin habercisiyle günün sayfasını perişan etti.

Nurlu surelerin yıldızları hatim indirdi, feleğin hâcesi seherin okulunu açtı.

Yüzüğün ardından gelen dünya mülkü, seherin Süleymanı'nın talihli omuzlarının üzerindeki tahtıdır.

Bizim şansımızdan geldi fasih, güzel matlalar, seherin divanından fal açtık.

⁸⁸ Cehennemdeki kan ve irin

⁸⁹ Gövdesi Hindistan cevizi kabuğundan yapılmış mızraplı ve yaylı çalgıların ortak adı.

Seherin glen dudağında bir işaret buldu ki seherin dağarcığında (oyununda) gizli bir cevherdir.

Kader evganından başka bir şey atamadı, altın oyun seherin meydanına düşmüştür.

Noksanları değerlendirmek için gece gündüz tamamen, felek seherin terazisinin kefesinden altın attı.

Ey Nb, bu güzel, hoş mana gönlümden değer midir aceb, kalemim seherin memesinden süt içmiştir.

15

Ėarf'z-Zl

Zamanın gamına, kederine fazla dil uzatma, zamaneyi, kötü dilli olmak için bahane yapma.

Allah kullarının rızkını verir, dne için dudağını dilenci kadehi yapma.

Gönül kuşunu onun saçının karanlığına, kıvrımına bağlama, dalın en ucuna yuva yapma.

Sen (o) sırrı söyledin, şöhretin ardından yoldaş olmaz, ibadetini her toplulukta efsane yapma.

İnce, hassas dşncene kalbur gerekmezse, onun gamzesinin okuna sineyi nişane yapma.

Huzura meylettiğin zaman sinenin yarasını arıyorsan, evi gözyaşı ordusunun yolu yapma.

Ey Nb, eğer hakikat yolunda yrmyorsan, gönül atını uykunun istilasından dolayı kırbaçlama.

Ḥarfü's-Sîn

Bu çölde feryada yetişen biri varsa, âlemde de feryada yetişen kimse bir adam sayılır.

Seni acizlik yolunda gölge gibi pâymâl ederler, sakın kimsenin önünden arkasından ümitle gitme.

Yâ Rab, (kimse) utancın esiri olmasın Çünkü itham edilen insanlar nefsinin karanlığındadır.

Biz de vuslat arzusuna düştük, senden uzaklaşmanın sana yalvarması revadır.

Bir kuş ki her an daldan dala uçar, ey Nâbî, bizim isteğimiz, arzumuz kimsenin isteği, arzusu gibi olmasın.

Ḥarfü's-Şîn

Alnının çizgisinden sitem harfleri ortaya çıktı, lal gibi alımlı dudağından nazın cazibesi döküldü.

Cemalinin gülistanını izlemeye gittim, nergis güle karışıp senin yüzüne taşınmış.

Âşıkların hasta görünen gönlünü çaldı, münzevi bakışından emin olmayınız.

Ki tahtta öpücüğün aşkıyla parmağının ucunu, gönül, hevesin üzerindeki günahkârlıkla yüzüğe bağlamış.

Sevgilinin süslü dudağının terazisinin kefesinde, zaman temizken içip içip dağıttı.

Huzurun sermayesi yokluk seline gitti, kararsızlığın (civanın) titreşiminden kalçası aşikâr oldu.

Ey Nâbî, başkalarının çaldığı bizim gönlümüz değildir, onun son bakışından dolayı korku içindeyiz.

18

Harfî'ş-Şâd

O peri yüzlü sevgili sarhoş olunca bezimde raks etti, pervane gibi mumun çevresinde raks ediyordu.

Ya gül yüzlülerin boyunda ya da daha güzellerin fidanlarındadır, divane gibi raks ediyorsa alımlı değildir.

Vücudun cüzlerinin kararsızlığı boş değildir, ıslak dudağı ve dişlerinin şevkinden raks ediyordu.

Yerde ve gökte bu keyfin raksı akar, onun yaratılışındaki tabiattan dolayı raks gereklidir.

Güneşin tefinin ve feleğin dönüşünün usulüyle kılı kırk yarararak, demir saatte çember gibi raks ediyordu.

O da keyfinden dolayı elini ve ayağını vuruyordu, eğer mecliste peymane gibi raks ediyorsa kendinde değildir.

19

Harfî'z-Zâd

Yöremiz bereketli baharın gelişiyile canlandı, bereketli hükümdar gönül tahtına adım attı.

Gönül sahrasını çalı çırpıdan temizledi, kerem bulutundan inen bereketli yağmurla ekinler yeşerdi.

Can göze geliyor (ama) düşmüyordu, her kuş, kanadını bağlamış, yağlı lokma nasip olmuyordu.

Kudüs'ün kuşları bereketli dallardan dökülen her meyveyi, birbirinin elinden çekiyordu.

Ey Nâbî, eğer bu bereketin yardımını olmasaydı, bu akıcı, fasih gazeli nasıl yazardın.

20

Ḥarfü't-Ṭā

Eğer yeniden neşe kadehi elimde, avucumda olursa, gül saçan neşeli günler veririm.

Meyin nakitinden dolayı kadehin eli boş kaldı, şarabın imdadına koşarken neşat tuzağını eda etti.

Astrolojide cam ters dönmeyince, usturlabtan⁹⁰ kadeh çıkabilir.

Neşat vaktinde eğilmeyen gül dalı, bülbülün dudağına şarkı olur.

Ey Nâbî, gül vaktinin üzeri, sonrası kusur ve eksiklikler geceler gibi, neşeli gecedен doğan siyahlığa sabah güldü.

21

Ḥarfü'z-Zā

Lafzın teni manaya ulaşmasa da mananın lezzetiyle, ancak lafzın ağzı dolup taşar.

Çin ile Hutun ülkesi toprağında her nokta, bir misk torbası ve her harf bir ceylandır.

Senin zarif dudağından çıkan sert bir söz zulümdür, lafzının kıvrımından, büklümünden incindi.

Sözlerinin her noktası günlerin hızlı geçmesi gibidir, lafzının çemeni lalede görülmüş bir yaradır.

⁹⁰ Gökcisimlerinin yükseltisini ölçmekte kullanılan bir araç.

Mana yenilendiği için yüz çeviremedi, lafzın eski görünen elbisesini dikti.

Bir mana lafzın samimiyetinden ortaya çıkar, lafzın meclisinde meslektaşlar var eder.

Ey Nâbî, mazmunun yeni yüzünün şevkinden, lafzın gömleği âşıklar gibi yüz parça oldu.

22

Ḥarfü'l-'Ayn

Sanat kaleminin eseri ne uzun ne de kısadır, sanat elbisesi kendi boyuna tam uygun gelir.

Sanata düşkün kâtip, böylesi naz ve özenle, sözü hikmet kalıbının dışında söylemedi.

Onun güzelliği ve çirkinliği kaderin bütün belirsiz kalıplarının üzerindedir, nakşı sanatın şahnamelerinin suretinden daha kalıcıdır.

Kitaptan, kâtip yol bulabilir, eğer yapabilirsen sanat mektubunun işaretini, alametini oku.

Hayırsız adamın aklını pislik denizinin en dibine atmıştır, Nâbî, sanat telaşının oyuncağının karşısında hayrete düşmüştür.

23

Ḥarfü'l-Ġayn

Gönlüm senin güzel devletinin gülistanından habersizdir, başım ise senin zülfünün gölgesinin gölgeliğinden habersizdir.

Gözümü devrin iyisine ve kötüsüne karşı bağladım (kapattım), koşulların keşmekeşinden ondan ve bundan habersizdim.

Göz kuruyunca kirpiklerim huzur buldu, kuytu hazinenin bekçisinden habersizdi.

O güzel fitnenin coşkusu (ıztırabı) zahir ile batının, bir bir küfretme mücadelesinden değildir sen emniyetten, korkusuzluktan habersizdin.

Gönül, onun cilveli vaktinde sineye yerleşemedi, gül devrinde dükkânların karıştığından habersizdi.

Mesih diğerleri gibi toprağın altına girmedi, onun yalınlığı kervanın (vekilin) koşullarından habersizdi.

Ey Nâbî, bir nefes ki gönlümün bulutundan su içti, kalemimin fidanı bahçivanın nazından habersizdi.

24

Harfü'l-Fâ

Gönlümüze sevgilinin bakışı rastladı, iki hasta birbiriyle karşılaştı.

Kirpikler gözüne, göz yüzüne doğruldu, gül gülle ve diken dikenle karşılaştı.

Aceba seni gördüğüm gün, duvar komşusunun duvarında karşılaştığımız gün müydü?

Biz vuslat gömleğinden başka ne giyeriz ki o, gezmiş dolaşmış gönlüne alıcı ister.

Ey Nâbî, başka gaileler olmadan bir kez daha, onunla karşılaşmayı, ona kavuşacağını geceyi hayal etme.

25

Harfü'l-Kâf

Mademki onun ilk dalgası doğruluk denizinde ortaya çıktı, bu dürüst sineyi, doğruluk dalgasıyla yıka.

İman gücünün temeli doğrulukla yapılmıştır, din erkânının üzerindeki doğruluk kıdemi ondandır.

Güneş gibi dünyaya hâkim olan ışığı bağışladı ve gecenin batınından sabahın nefesini doğruluk tebessümüyle (bağışladı).

Feyz bahçesinde, ümit dalının goncalarının dudağı, doğruluk nefesini vermekten başka ne için açıldı.

Nâbî'nin nağme bilen bülbülleri, şevkle doğruluk şarkısını mırıldanarak, bir papağan gibi olma endişemi bitirdi.

26

Harfü'l-Kâf

Ey peri (yüzlü sevgili) senin gamzenin okuyla helak oldum, ne mutlu kalbinde senin aşkın olduğu halde ölene.

Ey ümidin gül ağacı senin kokun kaybolunca, gönül pare pare oldu ve sine yarıldı.

Aşkın, dolunayın ucunda olduğuna inanma, benim kemiklerim toprağın ayağının altında değildir.

Yusuf senin yüzünün güzelliğinden dolayı mahcupdur, ey meclislerin dostu! Seni Allah için bir görseydim.

Eğer güzel ve peri yüzlü huriler naklederse sevgilim, kalp senden başkasına meyletmiyor.

Nâbî senin kakülünün esiri olmuş, Mecnun ise senin aşkın gamından ne kadar korkmuş

27

Cilveyi o harmanın keklığı ahenklendirdi, sabrı büyük dağların kınanmışlığı yavaşlattı.

Kirpiklerinin okuyla delinmiş göğsüm bir gün solunca, mahrumiyetin siyah yüzünden (gününden)başka bir şey kalmayacak.

Senin matemlilerine muhabbet ateşi şarttır, aşksız yara ve keder kaplanların yara ve kederi gibi tatsızdır.

Gönül, bilginin yardımı olmadan parlak değildir, gece, aydan daha diri olan paslanmaz.

Ey Nâbî, her kim kendini ve Allah'ı tanımıyorsa, onun, aklın nazarında taştan hiç farkı yoktur.

28

Harfü'l-Lâm

Gönül için yüz gösterirlerse, gönülden başka bir şey gönül yüzünü göstermez.

Kırılan gönlü onarmaya kimsenin gücü yetmez, gönül mumyası hariç her şeyin kırığı düzelir.

Gönül her ne kadar dört unsurun başkenti ise de, sadece sevgilinin orada dolaşması cilve yapar.

Şahın hembezmi rezilce alçalmadı, gönül ehli iki dünyaya da kayıtsız olur.

Onun asıl pervazgahı felekten daha üstündür, eğer gönül Hüması sineye yuva yapmayı uygun görürse.

Yer ve gök onun sayesinde var oldu, âlem gönül zengininden zekât yedi.

Hamd sözünü o da sana öğretmiştir, ey Nâbî, gönlü övmek senin ne haddinedir.

Ḥarfü'l-Mīm

Senin güzelliğini hayal ederken onun gerekliliğini gördüm, senin tavrını iyi düşünürken öyle gördüm.

Mana yirmi sekiz harften aşikâr oldu, işaretlerin mefhumu gibi dilsiz imkânları gördüm.

Senin güzelliğin hayalimdeki resme rastgeldi, senin nazını ise tahmin ettiğimden daha fazla gördüm.

Yarasalardan binlerce övgü istedim, bukalemun gibi güneş yönünden memnuniyet gördüm.

Güneşin kaynağını kendi ömrümde görmedim, ben o aydınlığı sadece ana rahmindeyken gördüm.

Zahir ile batının arasındaki fark bizde ortaya çıktı, lezzetin lutfu gibi kemik iliğini gördüm.

İri gözüne dizi dizi bağın duvarı geldi, ey Nâbî, ben o kıvrımları bağbanın alnında gördüm.

Ḥarfü'n-Nūn

Sözün gülizarıyla ezel bahçesini süsledi, Allah'ın kelamı sözün sarığının köşesinin gülünü kesti.

Felek bu büyüklükle onun hilâline kulak sürdü, yere kadar söz incisinin cevherini anladı.

Tuba meyvesinin köyü ayna gibi olmuş, sözün meyveli fidanından daha kıvançlıdır.

Her bakış mananın bakire kızı değildi, mananın yüzü sözün perdeleriyle örtülmüştü.

Küfür ve iman, sevap ve günah, devlet ve din, Hakkın hikmeti hepsini sözün arka kısmına bağlamış.

Onun gezinti yeri mana dolu alanlardır, her ne kadar dar iki dudağı sözün iki duvarı gibi olsa da.

Onun talepkarlığına irfan cevheri gerekir, sözün müşterisine her üslup yakışmaz.

Dudağından matla beyiti parlayınca, ağzının gökyüzünde sözün yıldızları döner.

Temiz eteğine çerçöp ulaşmaz, her alçak sözün münasipliğini duyamaz.

Avamın idrak ettiği bilgi yüce bilgidir, sözün ölçüsünün bilgisi seçkin bir rütbeydi.

Ey Nâbî, şairin sığınağı, dayanağı yüce yaratıcı olmalı, eğer olursa ölüm mertebesine sözün miktarınca yükselir.

31

Ḥarfü'l-Vāv

Taşın rengini yıkamak mümkün değildi, nasihat vermeyi mülayim gönül çabucak huy edinmedi.

İnsanlar o kadar doğru olmayan adet ve törelerden dönmüş, şikâyet ibriğin borusundan abdestli ele döküldü.

Neşe veren huzurun yüzünü dünyada görmedi, feleğin devri testinin kulpuyla onun dönüşüne bağlanmıştır.

Onun zarif yüzünden gülün özelliği ortaya çıkmıştır, güzel yanağa huy örneği çoktur.

Minneht yükü asil boyunu eğiyordu, güzeller olmayınca servi başını yere çevirdi.

Her kim onun meyvesinden yerse onu çabucak acılaştırır, güzel meyve bu arzunun fidanıyla acılaştır.

Yeni mana gereklidir aşk ve muhabbetten dem vurma, ey Nâbî, âlem (zaten) böylesine konuşmalarla dolmuştur.

32

Harfü'l-Hâ

Varız ama varlık lezzetini tatmamışız, sarhoşuz ama mecâzi şarabı içmemişiz.

Ünsiyet bakımından o vahşi ceylan gibiyiz, kendimizden ürkmüşüz başkasından değil.

Biz diğer menzile yavaşça ulaştık, fakat yay gibi kendisi menzile ulaşamadı.

Güzeller onun dudağını kendi dudaklarına sürerler, çünkü kalem tatlı sözün memesinden emmiştir.

Ok gibi her yere kendini atma, o kişi ki başkalarının kanadıyla uçmuş

Senin güzelliğine gönül bağlamış, kendi şaşkınlığının suretinden başka bir şey görmemiş.

Nâbî, o çölden varağı miskle doldurdu, kalemin âhusu gayb çemeninden otlamış (feyz almış).

33

Harfü'l-Yâ

Sakin! Ağzını başkasından şikâyet etmek için açmayasın, kendini düşmana gülme aracı yapmayasın.

Dudağının etrafındaki her tüy, kapıcının çomağı olmuş, sakın gönlünün sarayının sırlarını ifşa etmeyesin.

(Ondan) sakın, çünkü kirpikleri işaret parmağı gibi batıyor, bu başın güzelliği şaşkınlıkla izlenmez.

Başın gam taşından dolayı taarruz felaketi çekmesin ki yüze gülme ve dost görünme temelini yıkmayasın.

Gönül âleminin nimetkedesinde doymadın, dudağına kadar gönüller dilencisinin kâsesini getirme.

Eğer âlemden bereket talebi yükselmezse, tabiatın zemininde yeşillik olmaz.

Ey Nâbi, senin Farsça gazellerin eksik kaldı, bu gazel, gazellerinin sonu değildir.

3.2.Tahmisler

1

Mevlânâ'nın Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

O güneşten ki ondan başka cenneti aydınlatan yok
O hazineden ki kerem iksirinden başka dumanı yok
O Nuh ki gemisinde fırtınadan eser yok
O sultan ki onda davul ve bayraktan istek yok
Delirdim, delinin başında saç yok

Senin varlığın varlıktır, onun varlığı, onun değildir
Gölge gibi, resim gibi hayalde ve düşüdedir
Bütün bunlar yücelik mertebesidir
Onun huzurunda hiç ol ki hiç olmak hayatın hazinesidir
Ama öyle bir hayat ki keder ve üzüntüden başka bir şey değildir

Bu su seni kibirden kurtarır
Çirkin hayallerden arındırır
Kalbin tozunu yıkar
Bu ırmakta batarsın ama boğulmazsın
Çünkü bu su hayat suyudur, lütuf ve keremden başka bir şey değildir

Her tohum toprağa girmezse meyve olmaz
Damla kadar yem olmazsa eşsiz inci olmaz
Bu hayat ırmağında tehlikeli dalga olmaz
Bu ırmak tamamen gül, diken olmaz
Ondandır ki bu yolda gül ve diken bir (bir arada) olmaz

Ey Nâbî (değerli söz) söylemek mükemmeldir
Hz. Molla sözünü, nağmesini söylediğinde
Hangi yabancı bu yola girmek isterse
Ey Tebrizli Şems'ül-Hak gel, hemen hayır deme
Çünkü nimetin cevabı, evet ve hayır olmaz

Şems-i Tebrizi'nin Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

Gel ey gönül, dua, ağlama ve sızlama zamanıdır
 Ağlamayan kimse Allahın huzurunda küçüktür⁹¹
 Uyuya kalanın sevgiliye kavuşma zevkinden nasibi yoktur
 Ey gönül kalk ibadet et çünkü ibadet etmek her işten daha iyidir
 Saadeti bilen kimse seher vakti uyanıktır

Tembellikten dolayı bu menzilden mahrumsun
 Bu tembellikten dolayı elin ve ayağın çamurdadır
 Bu gaflet pamuğunu kulağından çıkar
 Horozlar bile seher vakti kalk diyorlar, ey gafil
 Sen sarhoşluğundan dolayı duyamazsın, (ama) duyan uyanıklar var

Bayrağı kaldırmak için ayakta olman gerek
 Seher vaktinden vazgeçme hatta işin varsa bile
 Gözünü aç gafletten vazgeç
 Ey aziz, değerli kimse seher vakti uyanıksan kıvançlısın, onurlusun demektir
 Eminim senin gibi akıllı biri cennete layıktır

Akılsız ve avare adam yanlış yapar
 Kıvrım kıvrım, hilekâr nefsinin kemendine tutunmuş, nefsinin esiri olmuştur
 Bulunmaz çare, hayatı ziyan ettin, ne gördün (ne elde ettin)
 Ey zavallı, biçare sen ki emredici nefsinin esiri olmuşsun
 Bir kere düşün, tefekkür et sonunda ister istemez öleceksin

Ey Nâbî, sultanların huzurunda şiir söylemenin (ne) büyüklüğü var
 Ama söylediklerin sultanların hakkında olsun
 Onlar seni sevsin diye
 Ey Tebriz'in sultanı, ey seher vakti kalkan Şems
 Kuşkusuz toprağa gireceksin, sarığın (kefen cinsinin) ne önemi var

⁹¹ Bağdan koparılmayan her gül ki ağlarsa Hakkın huzurunda hordur, hakirdir.

Hâfız'ın Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

Hastaydım ki hoş kokulu, etkili ilaç verdiler
Bağlıydım ki hatalarımdan kurtardılar
Susamıştım ki Nil ve Fırat'tan bir kadeh su verdiler
Dün, seher vakti hüzünden kurtardılar
O gece karanlığında hayat suyu verdiler

Öyle bir sefa ve eğlence anı, öyle bir neşe ve sevinç vaktiydi ki
Dudaklarım sonsuza dek gülecek
İsteğime uygun umut pınarını buldum
Ne kadar mübarek bir seher ve ne kadar kutlu bir geceydi
O Kadir Gecesinde bu taze beratı verdiler

Bunlar nasıl (hoş kokulu) güllerdir ki kokuları dallardan gelir
Bunlar nasıl hurmadır ki (o küçük) hurma dalından, fidanından yetişir
Kendimi neden bu kadar aciz hissediyorum
Oysa bunca şeker ve bal benim kalemimden akıyor
Bana bu sabrın mükâfatı olarak o şeker dalından verdiler

Yürümek istediğim, bu esas yolda amacımın (o güzel) çehresini gördüm
Edep gülistanından, umut goncasını kopardım
Belasız, dertsiz ve hoşbeht oldum
Ben eğer hoşbeht olduysam, bu şaşırtıcı bir durum değildir
Hak etmiştim, bunları zekâtım olarak verdiler

Ey Nâbî, her şey ariflerin terbiyesinin tesiriydi
Bütün etki ariflerin dikkatindendi
Önemli kişilerin eserlerindendi
Hâfız'ın himmetinden ve seher vakti kalkanların nefesindendi
Ki hayat derdinden beni kurtardılar

Molla Câmî'nin Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

Ey sâki, o hayat suyundan getir, ver
 Çünkü cennettekiler hoş geldin demek için ayakta duruyorlar
 Bu yolda akli bırakmaktan daha iyisi yok
 Ey sâki gel, aşk için kendinden geçmen gerek
 Zümrüt kadehten kırmızı şarap ver

O şarap ki cennetteki asma salkımının ruhundan ve özündendir
 Can kandilinin sinesinden damla damla yağ akar ve bu
 Ariflerin meclisini süsler
 O ay yüzlü sevgiliye şarap ver
 Çünkü daimi saadet ve ikbalin sermayesi o'dur

Yabancı olan bu nağmeyi duymaya aşına değildir
 Ona bir sır söyleme çünkü o tanıdık değildir (çünkü o bu sırrı tutamaz)
 Kimsede bu sözü duymak için cesaret yok
 Bu konuyu bilene söylerim, çünkü
 Cahil bu sözlerden, Muhammed'in güzel meşrebinden anlamaz

Aklın korunmuşluğu ki sıkıntı onun sonucudur, onun sermayesidir
 Devamlı tembellerin tekelindedir
 Hakikat şarabının sarhoşluğundan başkası cehalettir
 Aşk kanununda, şaraptan başka her şey zelilliktir
 Ne hoş ki, o meyhane şeriatıyla hidayete erdiriyor, doğru yolu gösteriyor

Bu giysiye çok göz dikenler var
 Ama lütfün verdiği şevkten dolayı Nâbî'ye sattılar
 Birçok âşik ki altınlarla süslü, güzel elbiseler yaktılar
 Ey Câmî, bu te'ellük delkini⁹², bağlı olduğun bu giysiyi yak
 Ki sana uygun layık ve uygun olan yalnızlık cübbesini diksinler

⁹² Delk : Dervişlerin giydiği murakka giysi.

Câmî'nin Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

Ey sevgili, senin o lal gibi güzel dudakların, ağızların mührüdür
 Ey sevgili, senin o kirpiklerin hüznüleri kırar, defeder
 Ey sevgili, garipler gecedden sabaha kadar kapındadır
 Ey sevgili, senin o yanağın güller ve yaseminler gibi parlaktır, aydınlıktır
 Senin o dar, küçük ağızın, ağızların en goncasıdır

Şarabın acılığı içimi hiç rahatsız etmedi
 İyi ya da kötü elime geçerse içerim
 Ama senin o lâlin gibi değil, içilemez
 Servi seninle boy gösteremez
 Yeşilliklere doğru gideceğimde su bana zincir vuramaz

Kader ustası menzilimizi hazırlayınca
 Bizim çamurumuzu, Yusuf'un kuyusunun suyundan yaratmıştır
 Eğer bize teveccüh etmezse, ihsan göstermezse
 Kalbimizin kurtuluşu zordur
 Senin bu kıvrıkcık, dalgalı saçlarından

Aklın bağlılığı, aşkın hürriyetindedir
 Âşıkların canlılığı, mutluluğu aşkın zorluklarından ve mutsuzluklarındandır
 Bu oyuncak yolda aşk ustası olmak gerek
 Aşk vadisinde avare olmanın keyfiyle (yaşamak gerek)
 Çünkü avarelerin ev ve vatan hevesi yoktur

Ey Fars düşünce dünyasına yol açan Nâbî
 Söz gülistanına hayal tohumları saçtı
 Her ne kadar ki sır okulunda önde olsa da
 Senin vasıflarını yazmakta kalem kuru kalsa da
 Câmî de bu yolda (bütün ilimlerde) parmakla gösterilir

Câmî'nin Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

Benim gözümde Horasan o kadar değerlidir ki
İsfahan'ın zenginliği de toprakla birdir
Canın büyük kapısından geçmek kolay değildir
Horasan'dan uzak kalma korkusu ondandır
Fakirlik denizi ve yokluk yeri Horasan'dır

Ne kadar temiz ve gönül rahatlatan bir yerdir
Gönüllere sefa veren şeyh'ül-islam'ın kabri oradadır
Binlerce büyük adamın kabri oradadır⁹³
Onlardan birincisi (o denizden ilk inci), şah-ı Bistâmî'dir⁹⁴
Ki aydın gönüllerin ve Allah'ı tanıyanların kutbudur

Allahın kerametiyle dolu dergâhına git
Rabbin velilerinden nasip iste
Çıplaklık elbisesiyle şahların kapısına git
Cehalet elbisesini çıkart ki Şeyh-i Harakânî⁹⁵
Elbisesizler için elbise bırakmış

Sana güzel, yüze sıfatlar verir
Seni ölümden kurtarır
Seni hayat suyunun pınarına götürür
Can kulağıyla Herat'ın pirinin sözlerini dinle
Çünkü onun sözleri yolu kolaylaştırır

Ey Nâbî, aşk kapısından nasibini almamışsın
Kâbe de kapı ve duvardan başka bir şey görmemişsin
Sana teveccüh etsinler, ihsan gösterebilirler diye uğraştın⁹⁶
Sultanların kapısında dilencilik yapan Câmî

⁹³ Binlerce ruh cevherinin huzur yeridir.

⁹⁴ Şah-ı Bistâmî : Şeyh'ül-İslam Bâyezîd-i Bistâmî

⁹⁵ Şeyh'ül-Harakânî : Ebû'l-Hasan-ı Harakânî

⁹⁶ İneyet avlanmak için tuzaklar kurdun.

Senden başka dilenci yok, varsa o sultandır

7

Câmî'nin Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

Her ne kadar bu dünya inişli çıkışlı olsa da
Bana onun tabiatının fidanından sabır meyvesi verdi
Ağaç, güneş sıcağından kırmızı elma verdi
Seher vakti, saba esintisi dost haberi getirdi
Gülün gelişinin müjdesini, bülbül haber verdi

Zamanı geldi neşeyle beni güldürsün
Umutsuzluk ordusunu yok etsin
Hasta gönüllerin yüzüne şifa reçetesi okusun
Yüz can alması uzak değildir
Bu erken gelen devlet haberinin

Bu felek bana hoş bir gün göstermedi, deva vermedi
Sâki bu Cem'in kadehinden bir damla şarap içirmedi
Gönül hekimi bana bu ilaçtan tattırmadı
Aşk yolunda ne arıyorum ki bahtsızlık benimle
Ezelden beri gam ve hüznün benim nasibimdir

Sarı yüze ziynet ve süs iyi gelmez, (faydalı olmaz)
Hasta göze sürme yakışmaz
Hatibin sözleri kulağa hoş gelse de
Boş yere hekim getirdi
Aşktan hasta olan birinin başına

Ey Nâbî, senin dergâhına kimse aşına değildir
Onun gönlündeki seni tanıma hevesinden başka bir şey değildir
Mülakat bahanesiyle önü, ardı ve çevresi bağlanmış
Ey Câmî, senin aşkının yabancıları sana ulaşamaz
Bu yüzden senden önce bu yabancı sözleri söyledi

Selîm'in Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

Bizim sultanlarımız feleğin sarayında yer alır
 Onların güneşi, bizim hakanımızın yüceliğinin tuğudur
 Biz, geceleri gökyüzünde, yıldızlar safında parlıyoruz
 Bizim bu yolculuğumuz ve avare olmamız
 Gönüllerin birlikteliği içindir

Avlanma zamanı gelince
 Aslan avlamak için can atar
 Kuzu kaçamamaktan dolayı ıstırapta
 Ceylanın peşinden koşmaktan dağ sese gelir
 Avlanma sırasının bizde olduğunu duyunca

Her tarafa at sürdük, her tarafı sardık⁹⁷
 Ta ki Arap, Rum, Acem emrimizin altına girdi
 Bilginlerin yol göstermesinden ve bahtımızın yardımındandır ki
 Kolayca dünyayı sardık
 Ama bizim kolaylığımız sana zor geliyor

Baht, bize rehber ve yoldaş oldu
 Bizim atımıza her yer otlak oldu
 Bizim çarpışmamızın sesinden dünya haberdar olmuş
 Güneş gidince ay sopasını çeker (ay yerini alır)
 Bu yüzden bizim kapıcımız olmaya layıktır

Ey Nâbî, Allahın sofrasıdır yer ve zaman
 Lütuf nimetidir, her tarafa serilmiş olan
 Mutfağın aydınlığı misafirlerin gelmesindedir
 Ey Selîm, bütün dünya aşk sofrasıdır
 Keşke bütün halk bize misafir gelse

⁹⁷ Her tarafı sardık, isyanı dizginledik.

Feyzî'nin Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

Bu yola gidene, gam namahremdir
 Aşk söyleşisinde hayır ve evet namahremdir
 Gizli komutanın başında nişan namahremdir
 Ben öyle bir yola gidiyorum ki yürümek namahremdir
 Öyle bir mertebede konuşuyorum ki nefes namahremdir

Başara bildiğin sürece muhabbet sırrını açma
 Sır olanı, yabancılara ifşa etme
 Benim hatır sormama kusurumu rüsva etme
 Biz mektup yazmıyoruz diye, bizi ayıplama
 Sır olan yerde, kalem namahremdir

Ne güzellerin lafını dinlerim
 Ne gülün yüzüne ne de sümbülün saçına bakarım
 İçimde (suyumda ve çamurumda) dost düşüncesinden başka bir şey yok
 Aklımda onun hayali varken, gönlümde güzellerin yeri yok
 Her nerede ki sultan yalnızsa, göz namahremdir

Aşk yolunda gidenler, aşk öpücüğüne layıktır
 Aşk yolunda, kirli dudağı kim öper
 Yanlış yolda olanlar, aşk yolunu bulamazlar
 Aşkın kutsal mekânında kötülere yer yok
 Her kim günahkârsa, haremde namahremdir

Ey Nâbî, bu yolun yabancıları, su başında susuz kalanlardır
 Heves peşinde olanlar mananın zevkine varamazlar
 Boş yere sarhoş olanlar bu sefadan anlamazlar
 Ey Feyzî, bizim eğlence meclisimizden gafilirdirler
 Her nerede biz şarap kadehini tutuyorsak, orada Cem namahremdir

Şifâyî'nin Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

Aşkından içim yanıp tutuştu
 Kalbim defalarca sese geldi
 Ardından çok yalvardım yokluğun yüzüne
 Senin aşkından defalarca hevesim kırıldı
 Yüzlerce ah çektim, kaç nefes aldım

Eğer gökyüzündeki zor iş yeryüzündeki şah yüzündense
 Senin yolunda derviş dilencidir
 Herkesten önce felek sana hayran
 Sana kavuşma hasretinde kalan da Cebrail'dir
 (Bu yüzden) başkalarıyla görüşmek sana yakışmaz

Her kimse bu yolda candan ve baştan vazgeçmezse
 Muradına eremez
 Her taş bu ateşte değer almaz
 Sendeki sevgili ateşinden başka bir şey seçkin değildir
 Senin ateşinde can veren pervaneler, kaç taneden (sinekten) ibarettir

Benim gibi âşık, bülbül misali sana ağlıyor
 Senin baharında, başka kuş ayıptır
 Bundan sonra gözünde, kimsenin değeri olmasın⁹⁸
 Çünkü benim gibi sana âşık olan biri var⁹⁹
 Gel de şükran olarak başkalarını bırak

Ey Nâbî, dost yolunda dilencilik yapmayı yeğledim
 Dilenciler gibi kapıda yalvardım
 Her ne kadar ona kavuşmak için çabaladıysam da
 Şifâyî gibi, tam bir lütuf senden görmedim
 Senin fidanından kaç olgunlaşmamış meyve kopardım

⁹⁸ Bundan sonra cılız av sana layık değildir.

⁹⁹ Çünkü benim gönül Hüma'm gibi bir kuş senin avın olmuş.

Urfî'nin Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

Güzellik şehri ve gönül muradının servetidir burası
 Şarap ve kadehin alışveriş yeridir burası
 Halkın uğraştığı pazar yeridir burası
 Aşk sokağı ve her tane ve tuzağın yeridir burası
 Boş dolaşanın yeri değildir burası¹⁰⁰

Bu yolda olan her kimse, dünyada değildir
 Serbest (özgür) değildir, varsa eğer doğmamıştır
 Her köşede bir avcı pusudadır
 Bu yoldan geçen herkes tuzağa düşmüştür
 Burada serbest (kafessiz ve tuzaksız) kuş hangisidir

Aklı olan herkes çabalamaz, koşuşturmaz
 Düşünmeden bu ırmağa girmez
 Gölge gibi bu yöne dönmez
 Ayağı kaymayan da bu sokağa girmez
 Burada yürüyenlerin de sanatı kaymaktır

Ey kendini beğenmiş fazla konuşma, sus
 Susan dil, sır hazinesinin kilididir
 Sarhoşluk anında biraz düşünmedin¹⁰¹
 Takdirin sırrı o neşede pişer çabala
 Bu sorunun sırrını açma, çünkü hamdır burası

Hızır'ın amacı hayat suyu, ırmak değil
 Bilgenin sözünün hepsi özdür, kabuk değil
 İncisi olmayan sadef için kimse denize dalmaz
 Urfî her iki dünyadan da kaçır, illa dost kapısı der
 Her yer yabancı, bunun için ehlidir burası¹⁰²

¹⁰⁰ Avarelere haramdır burası.

¹⁰¹ Sarhoşluk anında bir damlayla değersiz bir şekilde coşma.

Sâ'ib'in Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

Yüzün Kevser pınarından sefa almıştır
 Alnın yıldızdan ışık almıştır
 Yüzün inciden saflık ve parlaklık almıştır
 Saçın amberden renk ve koku almıştır
 Senin lal gibi kırmızı dudağın şekerden tat almıştır

Nerde o anki gülüşün bakışınla birlikte olsun
 Nerde o an ki gamzen kalbimi okşasın
 Burada cefa ve nazın yeri yok
 Eskisi gibi gönlün bizimle değil
 Senin yüzün başka bir suret almış

Bizim mektup harfi harfine sırrın resmidir, sırla doludur
 Aşk ateşinden erimiş mecmuayı ve duanın manzumesini
 Eğer taş duysa kızarır, titrer
 Hangi tomurcuk gül, bizim mektubumuzdan dolayı hayrettedir
 Yine saba rüzgarı hüznü ve güvercin sessizdir

Susuz kimse misali ki Fırat nehri karşısına çıkar
 Tutsak misali ki serbest kalma kanıtı çıkar
 Hasta misali ki konuşamaz
 Gönlüm senin vuslat mektubunun mutluluğundan dolayı çocuklar gibi
 Yüz kere okumuş, tekrar başa dönmüştür

Nâbî burada güzel, sağlam bir muhammes söyledi
 Onun her mısrası ile mananın yüzündeki toz gitti
 Her sözünde değerli bir inci saklı
 Sâ'ib benim gazelimi görünce dedi ki (çok güzel bir gazel)
 Bu deniz amberle dolmuştur

¹⁰² Her yer kalabalık, bunun için sakindir burası.

Sâ'ib'in Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

O bağ ki bahar onun iki kanadının altındadır
 O ırmak ki çimenlik onun sayesinde taze ve canlıdır
 O hazine ki ondaki altının nakışı ebedi zenginliktir
 O aşk ki ölümsüzlük iksiri onun kapısında topraktır
 Her iki dünyadan doymak ona hazır olmaktır

O mana ki ne odur ne de budur
 Aranmakta olan meşrep hem odur hem de budur
 Gökte ve yerde yeri olmaz
 Her ne kadar kalbimizin köşesinde olsa da
 Felek onun halkasından (kölesinden) biridir

Her kim bu yolda kafa yormazsa
 Bilginlerin gözünde adam olmaz
 Dünya işlerinden vazgeçmeden hüzünden, kederden kurtulamaz
 Aşksız gönül her iki dünyadan vazgeçemez
 Bu feyiz onun seher vakti esintisinin etkisindedir

Her kimseden ki yardım tadını alıyorsan
 Her kimseden ki muhabbet buluyorsan
 Her kalbin ateşinden ki bir ışık, bir kıvılcım görüyorsan
 Herkesin sinesinden ah ve figan duyuyorsan
 Kendine gel çünkü bu onun sesidir

Ey Nâbî, elde ettiklerini elden bırakma
 Perdenin bütün ahengini ressama bırak
 Yaptıklarını havaya (boşluğa) bırakma
 Ey Sâ'ib, kayıp olan Yusuf'un haberini
 Habersizden sor çünkü o haber sahibidir

Sâ'ib'in Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

Aşk sokağında ve çölde ondan (onun aşkından) kurtuluş yok
 Ceylanlar gibi ki yem peşinden tuzağa düşüyorlar
 O öyle bir avcı ki attığı ok kirpiğinin nazındandır
 Tutsak eden gözünün tuzağından av nasıl kurtulur
 Çünkü onun ok gibi kirpikleri çok keskindir

Gönlüm o gülistan da ağlar, bahardan dolayı feryat eder
 Ne o dikeniyile ne de o nazıyla kimseyi rahatsız etmez
 Boyundan naz tomurcukları yağıyor
 Gül kokusu, seher esintisinden etkilenmez
 Çünkü bu gülistan bir miktar İsa'nın nefesinden almış

Adını can kulağıyla duydum, dinledim ve bulut gibi ağlıyorum
 Gönül gözüyle onun yüzüne gıyabında hayran ve sarhoşum
 Yüzünü görmediğim zaman feryat ve figan içindeyim
 Bülbülün şevk ayarını bilemem ama bunu bilirim
 Ki gül onun sesinden yanıp duruyor

Yeşilliklerde eğer nazdan dolayı boy gösterirse
 Ölenlerin ruhları fidan gibi topraktan kalkar
 Gökten un gibi yıldız yağar
 Âşığın kalbi sonbaharda dökülen yaprak gibi düşer
 Her nereye sevgilinin servi gibi boyu yönelse

Ey Nâbî, muhammes gazelin yüzünü canlandırır
 Güzellik kitabına değer getirir
 İsfahan'a varınca Sâ'ib'in ruhu tazelenir
 Bu gülistanda biri servi gibi yükselir
 Ki "onun gülistanında" ölçülü söz söyleyen birisi var

Kelîm'in Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

Ömür boyunca çekilen acı, heves yüzündendir
 Yükün ağırlığı, kötülerin yanında eğilmektendir
 Alçakların bağışından uzak durmak, kurtulmaktır
 İyilik minnetinden kurtulmak, serbestliktir
 Umut elini kesmek, talep elini kesmektir

Bizim diyardan cömertlik aramak
 Bizim bahardan tomurcuk temenni etmek
 Bizim pınardan umut suyu istemek
 Bizim devirden tat almayı umut etmek
 Başka bir çiçekten, gül suyu almaktır

Sözün kanadıyla uçmak, yükselmek
 Gerçeğin yolunda şüpheyle yürümek
 Cennet bahçesine vücut ile gitmek
 Üstündeki elbisesiyle iç dünyanın bahçelerini dolaşmak
 Gül bahçesinin duvarının deliğinde sır görmektir

Her ne kadar ve her zaman ve her yerde
 Hakirin ve cimrinin ihsanı itibar sahibi (olmuş)
 Şimdi o kadar lütfün ayarı azalmış ki
 Bizim devirde cimrilik yüzünden zamanın oğullarının
 Hayatta kalması, ölümden daha zordur

Ey Nâbî, kibir elbisesi büyük bir beladır
 Çıplaklaşmak ise büyük bir huzurdur
 Rahat zihin ve yalınlığın tadıyla
 Ey Kelîm, kalk, bütün özgürlüğünle yola koyul
 (Çünkü) yürümek, istekten doğar

Nazîrî'nin Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

İyi ve kötü ayrımında zora düşen burasıdır
 Zehir ve şekeri tartmakta zahmete düşen burasıdır
 Gül ve diken derdinde olan burasıdır
 Doğruluk ve yanlışın rekabetine, derdine düşen burasıdır
 Hoş ve nahoşun arıtıldığı yer burasıdır

Gönül o'dur ki gökyüzünden ve yeryüzünden ihtiyaçsızdır
 Herkesten üstün ve ölümsüz olan Allah'tır
 Cihanda ondan başka emanet sahibi kimdir
 Gönülden başka bütün nakışlar manasızdır
 Yazılmış olan bu siyah sayfanın iddiası burasıdır

Bu istekle onun tuzağına kanat açsam
 Geçerken yüzünü görsem
 Gözlerim onu arasın
 Yukarıdan aşağıya, her tarafa bakıyorum
 Gönül diyor ki aranan yer burasıdır¹⁰³

Eğer birbirimize karşı aşktan ve güzellikten bir dostluk varsa
 Senle benim aramda bir irtibat vardır
 Sohbet varsa kalbin yolu kapanmaz
 Muhabbet varsa kalpten kalbe geçiş vardır
 Saba rüzgârı burada varsa çimen (yeşillik) yolu kapatılamaz

Sus ve lafi uzatma
 Haydi, teslim ol ve naz derdini çekme
 Bu baskının verdiği sıkıntıdan vazgeçme
 Ey Nazîrî, acizlik sokağında duadan vazgeçme
 Hangi kapıdan gelirlerse gelsinler, son (kapı) burasıdır

¹⁰³ Gönülün naz yaptığı yer burasıdır.

Şevket'in Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

O servi boylu (sevgilinin) eteğinden şevk eli çıkıyor
 Kara gözlü (sevgilinin) kirpiklerinden işve dökülüyor
 Peri yüzlü (sevgilinin) yüzünden güzellik akıyor
 O gül endamlı (sevgilinin) gülistanında nezaket kaynıyor
 Eteğini tutmak için elime gül yaprağı bağlarım

Tuhaf bir şaktır Kays, dağdan ve çölden dergâhı var
 Kuşların renkli kanatlarıyla süslenmiş çadırı var¹⁰⁴
 Sonsuzluk ülkesinde ferman verendir
 Mecnun, aşk mülkünde sultanların sultanıdır
 Onun ceylan gözleri sevgi dolu ve badem gibidir

Hangi gül bahçesine giderse gitsin orayı diriltir, uyandırır
 Çınar, servi, 'ar'ar¹⁰⁵ hizmet için ayağa kalkar
 Bulut şevkten kabarıyor ve nur yağıyor
 Her yer onun şuh gözlerinden, bakışından dolayı gül bahçesi rengine döner
 Ceylanın kirpikleri onun gülistan duvarına diken olur

Âşığın kalbi, dayanıksızlık, kararsızlık ırmağının sularına bulanmış
 Ondandır ki aşk dilencisinin gözünde gözyaşı kalamıyor
 Âşığın sinesi sakın duramıyor
 Âşığın kalbi bitap olduğu için kendini dışarıya atmak istiyor
 Çünkü gönül ukdesi tıpkı yakadan çıkan düğme misali

Ey Nâbî, arifin kalbi öyle büyüktür ki
 Her köşesinde cennet ve cehennem bilinci yer alır
 Bilge olanlar bu davanın tartışılmaz, güvenilir olduğunu bilir
 Şevket'in kitabının her satırı kıyamet safıdır (mana ile doludur)
 Onun divanının bir sayfası bile mahşer sabahının beyazlığıdır

¹⁰⁴ Kuşların renkli kanatlarıyla süslenmiş gökyüzüne sahip.

¹⁰⁵ 'ar'ar : Dağ servisi

Meylî'nin Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

Başkalarına yar oldu, yanlış bahane etti
 Başkasıyla şarap içti, devayı bahane etti
 Bizden kaçtı, bizim yoldaşlığımızı, dostluğumuzu bahane etti
 Gafil bana geldi, vefayı bahane etti
 Baş öne eğikti, utanmayı, hayâyı bahane etti

Zalimlerin aşk çilesini çekmek, yığıtlıktır
 Her hevesli bu şaraptan içmez
 Ay yüzlülerin kahrını kimse çekmez
 Zahidin, güzellerin cefasına tahammülü yok
 Kenarda oturdu, Allah korkusunu bahane etti

Kimdir o ki benim gibi yüzünün avaresi olmadı
 Benim gibi binlercesi ona âşık
 (Ama) kimse aşkından nasip almadı
 Yüzünü görmek için camiye gittim
 Elini yüzüne götürdü, duayı bahane etti

Onun güzelliği gibi nazı da devamlı artıyor
 Onun her bir nazı başka bir naza yol gösteriyor
 O kadar sitem eder ki kalbim kanla dolar
 Ben ona doğru yöneldiğim için meclisten çıktı
 Aceleyle kalktı ve yer vermeyi bahane etti

Ey Nâbî, göz onu görmeye kâfi değildir
 Binlercesinin kalbini yakıyor
 O kendini beğenmiş, kimseye rağbet etmez
 Ey Meylî, utançtan dolayı seni kemendinde tutamadı
 Kemendin kısalığını bahane etti

Garîbî'nin Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

Meyhanede çanaktan şarap içtim
 Aşk pınarından bir yudum tattım
 Ne ben ne de kalbim (aşkın) sıkıntısını bilmezdi
 Küçük yaştaki sevgilinin aşkından harap oldum
 Boyu fidan gibi zarif, ince bir fidan

Yüzü azıcık sinirli
 Yürürken birazcık cilveli (gamzesi cilveli)
 Boynuna küçücük yeşim taşı asmış nazara gelmesin
 Tatlı dudak ve şuh gözle güzellik saçıyor
 Yüzünde mühür gibi bir tane ben

Küçük, renkli dudağından şeker dökülüyor
 Taş gibi kalbinden, cefa damarı atıyor
 Güneşin altından sandığına karşı savaş açmış
 Yüzü güneş misali dünyayı yakıyor
 O güneşin üstünde her iki tarafta da küçük, hilal gibi kaşlar

Ne hoş olur aşk kabesine dönmek, ibadet yerinden
 Ne hoş olur iyilik sayesinde kötülüğün başını kırmak
 Ne hoş olur onun yüzüne iyice bakmak
 Ne hoş olur onunla yalnız kalmam
 Soruma ufak bir cevap versin

Ey Nâbî, gönül bu dünyaya dargındır¹⁰⁶
 Bu yüzden köşesinde isteksiz kalmıştır
 Gönlünü yetinmeye bırakmıştır
 Garîbî'nin suskunluğu da ondandır
 Düşünüyor ki bir şey söyleyecek

¹⁰⁶ Ey Nâbî, cihanın soğuk durumundan dolayı gönül donmuştur.

Tâlib'in Gazeline Nâbî'nin Yazdığı Tahmis

Talep ağzıyla lütuf eteğini öpmeyiz
 Edep gözüyle Harem'in eşiğini öpelim
 Cefa dergâhını ihtiyaçtan öpelim
 Gel ki gönül dudağıyla gam eşiğini öpelim
 İstekli olalım ve elem dudağıyla onu öpelim

Güzelin cefasının esiri olduk, ona varmanın susuzluğu ile kör olduk
 Her an naz talep ettik
 Sitem kâkülünde esir düşmüşüz
 Ben ve sen birbirimizin kahrını çekiyoruz
 Gel mükâfatımız olarak onun ağzını öpelim

Bu endişeyle işinin başında olmayacaklar
 Senin söylediklerini duysunlar
 Ve o şevkle adını söylesinler
 Sana her saat mektup yazmak için
 Kalem dilini emiyoruz ve yazının dudağını öpüyoruz

Bizim aç gönlümüzün nasibi gam sofrasındadır
 Bizim bütün işlerimizin yürümesi gam dükkânındandır
 Bizim hayatımız gam ekmeği ve suyundandır
 Mükâfatımız ise gam eşiğini öpmektir
 Dünyayı (eğlence sofrasını ve neşe yerini) az öpelim

Ey Nâbî, bu yolu seçen herkes
 Utanma adabını kaybetmez
 Bak ne hoş ki günah işlemeyen tövbe etti
 Kıyamete kadar Talib'in gönül dilini seçelim
 Eğer yanlışlıkla cam-ı Cem'in dudağını öpmüşsek

3.3.Tarih

Bilge şeyh Nizâmî
Ki ondan yükselir sözün sesi
Hamsesinde farklı bir beyit söyledi
Söz yoluyla Allah'ı methetti

Her ne yazdı ise
O sözün yerini aldı
Onun amacı Allah'ın kelimidir
Her söz (yerdeki ve gökteki) Allah'ın sözüdür
Cennetin ruhudur ve insanı yaratandır
Söz, el-ayak ve organlara bedel
Şeyh bu sözden bunu kastediyor
Ki sözü methediyor
Yani her yerde yer alır¹⁰⁷
Bu şekilde söz ulaşır
Sözün değerini bilenler, bilir
Sözün inşa edilmesindeki izzet ve yücelik
Bir gün hayaller şehrinde küçüldü
Bu yüzden Nâbî, söz ahenksizdir

O zaman ki yazdık
Bu yazıları
Yani o sene ki dağınıklıktan
Bu sözün binasını toparladım
Birden bire hatırladım
Ki ne olur, bu sözün dilencisi olsan
Tarih için bir mısra istesem
O yüce ki sözü dünyayı fethetmiş
O yüce ki beyitleriyle ünlüdür
Sözü gökyüzünde Hüma gibidir
Eğer bir mısrası tam gelirse

¹⁰⁷ Her yerde senin yüceliğini görmek mümkündür.

Eserim değer bulur
Şeyh şüphesiz büyüklük etti
O ki sözün önderidir
Her birinde hesap yapıyordum
Bu iki mısra sözün davacıdır
İkinci mısrası doğru çıktı
Tam tamına sözün gereği
Onun tarihi, senesine doğru geldi
O sözün yerine indi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. Farsça Divânçenin Nüshalarının Tavsifi

SH1: Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Bölümü, 1118

Yaprak Sayısı : 312

Yazı Türü : Talik

Boyut : 233x145-170x75

İstinsah Tarihi : 1118 (1706)

Tezhip Tarihi : 1120 (1708)

Farsça Divânçe bu nüshanın 294-312 varakları arasında yer almaktadır. Bu nüsha abadi taklidi kt., kırmızı szb., yıldız cl., kenarları kahverengi meşin, üstü kadife kaplı, zencirekli, kenar sulu bir cilt içinde yer almaktadır. Başta Sultan I. Abdülhamid'in tuğralı vakıf mührüyle vakfı tescil eden Haremeyn evkafı müfettişi Behçet Ali Efendi'nin mührü ve beyzî şekilde yıldız zemin üzerinde "Es-Seyyid Çakerî Sâkin-i Kostantaniye" 1171 kaydı ile Ömer b. Elhac Ahmed adına bir temellük kaydı ve imzası vardır. Yer yer sahh kaydı bulunan bu nüsha Nâbî hayatta olduğu sırada istinsah edilmiştir. Eski tarihli nüshalar içerisinde şiir sayısı ve nitelik olarak en mükemmel nüshadır.

SMA: Süleymaniye Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey Bölümü, 426

Yaprak Sayısı : 86

Yazı Türü : Talik

Boyut : 243x140

İstinsah Tarihi : 1138

Farsça Divânçe bu nüshanın 28-41 varakları arasında yer almaktadır. Şiir sayısı bakımından tam bir nüshadır ve şiirler harf sırasına göre tertip edilmiştir. Bu nüsha koyu kahverengi meşin ciltli, abadî taklidi kağıt ve cetvelleri bakır yıldızlıdır.

MK: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi, Manzum Eserler Bölümü, 418

Yaprak Sayısı : 276

Yazı Türü : Nesih

Boyut : 308x174-220x99

Farsça Divânçe bu nüshanın 263-276 varakları arasında yer almaktadır. İstinsah tarihi belli olmayan bu nüshanın serlevhası müzehhep renkli nakışlı, yıldız cl., kırmızı szb., kahverengi, filigranlı, saykallı Avrupa kt., mor, meşin, müzehhep, bordürlü, ıspanta ciltlidir. Zahriyyede Mehmed Şeref, Ali Fuad, Zahide, Selma adları ve 1150 (1737), 1154 (1741), 1289 (1872) tarihli temellük kayıtları vardır. Ayrıca “Diyarbakirli Ali Emiri” mührü bulunmaktadır. Başta, numarasız sayfada ise Seyyid Arif ve Kebirizade Mehmed Es’ad imzaları vardır. Ayrıca şiir sayısı bakımından tam bir nüshadır.

SRP: Süleymaniye Kütüphanesi, Ragıp Paşa Bölümü, 1113

Yaprak Sayısı : 327

Yazı Türü : Talik

Boyut : 250x130-181x76

İstinsah Tarihi : 1154 (1741)

Farsça Divânçe bu nüshanın 275-287 varakları arasında yer almaktadır. Ayrıca bu nüshanın ilk sayfasında Şehzade İsmail ismi yazılıdır. Bu nüsha şiir sayısı bakımından diğer nüshalara göre eksik bir nüshadır.

SMS: Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan Bölümü, 382

Yaprak Sayısı : 124

Yazı Türü : Talik

Boyut : 430x155-370x120

Farsça Divânçe bu nüshanın 114-124 varakları arasında yer almaktadır. İstinsah tarihi belli olmayan bu nüsha şiir sayısı bakımından tam bir nüshadır ve şiirler harf sırasına göre tertip edilmiştir.

SYT: Süleymaniye Kütüphanesi, Yahya Tevfik Efendi Bölümü, 306

Yaprak Sayısı : 353

Yazı Türü : Divanî Kırmacı

Boyut : 242x145-154x83

Farsça Divânçe bu nüshanın 257-266 varakları arasında gazeller 343-354 varakları arasında ise tahmisler ve tarih yer almaktadır. İstinsah tarihi belli olamayan bu nüsha şiir sayısı bakımından tam bir nüshadır ve şiirler harf sırasına göre tertip edilmiştir.

İÜ1: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. 1257

Yaprak Sayısı : 381

Yazı Türü : Talik

Boyut : 232x138

Farsça Divânçe bu nüshanın 364-378 varakları arasında yer almaktadır. İstinsah tarihi belli olamayan bu nüsha şiir sayısı bakımından tam bir nüshadır ve şiirler harf sırasına göre tertip edilmiştir.

SAE: Süleymaniye Kütüphanesi, Atıf Efendi Bölümü, 2110

Yaprak Sayısı : 308

Yazı Türü : Talik

Boyut : 276x187

Farsça Divânçe bu nüshanın 269-284 varakları arasında yer almaktadır. İstinsah tarihi belli olamayan bu nüsha şiir sayısı bakımından tam bir nüshadır ve şiirler harf sırasına göre tertip edilmiştir.

SH2: Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Bölümü, 1117

Yaprak Sayısı : 351

Yazı Türü : Talik

Boyut : 220x120-16x75

İstinsah Tarihi : 1139 (1726)

Müstensih : Rûhî

Farsça Divânçe bu nüshanın 294-309 varakları arasında yer almaktadır. Bu nüshada diğer nüshalardan farklı olarak 33 gazel bulunmaktadır ve nüshanın sonunda tarih yer almamaktadır. Abadî taklidi kt., açık kahverengi meşin, şemseli, köşebendli, kenar sulu cl., cildin iç tarafı da kenar sulu ve ortası yaldızlıdır. Başta Sultan I. Abdülhamid'in tuğralı vakıf mührüyle vakfı tescil eden Haremeyn evkafı müfettişi Ali Behçet Efendi'nin mührü basılı olup Mustafa Emin adına bir temellük kaydı yazılıdır. Bu nüsha, özellikle kenardaki şiirler bakımından çok zengin bir nüshadır. Diğer nüsha gruplarında bulunmayan pek çok şiir bu nüshada vardır. Nâbî Divânı'nın ilk şeklini temsil eden bir nüshadan istinsah edilmiştir. Bu bakımdan Nâbî'nin şiirleri üzerinde yaptığı son değişiklikler bu nüshada görülmemektedir.

SGM: Süleymaniye Kütüphanesi, Galata Mevlevihanesi Bölümü, 78

Yaprak Sayısı : 365

Yazı Türü : Talik

Farsça Divânçe bu nüshanın 283-298 varakları arasında yer almaktadır. İstinsah tarihi belli olamayan bu nüsha şiir sayısı bakımından tam bir nüshadır ve şiirler harf sırasına göre tertip edilmiştir.

TH2: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 954

Yaprak Sayısı : 300

Yazı Türü : Nesih

Boyut : 210x135

İstinsah Tarihi : 1148 (1736)

Müstensih : Ali b. Mustafa İdillili

Farsça Divânçe bu nüshanın 293-297 varakları arasında yer almaktadır. Bu nüshada sadece gazeller ve tarih bulunmaktadır, tahmisler yer almamaktadır. Ayrıca nüshada II. Mustafa'nın mührü vardır. Aharlı kt., cetvelleri yaldızlı, yeşil, miklepli deri ciltlidir.

TH3: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 955

Yaprak Sayısı : 212

Yazı Türü : Talik

Boyut : 235x125

Müstensih : Mustafazâde Ubeydullah

Farsça Divânçe bu nüshanın 166-181 varakları arasında yer almaktadır. Gazel sayısı bakımından eksik olan bu nüshada şiirler harf sırasına göre tertip edilmiştir. Aharlı, ince elvan kt., serlevha müzehhep, cetveller yaldızlı, şemseli, kahverengi deri ciltlidir.

SLİ: Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Bölümü, 488

Yaprak Sayısı : 292

Yazı Türü : Talik

Boyut : 242x135-190x75

Farsça Divânçe bu nüshanın 278-292 varakları arasında yer almaktadır. Şiir sayısı bakımından tam olan bu nüshada abadî taklidi kağıt kullanılmıştır, serlevha nakışlı ve tezhipli, kırmızı szb., ilk sayfalarda yaldızlı cl., diğerleri cetvelsiz, kenarları ıstampa yaldızlı, ortası mavi güderi kaplı bir cilt. Başta Lala İsmail Efendi'nin vakıf mührüyle kütüphanenin resmi damgası basılıdır. Te'lif tarihi ve müstensihi belli olmayan bu nüshanın Süleymaniye Ktp. Hamidiye B. 1118 nüshasıyla aynı özellikleri taşınması münasebetiyle aynı koldan geldiği düşünülmektedir. 1118 no'lu nüsha ile bu nüshanın sahh kayıtları ve mukabele kayıtları aynı sayfalarda bulunmaktadır.

TH1: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 857

Yaprak Sayısı : 211

Yazı Türü : Talik

Boyut : 250x145

İstinsah Tarihi : 1125 (1713)

Farsça Divânçe bu nüshanın 207-211 varakları arasında yer almaktadır. Bu nüshada sadece tahmisler yer almaktadır. Aharlı ince kt., serlevha müzehhep, cetveller yaldızlı, yeşil deri ve pembe kağıt ciltlidir.

TE2: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, E. H. 1635

Yaprak Sayısı : 340

Yazı Türü : Talik

Boyut : 235x140

İstinsah Tarihi : 1173 (1760)

Müstensih : Lütfullah b. İbrahim

Farsça Divânçe bu nüshanın 325-340 varakları arasında yer almaktadır. Şiir sayısı bakımından tam olan bu nüshada şiirler harf sırasına göre tertip edilmiştir. Aharlı, krem, ince kt., serlevha müzehhep, cetveller kırmızı, vişne çürüğü deri cilt. Nüshada yer yer sahh kayıtları bulunmaktadır.

**İÜ2: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Mahmud Kemal İnal
Böl., 3095**

Yaprak Sayısı : 249

Boyut : 210x180-155x180

Farsça Divânçe bu nüshanın 227-243 varakları arasında yer almaktadır. Zencirekli ve köşebendli kahverengi deri cl., şirazeli, miklepsz, aharlı kt., su filigranlı, kırmızı szb. Zahriyyede “Divân-ı Nâbî Efendi bi-hattihî” yazılıdır. 1a’da 1200 (1785), 1218 (1803), 1333 (1914) tarihli temellük kayıtları vardır. Kenarda çok fazla manzume yer almaktadır. Nüshanın kenarında, tertipteki yazıdan farklı bir yazı vardır. Kenardaki şiirlerin başında “Li-nâmıkul’l-fakir”, “Li-namıku’l-hakir”, “Fakir Nâbî” şeklinde müellif kayıtları vardır. Bu nüshada pek çok şiir üzerinde düzeltmeler yapılmıştır. Ayrıca nüshanın kenarında yer alan yazı Nâbî’nin el yazısı ile karşılaştırılmış ve bu yazının Nâbî hattı olduğu anlaşılmıştır. Bu nüsha Nâbî nüshaları arasında müellifin düzeltmelerini taşıyan eldeki tek nüshadır.¹⁰⁸

TE1: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, E. H. 1634

Yaprak Sayısı : 230

¹⁰⁸ Cetvelleri kırık, çok yıpranmış bir nüsha olması nedeniyle İstanbul Üni. Ktp. tarafından incelememize izin verilmemiş bir nüshadır. Nüsha ve nüshaya ait bilgileri Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan’dan temin etmiş bulunuyoruz.

Yazı Türü : Talik
Boyut : 285x140
İstinsah Tarihi : 1136 (1724)
Müstensih : Kadı Ubeydullah

Farsça Divânçe bu nüshanın 218-230 varakları arasında yer almaktadır. Şiir sayısı bakımından tam olan bu nüshada şiirler harf sırasına göre tertip edilmiştir. Serlevha müzehhep, cetveller yaldızlı, yazma şemseli siyah deri ciltlidir.

Nâbî'nin Farsça Divânçesini incelerken yukarıda özelliklerini belirtmiş olduğumuz yazma nüshaların dışında Milli Kütüphane ve Beyazıt Kütüphanesi 5165 numaralı HTU bölümünde yer alan iki matbu nüshadan da yararlandık. Metin teşkilinde Beyazıt Kütüphanesi'nden almış olduğumuz matbu nüsha M1 olarak, Milli Kütüphane'den temin etmiş olduğumuz matbu nüsha ise M2 olarak gösterilmiştir.

4.2. Metin Teşkilinde Kullanılan Nüshalar

SH2: Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Bölümü, 1117

Nüsha, 1139 yılında Rûhî adlı müstensih tarafından istinsah edilmiştir. Farsça Divânçe bu nüshanın 294-309 varakları arasında yer almaktadır. Bu nüshada 20 tahmis ve diğer nüshalardan farklı olarak 33 gazel bulunmaktadır ve nüshanın sonunda tarih yer almamaktadır. Abadî taklidi kt., açık kahverengi meşin, şemseli, köşebendli, kenar sulu cl., cildin iç tarafı da kenar sulu ve ortası yaldızlıdır. Başta Sultan I. Abdülhamid'in tuğralı vakıf mührüyle vakfı tescil eden Haremeyn evkafı müfettişi Ali Behçet Efendi'nin mührü basılı olup Mustafa Emin adına bir temellük kaydı yazılıdır. Bu nüsha, özellikle kenardaki şiirler bakımından çok zengin bir nüshadır. Diğer nüsha gruplarında bulunmayan pek çok şiir bu nüshada vardır. Nâbî Divânı'nın ilk şeklini temsil eden bir nüshadan istinsah edilmiştir. Bu bakımdan Nâbî'nin şiirleri üzerinde yaptığı son değişiklikler bu nüshada görülmemektedir. Bu nüshada, Farsça Divânçe şu beyitle başlamaktadır:

تا ببینیم درو نیک و بد طینت ما یارب آینه نماکن ورق خلقت ما

Ve şu beyitle sona ermektedir:

کزیم تا بقیامت زبان دل طالب اکر بسهو لب خاص جام جم بوسیم

TE2: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, E. H. 1635

Nüsha, 1173 yılında Lütfullah b. İbrahim adlı müstensih tarafından istinsah edilmiştir. Farsça Divânçe bu nüshanın 325-340 varakları arasında yer almaktadır. Bu nüshada, 32 gazel, 20 tahmis ve tarih düşürülmüş kıt'a mevcuttur. Şiir sayısı bakımından tam olan bu nüshada şiirler alfabetik sıraya göre tertip edilmiştir. Aharlı, krem, ince kt., serlevha müzehhep, cetveller kırmızı, vişne çürüğü deri cilt. Nüshada yer yer sahh kayıtları bulunmaktadır. Bu nüshada, Farsça Divânçe şu beyitle başlamaktadır:

تا ببینیم درو نیک و بد طینت ما یارب آیینه نماکن ورق خلقت ما

Ve şu beyitle sona ermektedir:

آن فرود آمدی بجای سخن راست آمد بسال تاریخش

**İÜ2: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Mahmud Kemal İnal
Böl., 3095**

Farsça Divânçe bu nüshanın 227-243 varakları arasında yer almaktadır. Bu nüshada, 32 gazel, 20 tahmis ve tarih düşürülmüş kıt'a mevcuttur. Zencirekli ve köşebendli kahverengi deri cl., şirazeli, miklepsiz, aharlı kt., su filigranlı, kırmızı szb. Zahriyyede “Divân-ı Nâbî Efendi bi-hattihî” yazılıdır. 1a'da 1200 (1785), 1218 (1803), 1333 (1914) tarihli temellük kayıtları vardır. Kenarda çok fazla manzume yer almaktadır. Nüshanın kenarında, tertipteki yazıdan farklı bir yazı vardır. Kenardaki şiirlerin başında “Li-nâmıkul'l-fakir”, “Li-namıku'l-hakir”, “Fakir Nâbî” şeklinde müellif kayıtları vardır. Bu nüshada pek çok şiir üzerinde düzeltmeler yapılmıştır. Ayrıca nüshanın kenarında yer alan yazı Nâbî'nin el yazısı ile karşılaştırılmış ve bu yazının Nâbî hattı olduğu anlaşılmıştır. Bu nüsha Nâbî nüshaları arasında müellifin düzeltmelerini taşıyan eldeki tek nüshadır.¹⁰⁹ Bu nüshada, Farsça Divânçe şu beyitle başlamaktadır:

¹⁰⁹ Cetvelleri kırık, çok yıpranmış bir nüsha olması nedeniyle İstanbul Üni. Ktp. tarafından incelememize izin verilmemiş bir nüshadır. Nüsha ve nüshaya ait bilgileri Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan'dan temin etmiş bulunuyoruz.

يارب آيينه نماكن ورق خلقت ما

تا ببينيم درو نيك و بد طينت ما

Ve Şu beyitle sona ermektedir:

راست آمد بسال تاريخش

آن فرود آمدی بجای سخن

TE1: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, E. H. 1634

Nüsha, 1136 yılında Kadı Ubeydullah adlı müstensih tarafından istinsah edilmiştir. Farsça Divâne bu nüshanın 218-230 varakları arasında yer almaktadır. Bu nüshada 32 gazel, 20 tahmis ve tarih düşürölmüş kıt'a mevcuttur. Şiir sayısı bakımından tam olan bu nüshada Şiirler alfabetik sıraya göre tertip edilmiştir. Serlevha müzehhep, cetveller yaldızlı, yazma Şemseli siyah deri ciltlidir. Bu nüshada, Farsça Divâne Şu beyitle başlamaktadır:

يارب آيينه نماكن ورق خلقت ما

تا ببينيم درو نيك و بد طينت ما

Ve Şu beyitle sona ermektedir:

آن فرود آمدی بجای سخن

راست آمد بسال تاريخش

4.3.Şecere Oluşturulurken İzlenen Metod

1.Nâbî'nin Farsça Divânçesi'nin müstakil bir eser olmayıp şairin Türkçe Divânı'nın içerisinde yer alması sebebiyle yurt içindeki ve yurt dışındaki kütüphanelerde bulunan bütün Nâbî Divânı nüshaları mevcut kataloglar taranarak tespit edilmiştir. Bu tespit sonrasında yurt içinde bulunan yazma nüshaların sayısının 99, yurt dışında bulunan yazma nüshaların sayısının da 32 olduğu görülmüştür. Yurt dışında bulunan bu 32 nüsha, tarafımızdan ulaşılamadığı için incelenememiş fakat yurt içindeki çeşitli yazmalar kütüphanesinde yer alan 99 nüsha tarafımızdan incelenmiş ve bu yazma nüshaların 17'sinin içerisinde Farsça Divânçe olduğu tespit edilmiştir.

2.Nâbî'nin Farsça Divânçesi'nin Türkiye kütüphanelerindeki bütün nüshaları, bu yazmaları gruplandırmak için incelemeye alınmıştır. Şiirlerin dağılımı, düzeni ile her şiirin beyit sayısı tespit edilmiş, nüshalarda yer alan ve almayan şiirler belirlenmiştir.

3.Yazma nüshaların karşılaştırılmasından sonra elde edilen ortak yanlışlar ve farklılıklar dikkate alınarak nüsha grupları belirlenmiştir. Farsça Divânçe'nin nüshalarının grupları belirlenirken şu özellikler dikkate alınmıştır:

- a. Nüshalardaki şiirlerin dizilişi
- b. Ortak müstensih hataları
- c. Nüshalardaki önemli farklar ve benzerlikler
- d. Şiir sayıları
- e. Sahn kayıtları

Nâbî'nin Farsça Divânçesi'nin 17 yazma nüshasının değerlendirilmesi sonucunda tespit edilen grupların en başında bulunan nüshalar divânçenin tenkitli metninin oluşturulmasında esas alınmıştır.

Grup temsilcilerinden olan TE1, saray nüshası olup şiir sayısı tam ve temiz bir nüshadır. Fakat bu nüsha, beyit ve mısralardaki farklılıkları bakımından diğer gruptaki nüshalardan ayrılmaktadır.

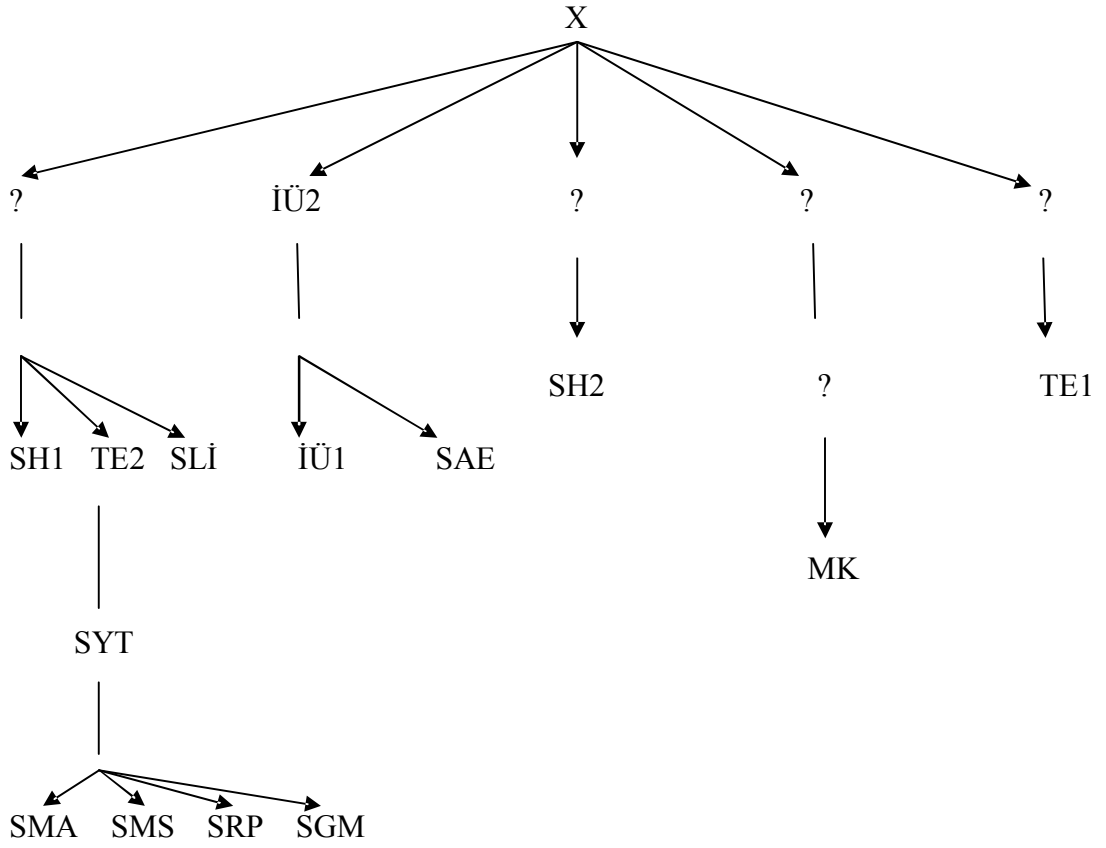
Diğer bir grup temsilcisi olan MK, şairin ölümünden sonra istinsah edilmiş olan bir nüshadır. Bu nüshada Nâbî'nin sonraki yıllarda yazdığı şiirler de yer almaktadır. Divânçe nüshalarının son şeklini temsil etmesi bakımından önemli bir nüshadır.

SH2 nüshasına ise Nâbî'nin son yıllarda yaptığı değişiklikler yansımamıştır. Divânçenin ilk şeklini yansıtan bir nüsha olması sebebiyle önemli bir grup temsilcisidir.

Grup temsilcilerinden olan İÜ2 ise müellifin bizzat müdahale ettiği nüshalardandır. Bu nüshada “Nâbî-i fakîr”, “Nâbî-i hakîr”, gibi müellif kayıtları mevcuttur. Ayrıca nüshada tertipteki yazı ile kenardaki yazı farklıdır.

Diğer grup temsilcileri olan SH1, TE2 ve SLİ nüshaları ise gerek şiir sayısı gerekse nüsha farkları ve sahh kayıtları bakımından müellif nüshasına en yakın nüshalardandır.

4.4. Farsça Divânçenin Nüshalarının Şeceresi

4.5. TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

ا	a, e, '	ش	ş / Ş
آ	ā, a	ص	ṣ / Ṣ
ب	b / B	ض	ẓ, ḍ / Ẓ, Ḍ
پ	p / P	ط	ṭ / Ṭ
ت	t / T	ظ	ẓ / Ẓ
ث	ṯ / Ṫ	ع	'
ج	c / C	غ	ġ / Ġ
چ	ç / Ç	ف	f / F
ح	ḥ / Ḥ	ق	q / Q
ح	ḥ / Ḥ	ك	k, ñ, g / K, Ñ, G
د	d / D	ل	l / L
ذ	ẓ / Ẓ	م	m / M
ر	r / R	ن	n / N
ز	z / Z	و	v, o, ö, u, ü, ū
ج	j / J	ه	h, a, e
س	s / S	ي	y, ı, i, ī, î

4.6. Metin Teşkilinde İzlenen Yol

Farsça Divânçe'nin Latin harfli ve Arap Harfli tenkitli metni hazırlanırken şu yazım kurallarına uyulmuştur:

1. Çeviri yazıda (transcription) Farsça, Arapça beyitlerin yazılışında bilimsel çalışmalarda uygulanagelen transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.
2. Farsça “vâv-ı ma'dûle”, -v- biçiminde gösterilmiştir: Ör. ḥâb, ḥîş.
3. Farsça edat ve ön ekler, eklendikleri kelimelerden kısa çizgi (-) ile ayrı yazılmıştır: Ör. nâ-tamâm, ber-âb, der-âyîne.
4. Farsça ikili tekrarların yazımında, tekrarlanan kelimeler arasındaki ek veya edatlar kısa çizgi arasında yazılmıştır: Ör. Ser-â-ser, rû-be-rû.
5. Yapım eki işlevlerini taşıyan Farsça ekler, sonuna geldikleri kelimeye bitişik yazılmışlardır: Ör. dīvânçe, gülzâr, çeşmesâr, gülistân, sitemkâr, behrever gibi kelimelerin sonlarındaki “çe, zâr, sâr, istân, kâr, ver gibi ekler bunlardan bir kısmıdır.
6. “گ” harfi “ک” şeklinde yazılmıştır.
7. Yazıda hareke kullanılmamıştır.
8. İsim ve isim soylu kelimelerin başına gelen (به) edatı kelimelere bitişik olarak yazılmıştır: Ör. بشوق، بباغ
9. Ha-yı resmiyeden sonra gelen birlik, nekre ve hitap (ی)leri hemze ile gösterilmiştir: Ör. زافه، جامه.

4.7. Tenkitli Metin (Latin Harfli Metin)

Ġazeliyât-ı Fârisî Fî-Ĥarfü'l-Elif

1

Fe^ç ilâtün / Fe^ç ilâtün / Fe^ç ilâtün / Fe^ç ilün¹¹⁰

1. Yâ Rab âyîne nümâ kun varağ-ı ħilķat-i mâ
Tâ bi-bînim der-û nîk u bed ħînet-i mâ
2. Her ki âyed gül-i dil-ĥâh müheyyâ yâbed
Vus^ç at ân mertebe dâred çemen-i şoĥbet-i mâ
3. Ez-leb-i ye's şeved maĥlab-i mâ âmâde
Ĥarf-i ümmîd ne-dâred dehen-i çuzlet-i mâ
4. Her ki û behrever ez-ç aĥl ne-şod gustâĥ-st
Bî-icâzet güzered âyne-râ şûret-i mâ
5. Nâfe-i ĥîş be-yârend pey-i dest âvîz
Âhuvân-ı ĥarem erbû kuned ez-rağbet-i mâ
6. Câme-i ĥurmet-i mey mevc ĥelâlî mî-zed
Der-temevvüc-geh-i ĥum ez-nemek-i çişmet-i mâ

¹¹⁰ 218b TE1, 228a İÜ2, 324b TE2, 293b SH2

Ġazeliyât-ı Fârisî Fî- Ĥarf'ül-Elif : Ġazeliyât-ı Fârisî TE1
: Ġazeliyât-ı Fârsiyye SH2

1. ĥilķat : ħînet İÜ2, SH2
1.1. mâ : râ TE2
1. bi-bînim : Bi-bînem İÜ2
3.ne-dâred : ne-dâned SH2
4.û : TE1'de yok
6.dâred : mî-zed TE1
7.kecbîni : kembîni İÜ2, TE2, SH2
7. 1. mâ : tâ İÜ2, SH2

7. Nābiyā şekve zi-kecbîni-i merdüm cehl-est
Mâ ne-dānîm çe dāned digeri kıymet-i mâ

2

Mefâ' ilün / Fe' ilâtün / Mefâ' ilün / Fe' ilün¹¹¹

1. Zihî vişâl-i tu sermāye bahş gülşenhā
Şeb-i firāk siyeh rüzter zi-külhenhā
2. Be-şevk-i na' l semend-i tu der-dil-i ma' den
Zi-reşk-i na' l der-âteş neşined âhenhā
3. Çü did bezm-i vişâl-i turā teğarrub şem'
Zi-dür sūht be-ğandîl reşk rovğenhā
4. Be-ân heves ki resed dest der-gerîbānet
Hemişe būs kuned rişte pāy-i sūzenhā
5. Zebān-ı şekve zi-şekk dāned âred ehl-i yaqîn
Ki şekve ħ'âr zi-mūr-est gird-i ħırmanhā
6. Zi-köhne câme-i eflāk rihte-est be-bāğ
Kıtar tekme-i nîlî-st nîst sūsenhā
7. Ne-yâft sürme-i gird-i reheş meger Nâbî
Ki best reng remed dîde çeşm-i revzenhā

¹¹¹ 218b TE1, 228a İÜ2, 324b TE2, 293b SH2

1. rüzter : rüzber TE1

4. resed dest der-gerîbānet: resed der zed gerîbānet TE1

6. nîlî-st : nîl-est TE1

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün¹¹²

1. Semend-i Mıŝr ne-t'vân güft raĥŝ-i pür şitâbeş-râ
Meger mîzân-ı Yûsuf senc mî-gîrem rikâbeş-râ
2. Kudâmîn teşne dest ez-cân-ı ĥod ŝüŝte der-în ŝahrâ
Ki pûŝânîde nîlî câme-i mâtem serâbeŝ-râ
3. Ser u kâr-ı dilem üftâde bâ-ŝûĥ-ı gerân ŝermî
Ki ne-t'vân zür mî-ber-dâŝten-i bâr-ı ĥicâbeŝ-râ
4. Be-ŝehriŝtân-ı deryâ behr-i pâs-ı kûçe-i emvâc
Çerâĝ ez-dîde-i mâĥî-st fânûs-ı ĥabâbeŝ-râ
5. Kucâ bîned melâĥat dîde-i sâgar der-ân bezmî
Ki meyl-i senc bâşed sermekeŝ çeşm-i kebâbeŝ-râ
6. Du'âĥâ-yi ĥadeĥ ĥûâned çu meykeŝ ŝarĥ-ı şıdk'ın-est
Be-cân-ı teşne-i peymâne ger baĥŝed ŝevâbeŝ-râ
7. Gelûĝîr u nefes sûz-est nân şehr-i ĝam-ı ĝüyâ
Zi-seng-i zend u seng-i serme sâzend âsiyâbeŝ-râ
8. Müyesser nîŝt yâĥût-ı leb-i ân mâh-rû dîden
Dehed ger rû-nümâ gerdün nigîn-i âfitâbeŝ-râ

¹¹² 218b TE1, 228b İÜ2, 325a TE2, 294a SH2

1. mî-gîrem	: mî-güyem TE1
2. serâbeŝ	: ŝerâbeŝ SH2
4. pâs	: ye's TE1
4. ĥebâbeŝ	: ĥeyâleŝ TE1
6. teşne-i peymâne	: teşne râ peymâne SH2
6. ger	: mî TE1
10. ne-t'vân dâd	: bi-tevân dâd İÜ2, TE2

9. Zenā' mestī şeb ü rûze ne-ħosbed çeşm-i şuh-ı ü
Meger ez-penbe-i minā be-düzem cāme ħ'ābeş-rā
10. Cevāb-ı şem' -rā bī-bāde vü sākī ki ne-t'vān dād
Eger da'vī kuned ez-ehl-i meclis sūz u tābeş-rā
11. Eger ħadr-i icābet-rā şināsed 'āşık ey Nābī
Zi-nīme rāh gerdāned du'ā-yı müstecābeş-rā

Ĥarfū'l-Bā

4

Fe' ilātün / Fe' ilātün / Fe' ilātün / Fe' ilün¹¹³

1. Zīr ebrū ne-şevēd nergis-i cānāne ħarīb
Çün be-miħrāb şevēd cilve-i mestāne ħarīb
2. Nīst ħālī raħeş ez-sāye-i müjgān-ı dirāz
Der-kef-i sāde ruħān ger çe şevēd şāne ħarīb
3. Her ser-i kūy ki bāzīçe ki tıflān nīst
Māned āncā ser u dūş u dil-i dīvāne ħarīb
4. Ne-ş'nevēd gūş gül āvāze-i zārī-i hezār
Der-ber-i nā-şinevāyān şevēd efsāne ħarīb

¹¹³ 219a TE1, 229a İÜ2, 325a TE2, 294a SH2

4. āvāze : āzerde TE1

5. ārā şode-est : ārā şode būd TE1

6. be-zenān : be-zebān TE1

5. Vaṭaneş gird-i ser-i şem^ç-i şeb ārā şode-est
Nefes-i şubḥ çün āmed şode pervāne ġarīb
6. Ez-aḥissā-yı zemān da^ç vi-i iḥsān ser-i dest
Mī-nümāyed be-zenān şīve-i merdāne ġarīb
7. Nābiyā rāh-nümā ger tu ne-būdī māndī
Der-zevāyā-yi ^ç adem ma^ç ni-i bīġāne ġarīb

Ḥarfū't-Tā

5

Mefā^ç ilün / Fe^ç ilātün / Mefā^ç ilün / Fe^ç ilün¹¹⁴

1. Be-dāned ānki dileş ez-şuhūd ḡā'ib nīst
Ki dūst der-heme cā ḡāzır-est ġā'ib nīst
2. Du ebruvān be-hem āverde ser hemīn ġüyend
Me-ġū ki der-ḡarem-i şāh ḡüsn-i ḡācib nīst
3. Ne-ḡāhed ez-dil-i kes dest-i key be-kār-ı rūd
ġüneḡ be-gerden-i ḡāzī-st cürm-i nā'ib nīst
4. Zi-dār u ġīr ḡired kūteh-est himmet nefis
Libās-ı ceng be-kadd-i zenān münāsib nīst

¹¹⁴ 219a TE1, 229a İÜ2, 325b TE2, 294b SH2

1 ḡā'ib	: ḡā'ib TE1
1 ḡāzır-est ḡā'ib	: ḡāzır-est u ḡā'ib SH2
2 ki	: _____ İÜ2
3 Ne-ḡāhed ez	: ne-ḡā hedāz SH2, TE2

5. Hezār bār be-est āb-gīne-i revzen
Ez-ān nizāre ki bīnende-i ʿevākīb nīst
6. Be-vāʿ izān ne-dehed sūd iştīlāḥ-ı sulūk
Kitāb-ı ʿaşq u fenā nüshā-i münākīb nīst
7. Guher-şinās-ı suḥen dāned īn ğazel Nābī
Ki nīst pest u bülendār zi-şiʿr-i Şāʿib nīst

6

Mefāʿ ilün / Feʿ ilātün / Mefāʿ ilün / Feʿ ilün¹¹⁵

1. Ne-nabz-ı nāle-i mā ḥalī ez-ṭabīdenhā-st
Ne-reng-i çehre-i mā fāriğ ez-perīdenhā-st
2. Be-şehr-i dūst resānīd hem-rehān ferzend
Henūz pāy-ı dilem der-i reh resīdenhā-st
3. Humā-yı Bāşra-i şod per güşā be-evc-i murād
Ribāṭ sāmiʿ e ḥursend bā-şenīdenhā-st
4. Kesān zi-mīve-i vaşl imtilāʾ şodend u henūz
Be-pīş-i bāğ-ı dilem der-şükūfe çīdenhā-st
5. Ümīd-i ins me-kun zʾāhuvān īn şahrā
Ki çeşmişān be-hevādāri-i remīdenhā-st

¹¹⁵ 219a TE1, 229a İÜ2, 325b TE2, 294b SH2

1 Ne-reng : şerenk İÜ2

2 Henūz pāy : Sed zi-pāy TE1

3. beyit : ____ İÜ2

6. Der-āsiyāb-ı felek ārd keşet u puht u be-sūht
Henūz tohm-ı merā da^c vi-i resīdenhā-st
7. Kemān-ı kām̄et-i men Nābiyā kebāde-şode-est
Henūz der-heves-i lezzet-i keşīdenhā-st

Harfū's-Sā

7

Fe^c ilātūn / Fe^c ilātūn / Fe^c ilātūn / Fe^c ilūn¹¹⁶

1. Mī-kuned her geh-i b-erbāb-ı vefā kīne^c abeş
Siper-i sīne-i endūh kuned sīne^c abeş
2. Tıfl-ı teb^c ān ki be-ġam-ḥ^c āri-i ferdā-yı ḥodend
Mī-kuned ez-ġam-ı şenbe telef āzīne^c abeş
3. Nīm-i kām-est reh-i^c aşk u sefer der-vaṭan-est
Devr-i gerdān kuşed īn ḥırka-i peşmīne^c abeş
4. Kemer-i kāhkeşān beste be-kīn-i tu felek
Maṭlab-ı merḥamet ez-düşmen-i dīrīne^c abeş
5. Çāre-i zeşti-i ḥodbīn u me-keş ey Nābī
Nāz-ı rüşenger u ḥākester u āyīne^c abeş

¹¹⁶ 219b TE1, 229b İÜ2, 325b TE2, 295a SH2

1 vefā : fenā İÜ2, TE2
2 Mī-kuned : Mī-kunend TE1
3 kuşed īn : kuşed ez TE2
5 Nāz : Nār TE1

Ḥarfū'l-Cīm

8

Mef' ūlü / Fā' ilätü / Mefā' ilü / Fā' ilün¹¹⁷

1. Pīçide-est reng-i ḥazān u bahār-ı mevc
Bā-yek u tīre mī-güzered rūzgār-ı mevc
2. Cünbüş zi-rāh-ı silsile tā aşl mī-kuşed
Der-cüş-ı ḥ'ış nīst be-dest iḥtiyār-ı mevc
3. Fānūs-ı pūş cilve kuned ez-ḥabāb-ı ḥ'ış
Ez-tünd-bād-ı ḥādise şem' -i mezār-ı mevc
4. Mānende-i ḥavādiş-i meydān-ı rūzgār
Bāşed zi-inķılāb-ı ḳader bī-ḳarār-ı mevc
5. Çün 'arşa-i diyār-ı Nişābūr Nābiyā
Vaḳf-ı zelāzil-est zemīn-i diyār-ı mevc

¹¹⁷ 219b TE1, 229b İÜ2, 326a TE2, 295a SH2

1 Bā-yek : Bār yek TE1

2 be-dest : be-kef TE1

Harfû'l-Hâ

9

Fe^c ilâtün / Fe^c ilâtün / Fe^c ilâtün / Fe^c ilün¹¹⁸

1. Pîş piş âmed u âverd haber aḡter-i şubḡ
Ki resîd ez-ṭaraf-ı şark şeh-i leşker-i şubḡ
2. Ez-seḡer dâd be-âyiñe-i ḡurşîd-i celâ³
Bahr-i ârâyiş-i ruḡsâr-ı tu rüşenger-i şubḡ
3. Sîmkârî-i ḡod ez-dest fikend u be-girift
Zerger-i küre furüz-ı seḡer engüşter-i şubḡ
4. Zed sûtürra be-fesân-ı meh ü der-çarḡ girift
Ser terâş-ı seḡer ez-behr-i terâş-ı ser-i şubḡ
5. Şod pey-i puḡten-i ḡâmân zedem bād seḡer
Âşikâr aḡger-i mihr ez-teh-i ḡâkister-i şubḡ
6. ḡızr-i ḡurşîd çeşîd âb-ı ḡayât-ı envâr
Gerçe ṭayy kerd siyâhî-i şeb İskender-i şubḡ
7. Nâbiyâ dâne zi-ḡermen-geh-i aḡter maṭṭlab
Sâḡt yek loḡma heme tâ³ir-i zerrîn per-i şubḡ

¹¹⁸ 219b TE1, 230a İÜ2, 326a TE2, 295a SH2

3 Sîmkârî

: Sîmyākârî İÜ2, TE2, SH2

3 ez

: _____ SH2

5. beyit

: _____ TE2

Harfû'l-Hâ

10

Fe' ilâtün / Fe' ilâtün / Fe' ilâtün / Fe' ilün¹¹⁹

1. Hîç dîvâne ne-mî-geşt be-kulhen gustâh
Bülbül-i mest be-dânsân ki be-gülşen gustâh
2. Künc-i kâşâne be-heyret ki çe terk-i edeb-est
Pîş-i hürşîd şoden dîde-i rûzen gustâh
3. Nağş-ı 'amr-est tefevvuk be-velî ni' met-i h'îş
Sûht ber-âb çu bâlâ şode rovgen gustâh
4. Hüster ez-da' vi-i bâtıl be-şuhûd-ı zür-est
Ger zened râhle-i kâfile rehzen gustâh
5. Ger ne-h'âhî ki tehî dest ne-mânî Nâbî
Min-hu engüşt be-her cây-i çu sûzen gustâh

¹¹⁹ 220a TE1, 230a İÜ2, 326a TE2, 295b SH2

2 be-heyret : _____ TE1
3 h'îş : hüneş TE2, SH2
4 râhle : zâhle İÜ2, TE2
: zâmle SH2

Ḥarfü'd-Dāl

11

Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün¹²⁰

1. Çü sâķī bezle sencān der-kenār-ı bezm peydā şod
Şerār-ı āteş-i mey penbe sūz-ı gūş mīnā şod
2. Ḥateş bā-yek diger gūyend vaķt-i revneķ-i ḥūsneş
Çe mī-ḥosbīd ber-ḥīzīd hengām-ı temāşā şod
3. Be-yek zer dād naķd-i aḥterān-rā şayrafī-i çarḥ
Dehān-ı kīse-i şeb çün be-engūşt-ı seḥer vāşod
4. Der-ebr u der-hevā gerdīd maḡrūrāne āb emmā
Çü şod nāzil zi-rah-i ḥāksārī rū be-deryā şod
5. Be-çendīn sāl Nābī fāriḡ ez-nażm-ı suḥen būdem
Hevā-yi iltifātī şorçe-i ĩn ḥufte deryā şod
6. Merā zīn piş cüz yek nażm-ı na' t-ı Pārsī ķıţ' ā
Ne-būd ĩnhā heme ez-himmet-i Āşaf hüveydā şod
7. Vezīr-i 'ārif İbrāhīm Pāşā-yı hūner-perver
Çü der-tārīḥ-i şed heş-deh şeref-baḥşā-yı Şehbā şod

¹²⁰ 220a TE1, 230a İÜ2, 326b TE2, 295b SH2

4 Der-ebr āb emmā : du ebr āb men İÜ2, SH2

6 piş : biş İÜ2

7 çü : ki TE1

7 tārīḥ-i şed heş-deh : tārīḥ-i heş-deh şed İÜ2, TE2

8 fāzil : 'ārif TE1

8. Zi-feyz-i raġbet-i ān āşaf-ı deryā dil-i fāzıl
Zi-künc-i ġayb-ı ĩn eş^ç ār u taġmīsāt peydā şod
9. Ĥudā bādā nıgehbāneş be-her cāyī ki mī-bāşed
Çü ĩn nüh-günbed-i hazrā tevāned tā ki ber-pā şod

12

Mef^ç ūlū / Mefā^ç ĩlū / Mefā^ç ĩlū / Fe^ç ūlūn¹²¹

1. Dil der-ser-i kūy-i tu gedā şod çe be-cā şod
Hemsāye-i pervāz-ı Humā şod çe be-cā şod
2. Sāyīd be-ruşsāre-i ān mihr-i cihān tāb
Dūd-ı dil-i men dest du^ç ā şod çe be-cā şod
3. Tā dīde-i aġyār ber-ān sīne ne-yafted
Tār-ı nıgehem bend ħabā şod çe be-cā şod
4. Būsīd ħalem çün kef-i ū ħāmetem ez-reşk
Mānende-i engüşt du tā şod çe be-cā şod
5. Berg-i gül-i ter der-i ŧaleb gülşen-i kūyet
Zīn kerde be-rehvār-ı şabā şod çe be-cā şod
6. Yek buse be-pāyeş zedem ez-laġziş-i sehvī
ĩn vaż^ç zi-men gerçe ħaġā şod çe be-cā şod

¹²¹ 220a TE1, 230b İÜ2, 326b TE2, 296a SH2

Bu gazel İÜ2 nüshasında “kenar” da yer almaktadır.

1 Hemsāye-i pervāz-ı Humā şod çe be-cā şod

: Hemkāşe-i iħbāl-i Humā şod çe be-cā şod İÜ2

4 kef-i ū ħāmetem

: _____ İÜ2

7. Nāhen çü berīd ān meh-i nev der-şeb-i şevvāl
Mānend-i meh enguşt nümā şod çe be-cā şod
8. Mānend-i benefşe haţ-ı nov h̄ız be-rūyeş
Ez-behr-i naţar rū be-ķafā şod çe be-cā şod
9. Der-vaşf-ı ruheş h̄āme-i endişe-i Nābī
Her ħarf ki be-n'vişt be-cā şod çe be-cā şod

Ĥarfü'z-Zāl

13

Mefā' ilün / Fe' ilātün / Mefā' ilün / Fe' ilün¹²²

1. Şeved zi-aks-ı ruhet der-piyāle āb-ı leziz
Zi-pestē-i nemekīn der-ķadeĥ şerāb-ı leziz
2. Eger be-cürm-i muĥabbet revīm der-dūzeĥ
Ĥamīm-i şerbet-i şıĥĥat şeved azāb-ı leziz
3. Eger çe serd nümāyed be-maĥfıl-i cūhelā
Velī be-meclis-i irfān şeved kitāb-ı leziz
4. Dimāġ-ı zehr ĥamūşī çeşide mī-dāned
Ki āyed ez-leb-i cānān çe sān itāb-ı leziz
5. Ĥuşul dıvlet-i bāķī be-zımn-i bīdārī-st
Be-çeşm-i ĥaste dilān gerçe hest ĥāb-ı leziz

¹²² 220b TE1, 230b İÜ2, 327a TE2, 296a SH2

5 be-zımn-i : be-gımn-i TE1

7 suĥen-serā : serāyeteş SH2

6. Be-pîş-i teng-i mizâcân egerçe pes telh-est
Eger fütêd be-meħelleş şevêd cevâb-ı lezîz
7. Şarîr-i hâme-i Nâbî suhen-serâ kerde-est
Eger be-gûş resed nağme-i rebâb-ı lezîz

Harfû'r-Râ

14

Fe^ç ilâtün / Fe^ç ilâtün / Fe^ç ilâtün / Fe^ç ilün¹²³

1. Dest-i taqđîr çu be-g'şâd gerîbân-ı seher
Şod perişân varâk rûz-i haberdân-ı seher
2. Hatm kerdend sitâre sebağ-i sûre-i nûr
H'âce-i çerh çu be-g'şâd debistân-ı seher
3. Zi-pey-i zîr-i nigîn sâhten-i mülk-i cihân
Taht-ı ber-dûş-i hevâ best Süleymân-ı seher
4. Âmed ez-tâli^ç-i mâ matla^ç-i ğarrâ-yi bülend
Be-tefe'ül çu geşudîm zi-dîvân-ı seher
5. Mî-tevân-yâft nişân ez-leb-i handân-ı seher
Ki nehüfte güherî hest der-enbân-ı seher
6. Cüz zi-çevgân-ı kazâ kes ne-tevâned endâht
Güy-i zerrîn ki fütâde-est be-meydân-ı seher

¹²³ 220b TE1, 231a İÜ2, 327a TE2, 296b SH2

1 rûz

7. beyit

: zi- rûz İÜ2, TE2, SH2

: _____ SH2

7. Behr-i senciden-i noḡṣān u temām-ı ŧeb u rüz
Ez-zer āvīḡt felek keffe-i mīzān-ı ŧeḡer
8. Nābī īn ḡūṣ me‘ānī zi-dilem nīst ‘aceb
Ḳalemem ŧīr-i mekīde-est zi-pistān-ı ŧeḡer

Ḥarfū’z-Zā

15

Mefā‘ ilün / Fe‘ ilātün / Mefā‘ ilün / Fe‘ ilün¹²⁴

1. Zebān ŧukūḡ dirāz ez-ḡam-ı zemāne me-sāz
Zemāne-rā be-bed endīṣiyet behāne me-sāz
2. Ḥudā dehende-i erzāk-ı bendegān-ı ḡod-est
Lebet piyāle-i der-yūze behr-i dāne me-sāz
3. Me-bend murḡ-ı dilet-rā be-tār-ı ḡīsūyeṣ
Furūter ābser-i ŧāḡ āṣiyāne me-sāz
4. Tu zūhd rāz-ı pey-i ŧohret iltizām me-kun
‘İbādet-i tu be-her encümen fesāne me-sāz
5. Ne-bāyedet pey-i fikr-i daḡiḡ eger ḡirbāl
Be-tīr-i ḡamze-i ū sine-rā niṣāne me-sāz

¹²⁴ 221a TE1, 231a İÜ2, 327b TE2, 296b SH2

2 Lebet : Leb SH2

6 girāy : eger TE1

7 ḡāb : esb TE1

6. Firāġ-ı bāl girāy dāġ-ı sīne mī-cūyī
Be-rehgüzār sipāh-i sirişk-i hāne me-sāz
7. Eger be-rāh-ı haķīķat ne-mī-revī Nābī
Be-esb-i dil zi-reg-i hāb tāziyāne me-sāz

Harfū's-Sīn

16

Mef' ūlü / Mefā' ilü / Mefā' ilü / Fe' ūlün¹²⁵

1. Ger būd der-īn bādiye feryād res-i kes
Der-ālem-i feryād resī būd kes-i kes
2. Pāmāl kunendet be-reh-i 'acַz çu sāye
Zinhār be-ümmīd me-rev piş u pes kes
3. Yārab esīr-i girih-i şerm me-bādā
Çün merdüm-i töhmet zede tār-ı nefes-i kes
4. Mā nīz fütādīm der-emniyye-i vuşlat
Ez-geşte budī ez-tu revā mültemes-i kes
5. Murgī ki pered her nefes ez-şāh be-şāhī
Nābī heves-i mā-st me-bādā heves-i kes

¹²⁵ 221a TE1, 231b İÜ2, 327b TE2, 297a SH2

2 Zinhār : Zīnhār TE1

4 emniyye : āyīne SH2

5 pered : reved TE1

Harfî'ş-Şin

17

Mef' ülü / Mefā' ilü / Mefā' ilü / Fe' ülün¹²⁶

1. Peydā-st ḥurūf-ı sitem ez-setr-i cebīneş
Rīzed nemek-i nāz zi-la' l-i nemekīneş
2. Reftem be-temāşā-yi gülistān-ı cemāleş
Nergis be-gül āmiḥte rüyed zi-zemīneş
3. Der-ḥaste nümāyī dil-i ' uşşāk rubāyed
İmin me-şevīd ez-nigeh-i gūşe-nişīneş
4. Ki gāh be-sevdāgerī-i būs ser-engüşt
Dilber-i heves rü-siyehī beste nigīneş
5. Temyīz be-hengām sevārī ne-tevān kerd
Ez-keffe-i mīzān-ı şeker ḥāne-i zīneş
6. Sermāye-i ārām be-seylāb-ı fenā reft
Ez-lerziş-i sīm-āb numūdār-ı surīneş
7. Nābī dil-i mā nīst ki dīger be-rubāyed
Tersān çe şevīm ez-nigeh bāz pesīneş

¹²⁶ 221a TE1, 231b İÜ2, 328a TE2, 297a SH2

4 be-sevdāgeri : zi-sevdāgeri İÜ2

5 Temyīz : Temīz İÜ2

7 şevīm : şevem TE1, TE2, İÜ2, SH2

7 bāz : nāz İÜ2

Ḥarfü'ş-Şād

18

Fā^ç ilātün / Fā^ç ilātün / Fā^ç ilātün / Fā^ç ilün¹²⁷

1. Ān perī peyker kuned der-bezm çün mestāne raqş
Mī-kuned gird-i nihāleş şem^ç çün pervāne raqş
2. Yā be-ķādd-i gül-ruḥān yā der-nihālān ḥūşter-est
Bī-nemekter mī-şevved ger mī-kuned divāne raqş
3. Nīst ḥālī bī-ķarāriḥā-yi eczā-yi vücūd
Mī-kuned ez-şevķ-i dendān leb-i āb u dāne raqş
4. Der-zemīn u āsumān cārī-st īn raqş-ı surūr
İķtizā kerde-(e)st ṭeb^ç -i āferīneş ḥāne raqş
5. Bā-uşūl-i def-i mihr u devr-i gerdūn mū-be-mū
Mī-zened der-sā^ç at āhen pāre çün gerdāne raqş
6. Ān hem ez-keyfiyyet-i mey dest ü pāyī mī-zened
Nīst ez-ḥod ger kuned der-encūmen peymāne raqş
7. Nābiyā ez-dest her kes mī-ne-yāyed ḥall u ^ç aqđ
Mī-kuned der-^ç uķdehā-yi zūlf-i cānān şāne raqş

¹²⁷ 221b TE1, 231b İÜ2, 328a TE2, 297b SH2

1 şem^ç çün : çün şem^ç TE1, TE2, SH2, İÜ2

5 Mī-zened : Mī-kuned TE1

Ḥarfū'z-Zād

19

Mef' ūlü / Fā' ilätü / Mefā' ilü / Fā' ilün¹²⁸

1. İklīm cān güşād kudüm-ı bahār-ı feyż
Der-taht-ı dīl nihād kadem şehriyār-ı feyż
2. Şahrā-yı dīl zi-ḥār u ḥas-ı ye's pāk kerd
Cüşīd ez-seḥāb-ı kerem cūybār-ı feyż
3. Cān mī-ḥored be-çeşm tenezzül ne-mī-kuned
Her murğ bāl beste ne-şāyed şikār-ı feyż
4. Murğān-ı Kudüs mī-keşed ez-dest-i yekdiger
Her mīve ki riht furū şāhsār-ı feyż
5. İmdād eger zi-feyż ne-būdī ne-ser zedī
Nābī zi-ṭeb' em in ğazel-i ābdār-ı feyż

¹²⁸ 221b TE1, 232a İÜ2, 328a TE2, 297b SH2

1 taht : baht SH2
2 Cüşīd : ḥürşīd SH2
3 be-çeşm : be-cism TE1
4 yekdiger : yekdiger TE2, İÜ2
4 riht furū : furū riht İÜ2, SH2

Harfū't-Tā

20

Fe^c ilātün / Fe^c ilātün / Fe^c ilātün / Fe^c ilün¹²⁹

1. Bār dīger eger üfted be-kefem cām-ı neşāt
Mī-dehem dād gül-efşāni-i eyyām-ı neşāt
2. Dest peymāne tehī būd zi-naqđīne-i mey
Ez-meded-kāri-i hum kerd edā dām-ı neşāt
3. Zi-suşurlāb-ı kadeh kerd tevān istihrāc
Ki nigūnsār şevēd şīşe der-aḥkām-ı neşāt
4. Şāh-ı gül-rā be-leb-i murğ-ı çemen güyed serv
Ki hemīden ne-şevēd lāyık-ı hengām-ı neşāt
5. Vaḳt-i gül-rüy be-naqş-est çü şebhā Nābī
Şubḥ ḥanded be-siyeh tāli^c i-yi şām-ı neşāt

¹²⁹ 221b TE1, 232a İÜ2, 328b TE2, 297b SH2

2 kerd : kerdem SH2

3 der : ____ İÜ2, SH2

Ḥarfü'z-Zâ

21

Mef' ülü / Mefā' ilü / Mefā' ilü / Fe' ülün¹³⁰

1. Her çend be-ma' nî ne-resîde-est ten-i lafz
Ez-lezzet-i ma' nî-st leb-â-leb dehen-i lafz
2. Her nokta yek-i nâfe vü her ḥarf yek âhû-st
Der-sâḥa-i ma' mûre-i Çîn u Ḥoten-i lafz
3. Ḥayf-est dorostî-i suḥen ez-leb-i nâzuk
K'âzerde şevved ez-ḥum u pîç u şiken-i lafz
4. Her nokta-i ḥarfî ki zi-sebk-i seyr-i eyyâm
Dâgî-st ki der-lâle nemûde çemen-i lafz
5. Ma' nî çü şevved tâze te' erruz ne-tevân kerd
Der-baḥye nümânî-i libâs-ı kühen-i lafz
6. Yek ma' ni-i ez-âmîzeş el-fâz-ı ber-âyed
Sâzend herifâne me' âş encümen-i lafz
7. Nâbî heme ez-şevk ruḥ-ı tâze-i maẓmûn
Şad çâk çü 'uşşâk şevved pîrechen-i lafz

¹³⁰ 221b TE1, 232b İÜ2, 328b TE2, 298a SH2

3 suḥen ez-leb : suḥen zân leb İÜ2, TE2, SH2

7 çâk : ḥâk TE1

Ḥarfü'l-‘Ayn

22

Fe‘ ilātün / Fe‘ ilātün / Fe‘ ilātün / Fe‘ ilün¹³¹

1. Ne-dırāz-est u ne-kūteh eşer-i ḥāme-i şun‘
Heme-rā bā-ḳad-i ḥod rāst resed cāme-i şun‘
2. Ḥarfi ḥāric zi-reh-i ḳālīb-ı ḥikmet ne-nivişt
Bā-çünñ nāz u ğinā kātib-i ḥod-kāme-i şun‘
3. Ḥūb u zeşteş heme ber-kālīb-ı bī-reng-i ḳazā-st
Naḳş ber-cā-st heme şuret-i Şehnāme-i şun‘
4. Ez-nivişte bi-nivisende tevānī reh berd
Ger tevānī ki be-ḥ‘ānī raḳam-ı nāme-i şun‘
5. ‘Akl-ı kül-rā be-teh-i lücce-i ‘acz efkend-est
Nābiyā ḥayret-i bāziçe-i hengāme-i şun‘

¹³¹ 222a TE1, 232b İÜ2, 328b TE2, 298a SH2
4 bi-nivisende : ne-nivisende TE1

Harfû'l-Gayn

23

Mefâ' ilün / Fe' ilätün / Mefâ' ilün / Fe' ilün¹³²

1. Dilem be-devlet-i hüsnet zi-gülsitân fâriğ
Serem be-sāye-i zülfet zi-sāyebān fâriğ
2. Naẓar zi-nîk ü bed rûzgār mî-bestem
Şodem zi-keş-me-keş-i kayd in u ân fâriğ
3. Çü dîde huşk şod âsûde şod şaf-i müje-em
Şeved hıẓâne-i hâlî zi-pāsbān fâriğ
4. Zi-şûr-i fitne-i ân hüsni-zâhir u bâtın
Be-yek şitem zi-cedel nîst tu emān fâriğ
5. Be-vaqt-i cilve-i ü dil be-sîne ne-t'vân mâned
Be-devr-i gül şeved âlüfte ez-dükân fâriğ
6. Çü dîgerân be-teh-i hâk mî-ne-reft Mesîh
Mücerred ân şeved ez-ķayd-ı ķarvân-ı fâriğ
7. Demî ki z'ebri dilem āb ħorde şod Nābî
Nihāl-i ħāme-em ez-nāz-ı bāğbān-ı fâriğ

¹³² 222a TE1, 232b İÜ2, 329a TE2, 298b SH2

4 şitem : şikem TE1

7 ħorde şod : ħored şod İÜ2

Ḥarfū'l-Fā

24

Mef' ūlü / Mefā' ilü / Mefā' ilü / Fe' ūlün¹³³

1. Şod bā-dil-i mā dīde-i dildār muşādif
Bā-yek diger üftād du bīmār muşādif
2. Müjgān be-naẓar rāst şode çeşm be-rūyeş
Gül bā-gül u ḥār āmede bā-ḥār muşādif
3. Āyā buved ān rūz ki çün çeşm-i tu bāşem
Hemsāye-i dīvār be-dīvār muşādif
4. Cüz pīrehen-i vaşl ne-dīdīm metā' ī
Kū geşte be-dil ḥāh ḥarīdār muşādif
5. Nābī me-kun ümmīd ki bāşed şeb-i vaşleş
Bī-gā' ile-i ğayr-ı diger bār muşādif

¹³³ 222a TE1, 233a İÜ2, 329a TE2, 298b SH2

1 bīmār : be-yār TE1
2 āmede : āmed İÜ2
4 ne-dīdīm : ne-dārīm TE1

Harfū'l-Kāf

25

Mefā' ilün / Fe' ilātün / Mefā' ilün / Fe' ilün¹³⁴

1. Çü mevc-i evveleş izhār kerd kulzum-ı şıdk
Be-şust sine-i şıddık-rā telātum-ı şıdk
2. Esās-ı bünye-i imān be-şıdk sāhte-end
Ez-ān şode-est ber-erkān-ı dīn teqaddum-i şıdk
3. Çü āfitāb çerāğ-ı cihān-güşā başşid
Zi-batn-ı şeb nefes-i şubh-rā tebessüm-i şıdk
4. Be-bāğ-ı feyz leb-i gonçehā-yi şāh-i ümīd
Diger çe çiz güşāyed cüz ez-tenessüm-i şıdk
5. Zi-şevk nağme-şināsi-i bülbülān-ı Nābī
Nemūd tūtiyi endişe-em terennüm-i şıdk

¹³⁴ 222b TE1, 233a İÜ2, 329b TE2, 298b SH2

1 şıddık-rā : şıddık ki İÜ2

1 telātum : telātım İÜ2, TE2, SH2

Ḥarfü'l-Kāf

26

Mef' ülü / Fā' ilätü / Mefā' ilü / Fā' ilün¹³⁵

1. Ez-tîr-i ğamze-i tu şodem ey perî helāk
Ṭübā limen yemût u fî-ķalbe hevāk
2. Ez-fār-ı hār-ı bŷy-i tu ey gŷlbin-i ŷmîd
Dil-geşte pāre pāre şod u şine çāk çāk
3. Bāver me-kun ki ' aşķ-ı tu ez-ser be-der-i rŷd
Tā ustuh'ān-ı men ne-şevved zîr-i pāy-i hāk
4. Yŷsuf zi-hŷsn-i rŷy-i tu şermende mî-şode-est
Yā şāhibŷ'l-mecālis ŷ Allāhu levrāk
5. Ger hŷriyān-ı hŷld u perîşim āverend
El-ķalbi lā-yemŷl-i hābîbî'l-lî-sevāk
6. Nābî esîr-i silsile-i kākŷl-i tu şod
Mecnŷn eger şevved der-ĝam-ı ' aşķ-ı tu çe bāk

¹³⁵ 298b SH2

Bu gazel sadece SH2 nŷshasında yer almaktadır

Ḥarfü'l-Kāf

27

Fe^ç ilātün / Fe^ç ilātün / Fe^ç ilātün / Fe^ç ilün¹³⁶

1. Cılve-rā çün kuned ān kebk-i ḥırmān āheng
Şabr-rā kūh-gerān ṭab^ç zened ṭa^ç n direng
2. Rūzi-i sīne-i sūrāḥ zi-tīr-i müje-et
Cüz siyeh rūyi-i ḥırmān ne-şevēd çün bī-reng
3. Dāğdārān-ı turā sūz-ı muḥabbet şarṭ-est
Dāğ bī-^ç aşk şevēd bī-meze çün dāğ-ı peleng
4. Dil mücellā ne-şevēd bī-meded āgāhī
Zinde dārī-i şeb ez-māh ne-mī-şevīd jeng
5. Her ki ḥod-rā vü ḥudā-rā ne-şināsed Nābī
Hīç farḳeş ne-buved der-nażar-ı ^ç aql zi-seng

¹³⁶ 222b TE1, 233b İÜ2, 329b TE2, 299a SH2

4 ne-mī-şevīd jeng : ne-mī-şevīd reng SH2
: ne-mī-şevīd zeng İÜ2
: ____ TE1

Ḥarfū'l-Lām

28

Mef' ūlü / Fā' ilätü / Mefā' ilü / Fā' ilün¹³⁷

1. Ger mī-dehend rūy-nümāyī berāy-ı dil
Çizī diger zi-dil ne-şevēd rü nümā-yi dil
2. Dil ger şikest kes ne-tüvāned dürüst kerd
Kesr-i heme dürüst kuned mūmiyā-yı dil
3. Ger taht-ı çār-rükñ-i 'anāşır maqām-ı ūst
Ammā verā-yı çarḥ kuned cilve pāy-i dil
4. Hembezm-i şeh be-sifle tenezzül ne-mī-kuned
Bīgāne ez-du kevn şevēd āşinā-yi dil
5. Pervāzgāh aşlīş ez-çarḥ-ı ber-ter-est
Ger āşiyān be-sīne pezi-red Humā-yı dil
6. Arz u semā be-sāye-i ū hest mī-şevēnd
'Ālem zekāt-ḥ'āre buved ez-ğınā-yı dil
7. Ḥarf-i şenā hem u be-tu ta' līm kerde-est
Nābī ne-ḥadd-i tu-st edā-yı şenā-yı dil

¹³⁷ 222b TE1, 233b İÜ2, 329b TE2, 299b SH2

2 kes : keş SH2
2 Ger : k'ser İÜ2, TE2, SH2
3 çār : çāh TE1
6 ez-ğınā-yı dil : eğniyā-yi dil TE1

Ḥarfü'l-Mîm

29

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün¹³⁸

1. Zi-ḥüsnet ānçe mî-kerdem taḥayyül tıbķ-ı ān dîdem
Zi-ṭavret ānçe mî-kerdem te'emmül ān çünān dîdem
2. Hüveydā şod ki ma' nî ez-ḥurûf-ı bîst ü heşt bâşed
Çü mefhûm-ı işârethâ be-dest-i bî-zebân dîdem
3. Be-bîreng-i ḥayâlem râst âmed ser-be-ser ḥüsnet
Cüz ez-nâzet ki ez-taḥmînem efzûn şad çünān dîdem
4. Hezârân âferîn ber-himmet-i ḥuffâş mî-kerdem
Çü ber-ḥırbâ zi-sû-yi mihr rûy-i imtinân dîdem
5. Ne-mî-dîdem be-ömr-i ḥ'îş ez-ser çeşme-i ḥürşîd
Men ān imdâd-ı rûşen-dîde key kez sürmedân dîdem
6. Nümâyân şod merâ fark-ı miyân-ı zâhir u bâṭın
Çü luṭf-ı çâşnî-i mağz ender-ustuh'ân dîdem
7. Be-çeşm-i saht ez-şaf-ber-şaf-ı dîvâr-ı bâğ âmed
Men ān çînhâ ki Nâbî ber-cebîn-i bâğbân dîdem

¹³⁸ 223a TE1, 233b İÜ2, 330a TE2, 299b SH2

3 bîreng : nîreng TE1

5 kez : kâz TE1

Ḥarfū'n-Nūn

30

Fe^ç ilātūn / Fe^ç ilātūn / Fe^ç ilātūn / Fe^ç ilūn¹³⁹

1. Bāḡbān-ı ezel ārā-st çü gülzār-ı suḡen
Ḥarf-i hū kuşt gül-i gūşe-i destār-ı suḡen
2. Çarḡ bā-īn ^ç azīmet gūşe-i helāleş māled
Ber-zemīn tā ki ḡired gevher-i şehvār-ı suḡen
3. Bergeş āyīne dih-i mīve-i ṭubā gerded
Serbülend-est zi-bes naḡl-i girānbār-ı suḡen
4. Her nazār maḡrem-i dūşīze-i ma^ç nī ne-buved
Totḡ-ı ^ç ārız-ı ma^ç nī şevved estār-ı suḡen
5. Küfr u īmān u şevāb u güneh u devlet ü dīn
Ḥikmet-i ḡaḡḡ heme-rā beste be-ser tār-ı suḡen
6. Vus^ç at ābād me^ç ānī-st teferrüc-gāheş
Gerçe bāşed dü leb-i teng dü dīvār-ı suḡen

¹³⁹ 223a TE1, 234a İÜ2, 330a TE2, 299b SH2

2 ^ç azīmet : ^ç azmet İÜ2, TE2, SH2
3 ṭubā : ṭubī TE1
3 Serbulend-est : Serbulendā-st TE1, TE2, İÜ2
5 rā : ___ SH2, TE2, İÜ2
6 dü leb : duvlet İÜ2
7 bāyed : yābed TE1
8 beyit : ___ İÜ2
9 beyit : ___ İÜ2
10 beyit : ___ İÜ2
10.2 dāniş : āteş TE1

7. Be-ṭalebkāri-i ū gevher-i ʿirfān bāyed
Her sebük-māye ne-şāyest ḥerīdār-ı suḥen
8. Çün dirahşān şevved ez-maṭlaʿ-ı leb mī-gerded
Āsumenhā-yi dehen kevkeb-i seyyār-ı suḥen
9. Dāmen-i pāk güher desteres-i ḥas ne-şevved
Güş her sifle ne-mī-geşt sezāvār-ı suḥen
10. Dāniş-i ḳadr-i bülend-est zi-idrāk ʿevām
Rütbe-i ḥaş buved dāniş-i miʿyār-ı suḥen
11. Nābiyā mesned-i şāʿir be-felek bāyestī
Ger şodī meretebe-i murd be-miḳdār-ı suḥen

Ḥarfū'l-Vāv

31

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün¹⁴⁰

1. Ḳābil-i reften ne-bāşed reng-i seng ez-şüstüşū
Ez-naşīḥat-gū mülāyim dil ne-gerded tünd ḥū
2. Bes ki iʿmāl-i ḥalāyık geşte resm-i bī-ḥulūş
Şekve rized lüle-i ibriḳ ez-dest-i vużū
3. Neşʿe-dār-ān rüy-i āzādī ne-bīned der-cihān
Devr-i dūn der-gerdeneş beste-est bāzū-yı sebū

¹⁴⁰ 223b TE1, 234a İÜ2, 330b TE2, 300a SH2

4 beyit : ___ İÜ2
6 beyit : ___ İÜ2

4. Ez-^ç izâr-ı nâzkeş hâşşiyet-i gül zâhir-est
Şâhid-i ahlâk nîkûy-est ruhsâr-ı nikû
5. Bâr-ı minnet kâmet-i âzâde-râ hum mî-kuned
Bî-perihâ serv-râ âzâd kerd ez-ser fürû
6. Her ki hürd ez-mîve-eş âher mizâkeş telh kerd
Mîve-i bes telh dâred in nihâl-i ârzû
7. Tâze ma^ç nî bâyed ez-^ç aşk u muhâbbet dem me-zen
Güş ^ç âlem pür şode Nâbî ez-insân güftügû

Harfû'l-Hâ

32

Mef^ç ülü / Mefâ^ç ilü / Mefâ^ç ilü / Fe^ç ülün¹⁴¹

1. Hestîm velî lezzet-i hestî ne-çeşîde
Mestîm velî cām-ı mecâzî ne-keşîde
2. Ân âhû-yi vahşî reveş-i üns nihâdîm
Kez h^ç iş remîdîm ne ez-ğayr remîde
3. Mâ ğayr be-menzil be-resânîm çü nâvek
Ammâ çü kemân h^ç iş be-menzil ne-resîde
4. Hübân leb-i ü râ be-leb-i h^ç iş be-mälend
Çün hâme zi-pistân suhen-i şîr mekîde

¹⁴¹ 223b TE1, 234b İÜ2, 330b TE2, 300b SH2

3 nâvek : nâzûk TE1
5 beyit : ____ İÜ2
6 beyit : ____ İÜ2
6 der : ber TE1

5. Çün tîr be-her cā ki feted ḥ'îş ne-ḥîzed
Ān kes ki be-bāl-i digerān-est perîde
6. Dil beste-i ḥüsn-i tu der-āyîne-i zānū
Cüz şüret-i ḥayret-zede-i ḥ'îş ne-dîde
7. Pür nāfe kuned Nābî ez-ān deşt varaḳ-rā
K'āhū-yi ḳalem der-çemen-i ḡayb çerîde

Ḥarfū'l-Yā

33

Fe^c ilātün / Fe^c ilātün / Fe^c ilātün / Fe^c ilün¹⁴²

1. El-ḥezer tā dehen-i şevke zi-kes vā ne-kunî
Ḥ'îş-rā vāsıṭa-i ḥande-i a^c dā ne-kunî
2. Çüb derbān şode her mūy ber-eṭrāf-ı lebet
Tā ki esrār-ı serāy-ı dilet ifşā ne-kunî
3. Müjehā mî-zened engüşt-ı işaret ki ḥazar
Ḥüsn-i ĩn bāḡ-ı serāsime temāşā ne-kunî
4. Seret ez-seng-i ḡam āsīb-i ta^c arruż ne-kuned
Tā ki taḥrīb mebānî-i müdārā ne-kunî

¹⁴² 223b TE1, 234b İÜ2, 331a TE2, 300b SH2

3 mî-zened : mî-kuned SH2

5 beyit : ___ İÜ2

6 beyit : ___ İÜ2

7 suḥnehā-yi : ḡazelhā-yi TE1

5. Ne-şevî sîr zi-ni' metkede-i 'âlem-i dil
Tâ lebet kâse-i deryûze-i dilhâ ne-kunî
6. Berg-i sebzî ne-dehed şûre zemîn-i tabi' at
Taleb-i feyz ger ez-'âlem-i bâlâ ne-kunî
7. Fârsiyyât-ı suhenhâ-yi tu nâkış mâned
Nâbiyâ in ğazel-er hatm-i ğazelhâ ne-kunî

İbtidā-yi Taḥmisāt

1

Ġazel-i Mevlānā Taḥmīs-i Nābī

Mef' ūlū / Mefā' ilū / Mefā' ilū / Fe' ūlūn¹⁴³

1. Zān mihr ki cüz ū çemen efrüz arem nīst
Zān genc ki dūdī be-cüz iksīr-i kerem nīst
Zān Nūḥ ki der-keṣṭī-i ū bād-ı dijem nīst
Zān ṣāh ki ū rā heves-i ṭabl u 'alem nīst
Dīvāne ṣodem ber-ser-i dīvāne ḳalem nīst
2. Hestī-i tu hestī-st ki hestiṣ ne ān-est
Çün sāye vü çün 'aks-i ḥayāl-est ü gümān-est
İnhā heme nīz er-çe ki ez-lem' a-i ṣān-est
Pīṣ-i ū 'adem ṣū ki 'adem ma' den-i cān-est
Ammā ne-çünin cān ki be-cüz ḡuṣṣa vü ḡam nīst
3. İn āb türā ez-ḥodī-i vehm kuned ferd
Ez-cāme-i çirkīn ḥayālāt kuned cerd
Ez-çehre-i nāṣūste-i dil ṣūste kuned gerd
İn cüy kuned ḡarḳ u līken ne-kuṣed mord
K'in āb-ı ḥayāt-est be-cüz luṭf u kerem nīst

¹⁴³ 224a TE1, 234b İÜ2, 331b TE2, 301a SH2

Ġazel-i Mevlānā Taḥmīs-i Nābī : Taḥmīs-i Ġazel-i Mevlānā Cāmī SH2
: Taḥmīs-i Ġazel-i Ḥazret-i Mevlānā İÜ2, TE2

1 çemen : kerem TE1, SH2
1 dūdī : derdī TE2
2.3 ki : ___ İÜ2
2 cān ki : ḡam ki SH2
3 dil ṣoste : dil ṣost SH2
4 buved : ne-buved SH2

4. Her toḥm ki mehvār ne-şevved bār ne-bāşed
 Yem nā-şode қаtre dürr-i şehvār ne-bāşed
 Der-cūy-i beḳā mevce-i āzār ne-bāşed
 Īn cūy heme gül buved u ḥār ne-bāşed
 Zān rū ki der-īn rāh gül u ḥār be-hem nīst
5. Nābī çe ḥad-i tu-st şoden zemzeme pīrā
 Cāy ki şevved-i naḡme serā Ḥāzret-i Mollā
 Zān pīş ki bīḡāne der-īn rāh nehed pā
 Şemsü'l-Ḥaḳ-ı Tebrīz bi-yā zūd me-gū lā
 Zīrā ki cevāb-ı ni' met-i lā vü ni' am nīst

2

Ġazel-i Şems-i Tebrīzī Taḥmīs-i Nābī

Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün¹⁴⁴

1. Bi-yā ey dil ki hengām-ı niyāz u nāle vü zār-est
 Her ān-kū gül ne-çīd ez-bāḡ zārī pīş-i Ḥaḳḳ ḥ'ār-est
 Her ān-kū mānd ḥufte bī-neşīb ez-zevḳ-i dīdār-est
 Dilā be-ḥīz u ṭā' at kun ki ṭā' at beh zi-her kār-est
 Sa' ādet ān kesī dāred ki vaḳt-i şubḥ bīdār-est

¹⁴⁴ 224a TE1, 235a İÜ2, 332a TE2, 301a SH2

Ġazel-i Şems-i Tebrīzī Taḥmīs-i Nābī : Taḥmīs-i Ġazel-i Şems-i Tebrīzī SH2
 : Taḥmīs-i Ġazel-i Ḥāzret-i Mevlānā İÜ2, TE2
 2 ḥā'il : ḥāşıl TE2
 3 pīndārī : dīndārī TE1
 4 be-nāçār-est : ne-nāçār-est TE2, İÜ2, SH2
 5 nuṭḳ : lafz TE1

2. Zi-âsyâyeş perestî mândei maħrûm ez-în menzîl
 Ten âsânî girân-cânî turâ kerde-est pâ der-gil
 Be-sûz in penbe-i ğaflet ki gûşet-râ şode ħâ'il
 Ĥorûsân der-seşer güyend ÷um yâ eyhâ el-ĝâfil
 Tu ez-mestî ne-mî-dânî kesî dâned ki heşyâr-est
3. Me-kun pâyet dirâz u dest kuteh ez-^ç alemdârî
 Me-keş destet zi-dâmân-ı seşer ger ber-ser-i kârî
 Me-kun peymâne-i şahbâ-yi ğaflet çeşm eger dârî
^ç Azîzâ ger tu pindârî be-vağt-i şubĥ bîdârî
 Yağîn dâmen ki heşyârî turâ cennet sezâvâr-est
4. Eyâ kem ^ç aql-ı âvâre tehî kerd-i tebehkâre
 Giriftâr-ı kemend-i nefis piç-â-piç mekkâre
 Çe didî ^ç ömr zâyi^ç kerdei nâyâb-râ çâre
 Eyâ miskîn bî-çâre esîr-i nefis-i emmâre
 Tefekkür kun tu yekbâre turâ morden be-nâçâr-est
5. Çe Nâbî ki der-i piş-i şehân ma^ç nî ber-engîzî
 Meğâl-i ĥîş-râ bâ-nuğk sultânân be-yâmîzî
 Meger be-her nazar der-dâmen-i işân be-yâvîzî
 Eyâ Sultân-ı Tebrîzî eyâ Şems-i seşer-ĥîzî
 Yağîn der-ĥâk mî-rîzî çe cây-ı ^ç acb-i destâr-est

Ġazel-i Hâfız Tahmîs-i Nâbî

Fe^ç ilâtün / Fe^ç ilâtün / Fe^ç ilâtün / Fe^ç ilün¹⁴⁵

1. Haste bûdem ki ‘ ilâc ez-nesemâtem dâdend
Beste bûdem ki hâlâş ez-hefevâtem dâdend
Teşne bûdem kadeh ez-Nîl u Fîrâtem dâdend
Düş vaqt-i seher ez-ğuşşa necâtem dâdend
V’ân-der-ân zulmet-i şeb âb-ı hayâtem dâdend
2. Çe dem-i ‘ ıyş u şafâ bûd çe vaqt-i tarabî
Ki şod âlûde-i gülhand ebed piste lebî
Yâftem çeşme-i ümmîd be-vefķ-i talebî
Çe mübârek seherî bûd u çe ferhunde şebî
Ân Şeb-i Kâdr ki in tâze Berâtem dâdend
3. İn çe gülhâ-st ki şâh-ı nefesem engîzed
İN çe hurmâ-st ki ez-nahl-i koleme ber-ğîzed
İN çe aczâ-st ki pervîzen-i tab‘ em peyzed
İN heme şehd u şeker kez kalemem mî-rîzed
Ecr-i şabr-est ki-z’ân şâh-ı tebâtem dâdend

¹⁴⁵ 224b TE1, 235a İÜ2, 332b TE2, 301b SH2

Ġazel-i Hâfız Tahmîs-i Nâbî : Tahmîs-i Ġazel-i Hâfız-ı Şîrâzî SH2
: Tahmîs-i Ġazel-i Hâfız İÜ2
: Tahmîs-i Ġazel-i Hâce Hâfız TE2

1.2 ki : ___ İÜ2
2 gülhand ebed : gülhend edeb TE2
2 in : ___ İÜ2
3 peyzed : bîzed TE1, SH2
: nîzed İÜ2
3 kalemem : sahtem TE2, İÜ2, SH2

4. D̄idem ez-çehre-i maqşūd be-şehrāh-ı ʔalab
 Ç̄idem ez-ğonçe-i ümm̄id be-gülzār-ı edeb
 Yāftem kām-ı dil ez-bī-meded-i renc u te‘ eb
 Men eger kāmrevā geştem u hūş dil çe ‘ aceb
 Müsteħaḳ b̄udem u ĩnhā be-zekātem dādend
5. Heme Nābī eşer-i terbiyet-i p̄irān b̄ud
 Heme te ‘şir-i nazar-baḫşī-i dervīşān b̄ud
 Ez- eşerhā-yi kilīd-i nazar-i merdān b̄ud
 Himmet-i Ḥāfız u enfās-ı seher h̄izān b̄ud
 Ki zi-bende-i ḡam-ı eyyām necātem dādend

4

Ġazel-i Cāmī Taḫmīs-i Nābī

Mef̄ ūlū / Fā‘ ilātū / Mefā‘ ĩlū / Fā‘ ilün¹⁴⁶

1. Sāḳī be-yār nāye-i ān sūd deh sedī
 K’istāde kudsiyān berāy-ı hūş āmedī
 Der-rāh beh zi-terk-i ḫired nīst maqşadī
 Sāḳī bi-yā ki beh zi-ḫodī ‘ aşḳ bīḫodī

¹⁴⁶ 225a TE1, 235b İÜ2, 332b TE2, 302a SH2

Ġazel-i Cāmī Taḫmīs-i Nābī : Taḫmīs-i Ġazel-i Mollā Cāmī SH2
 : Taḫmīs-i Ġazel-i Ḥazret-i Cāmī İÜ2
 : Taḫmīs-i Ġazel-i Ḥazret-i Mollā Cāmī TE2

1 K’istāde : K’üftāde SH2
 1 kudsiyān : kudsiyānet TE1
 : kudsiyebān İÜ2

1 deh şerāb : derd şerāb İÜ2
 3 naḡme : ___ İÜ2
 5 besī : be-ser TE1
 : lebī SH2

5 mücerredī : meḫammedī İÜ2

Der deh şerāb-ı la' l zi-cām-ı zümürüdī

2. Ān mey ki rūḥ-i ḥūşe-i tāk-i cinān buved
Rovḡen fürū zi-sīne-i ḡandīl-i cān buved
Ārāyiş-i mecālis-i rūḡāniyān buved
Mey deh be-rūy-i şāhid-i mehveş ki ān buved
Sermāye-i sa' ādet u iḡbāl-i sermedī
3. Bīḡāne der-şinüften-i ĩn naḡme şöhre nīst
Bā ū me-gūy-ı rāz ki ān çihre çihre nīst
Kes-rā be-gūş kerdn-i ĩn ḡarf zehre nīst
ĩn nükte bā-faḡīḡ çe gūyem ki behre nīst
Būcehl-rā zi-meşreb-i 'azb-i Muḡammedī
4. Meḡrūse-i ḡired ki metā' eş melālet-est
Peyveste der-taşarruf-ı ehl-i beḡālet-est
Cüz mestī -i şerāb-ı ḡaḡīḡat cehālet-est
Der-şer' -i 'aşḡ her çe be-cüz mey zelālet-est
ḡoş ānki şod be-şāri' -i meḡḡāne muhtedī
5. ĩn cāme-rā egerçi besī çeşm dūḡtend
Ammā zi-şevḡ-i luḡf be-Nābī furūḡtend
Bes 'āşīḡān ki cāme-i zertār sūḡtend
Cāmī be-süz delk-i ta' alluḡ ki dūḡtend
Ber-ḡadd-i himmet-i tu ḡabā-yi mücerredī

Ġazel-i Cāmī Taḥmīs-i Nābī

Mef' ūlü / Mefā' ĩlü / Mefā' ĩlü / Fe' ūlün¹⁴⁷

1. Ey ḥātem-i la' līn lebet mühr-i dehenhā
 Ey ṣāne-i müjgān-ı tu ġam-ḥ'ār ſikenhā
 Ey ſām ġarībān-ı deret ſubḥ vaṭanhā
 Ey borde ruḥet revnaḳ-i ġülhā vü semenhā
 Dāred dehen-i teng-i tu der-ġonçe dehenhā
2. Telḥābe-i mey ṭab' -i merā ḥiç ne-yāzerd
 Der-dest eger üfted keſem ez-ſāf u eger derd
 Ammā ki ne bā-la' l-i tu māned ne-tevān ḥored
 Ger serv ne bā-ḳadd-i tu māned ne-tevān bord
 Çün āb be-zincir merā sūy-i çemenhā
3. Tā sāḥte üstād-ı ḳader menzil-i mā-rā
 Be'sriſte zi-āb-ı çeh-i Yūsuf gil-i mā-rā
 Ger dest-i ' ināyet ne-kuſed maḥmil-i mā-rā
 Müſkil ki buved rüy-i ḥelāſ-ı dil-i mā-rā
 Ez-zülf-i tu bā-ın heme ḥemhā vü ſikenhā
4. Dilbestegi-i ' aḳl zi-āzādi-i ' aſḳ-est
 ſādābi-i ' uſſāḳ zi-nāſādi-i ' aſḳ-est

¹⁴⁷ 225a TE1, 236a İÜ2, 333a TE2, 302b SH2

Ġazel-i Cāmī Taḥmīs-i Nābī : Taḥmīs-i Ġazel-i Cāmī İÜ2, SH2

: Taḥmīs-i diġer TE2

3 ḳader : ezel TE2

5 bi-feſāned : ne-feſāned İÜ2

5 ḥat-ı tu ḥeſk furū māned : ḥat meſk-i tu furū māned TE2, SH2

: ḥat ḥeſk furū māned İÜ2

Bâziçe-i in şive-râ üstâdi-i 'aşk-est
Bâ-lezzet-i âvâregi-i vâdi-i 'aşk-est
Ġurbet-i zi-dihgân-ra ne-bûd meyl-i vaţanhâ

5. Nâbî ki be-cevlângeh-i endîşe Furs râned
Der-bâğ-ı suhen tohm-ı hayâlât bi-feşâned
Her çend ki der-medrese râz sebķ h'âned
Çün hâme be-vaşf hat-ı tu heşk-i fûrû mâned
Câmî ki şod engüşt nümâ der-heme fenhâ

6

Ġazel-i Câmî Tahmîs-i Nâbî

Mefâ' ilün / Fe' ilâtün / Mefâ' ilün / Fe' ilün¹⁴⁸

1. Menem ki kıadr-i Ġorâsân be-çeşmem ânsân-est
Ki kıadr-i kehl-i Şifâhân be-hâk yeksân-est
Güzeşt en-der-i şâhân-ı cân ne-âsân-est
Dilem zi-hicr-i Ġorâsân ez-ân herâsân-est
Ki bahır-i fakr u muhîţ-i fenâ Ġorâsân-est
2. Çe hâk pâk çe ma' mûre-i dilârâmî-st
Ki h'âbgâh şafâ-bahş şeyhü'l-islâm-est
Hezâr gevher cân-râ ki cây-i ârâmî-st

¹⁴⁸ 225b TE1, 236a İÜ2, 333b TE2, 303a SH2

Ġazel-i Câmî Tahmîs-i Nâbî : Tahmîs-i Ġazel-i Câmî SH2
: Ġazel Pây-i Ġazret-i Câmî İÜ2
: Tahmîs-i Ġazel-i Ġazret-i Câmî TE2

2 cây : çâre SH2

4 şıffât : cenâb TE2

4 Rehândet : Nehândet TE1

Neḥost gevher-i ez-ān baḥr Şāh-ı Bistāmi-st
Ki  ı b-ı zinde dilān u ḥudā Őināsān-est

3. Be-rov be-dergeh-i cūd-ı kirām-ı Ḥa  k n 
Bi-ḥ  h ḥil  at-i feyz ez-m l k-ı Rabb n 
Bi-y  be-b b-ı Őeh n der-lib s-ı   ry n 
Bi-keş lib s-ı ru   net ki Őeyḥ-ı Ḥa  k n 
Sit de ḥır a be-kef behr-i b -lib s n-est
4. NiŐ ndet be- emen Şuffe-i   uluv-i Őiff t
Reh ndet zi-gel g r -i kemend-i mem t
Res ndet be-leb-i  eŐme-s r-ı  b-ı ḥay t
Be-g Ő-ı c n be-Őinov n kته -yi p r-ı Her t
Ki m Őkil t-ı  ar k ez-bey neŐ  s n-est
5. Ne-borde  zi-der-i   aŐ  N biy  k m 
Ne-d de-i zi-ruḥ-ı Ka  be c z der u b m 
Zi-behre Őıyd-i   in yet nih de  d m 
Ged   der-i Ő h n-ı p Őe kerde  C m 
Be-c z tu k -st ged y  ki p diŐ h  n-est

Ġazel-i Cāmi Tahmīs-i Nābi

Mefā' ilün / Fe' ilātün / Mefā' ilün / Fe' ilün¹⁴⁹

1. Egerçe çarḥ-ı merā ber-firāz u şīb āverd
 Velī zi-naḥl-i ṭab' eş mīve-i şekīb āverd
 Nemūne ez-ruḥ-ı surḥ-ı ümīd sīb āverd
 Seḥer nesīm şabā müjde-i ḥabīb āverd
 Nüvīd-i maḳdem-i gül rüy-i ' andelīb āverd
2. Resīd-i vaḳt ki çeşm-i şafā bi-ḥendāned
 Sipāh-ı ye's be-dervāze-i ' adem rāned
 Be-rüy-i ḥaste dilān nüşā-i şifā ḥ'āned
 Ba' id nīst ki şad cān şümurde bi-s'tāned
 Bedīn beşāret-i devlet ki ' an ḳarīb āverd
3. Devā ne-kerde sipehr ez-çe kerde ḥayre merā
 Ne-dād sākī ez-īn cām-ı Cem ' asire merā
 Ṭabīb-i dil ne-çeşānīd ez-īn ḥemīre merā
 Ṭarīḳ-i ' aşḳ çe püyem ki baḥt-ı tīre merā
 Zi-kısmet-i ezel endūh u ḡam neşīb āverd

¹⁴⁹ 225b TE1, 236b İÜ2, 333b TE2, 303b SH2

Ġazel-i Cāmi Tahmīs-i Nābi : Ġazel Pāy-i Cāmi Üstād İÜ2
 : Tahmīs-i Ġazel-i ḥuzūm Sāmi Mollā Cāmi TE2
 1 firāz : ḳarār İÜ2
 2 rāned : āverd TE1
 3 ez-īn : ez-ān TE1
 3 cām-ı Cem : cān-ı Cem SH2, İÜ2, TE2
 4 zevḳ naḡmehā-yi : naḡmehā-yi zevḳ SH2

4. Be-rūy-i zerd ne-bāşed müfīd zīnet ü zīb
 Be-çeşm-i haste çe āyed zi-tūtiyā-yi firīb
 Be-gūş gerçe dehed zevk nağmehā-yi haţīb
 Be-her zih derd-i ser-i h̄iş dād renc-i ṭabīb
 Kesī ki ber-ser-i bīmār-ı dil ṭabīb āverd
5. Be-dergeh-i tu ne-şod Nābī āşinā be-kesī
 Cüz āşinā-yi tu nīst der-dileş hevesī
 Behāneī zi-mülākāt beste pīş u pesī
 Ğarīb-i aşk-ı tu Cāmī ne-dāşt dest-resī
 Cüz-ānki pīş-i tu in nükte-i ğarīb āverd

8

Ğazel-i Selīm Taḥmīs-i Nābī

Fe^c ilātün / Fe^c ilātün / Fe^c ilātün / Fe^c ilün¹⁵⁰

1. Çün felek bārgēh efrāzi-i şāhānī-i mā
 Mihr-i şān tūğ firāzende-i ḥākānī-mā
 Mā dūş der-şaf-ı seyyāre dirāşānī-i mā
 İn sefer kerden u in bī-ser u sāmānī-i mā
 Behr-i cem^c iyyet-i dilhā-st perīşānī-i mā
2. Āyet-i şayd be-naḥçır be-gāh-i ḥānden
 Der-dil-i şır feted lezzet-i cān efşānden
 Berre-i çarḥ şevēd muzterib ez-vā mānden

¹⁵⁰ 226a TE1, 237a İÜ2, 334a TE2, 303b SH2

Ğazel-i Selīm Taḥmīs-i Nābī : Taḥmīs-i Ğazel-i Ḥazret-i Sulţān Selīm Kadīm TE2
 : Ğazel-i Ḥazret-i Sulţān Selīm Kadīm İÜ2
 : Taḥmīs-i Ğazel-i Sulţān Selīm Ḥān SH2
 1 Mihr-i şān : Mihr-i sān SH2, İÜ2, TE2
 3 Tā ki : Mā ki SH2, TE2, İÜ2

Küh-ı feryād ber-āred pey-i āhu rānden
Der-şikār er şineved nevbet-i sulṭānī-i mā

3. Tā ki gerdīm çü kerdīm be-taḥrīk ‘inān
‘Arab u Rūm u Acem-rā heme zīr-i fermān
Ez-meded-kāri-i tevfiḳ ü zi-feyz-i pīrān
Kişver-i dehr giriftīm be-himmet āsān
Gerçe düşvār nümāyed be-tu āsānī-i mā
4. Hızr tevfiḳ be-mā rehber ü hemrāh şode
Raḥş-i mā-rā heme iḳlīm çerā-gāh şode
Ez-şadā-yi ceres-i mā felek āgāh şode
Terk-i hūrşīd ki çevgān kefeş-i māh şode
Hest lāyīḳ ki buved bende be-derbānī-i mā
5. Nābiyā ḥān-ı ilāhī-st zemīnhā vü zemān
Ni‘ met-i luṭf keşīde-est kerān-tābe-kerān
Revnaḳ-i muṭbeḥ-i cū dest ḳudūm-i mihmān
Ḥān-ı ‘aşḳ-est Selīmī felek ü cümle cihān
Kāş āyend heme ḥalḳ be-mihmānī-i mā

Ġazel-i Feyzī Tahmīs-i Nābī

Fā^ç ilātün / Fā^ç ilātün / Fā^ç ilātün / Fā^ç ilün¹⁵¹

1. Meslek-i bī-naqş pā-rā kerd ğam nā-maḥrem-est
 Guftegūy-i ^ç aşk-rā lā vü ni^ç am nā-maḥrem-est
 Ber-ser-i ser leşker-i pinhān ^ç alem nā-maḥrem-est
 Men be-rāhī mī-revem k'āncā qādem nā-maḥrem-est
 Der-maḫāmı ḥarf mī-gūyem ki dem nā-maḥrem-est
2. Tā tevānī perde ez-rāz-ı muḥabbet vā me-kun
 Ma^ç ni-i pūşide ber-bīġānegān ifşā me-kun
 Ez-kuşūr-ı porşeş-i ḥātır merā rüsvā me-kun
 Mā eger mektüb ne-nivīsīm ^ç ayb-ı mā me-kun
 Der-meyān-ı rāz müşteḫkān qālem nā-maḥrem-est
3. Nī be-ḥarf-i çün ü çend-i māh-rüyān qā'ilem
 Nī be-rüy-i gül ne bā-ġisūy-i sünbül mā'ilem
 Nīst cüz fikr-i hevā-yi düst der-āb u kilem
 Bā-ḥayāl-i ū ne-gonced yād ḥübān der-dilem
 Her kucā sulṭān kuned ḥalvet-i çeşm nā-maḥrem-est
4. Çün dimāġ ālüdegān bāşed sezā-yi būs-i ^ç aşk
 Ki nümāyed rüy her nā-şoste leb-rā cüy-i ^ç aşk
 Rāh bī-rāhān nā-şāyān ne-bāşed sūy-i ^ç aşk
 Menzil-i ter dāmenān ne-b'ved ḥarīm-i kūy-i ^ç aşk

¹⁵¹ 226b TE1, 237b İÜ2, 334b TE2, 304a SH2

Ġazel-i Feyzī Tahmīs-i Nābī : Tahmīs-i Ġazel-i Feyzī İÜ2
 : Tahmīs-i Ġazel-i Feyzī Hindī TE2, SH2
 5 mānā : ānān TE1

Her ki ne-būd pāk-dāmen der-ḥarem nā-maḥrem-est

5. Nābiyā bīgānegān leb teṣnegān-ı sāḥilend
Kāse-i gīrān heves der-zevk-i mānā vaṣlend
Ṭab^ʿ-i mestān-ı mecāzī zīn ṣafā bī-ḥāṣılend
Feyzī ez-bezm-i neṣāṭ-ı mā ḥarīfān ġāfilend
Her kucā mā cām-ı mey gīrim Cem nā-maḥrem-est

10

Ġazel-i Şifāyī Taḥmīs-i Nābī

Mef^ʿ ūlü / Mefā^ʿ ĩlü / Mefā^ʿ ĩlü / Fe^ʿ ūlün¹⁵²

1. Efrūḥtem ez-sūz-ı derūn ḥār u ḥasī çend
Bestem be-gelū-i şütür-i dil ceresī çend
Rāndem be-^ʿ adem rū be-ḳafā mültemesī çend
Ez-^ʿ aşk-ı tu der-sīne şikestem-i heves çend
Ālūde-i şad āh keşīdem nefesī çend
2. Ger kārgerān-ı felek ez-şāh-ı zemīn-est
Der-kūy-i tu deryūze ker-i rāh nişīn-est
Pīş ez-heme sergeşte-i tu çarḥ-ı berīn-est
Yek ḥasreti-i vaşl-ı tu Cebrīl-i Emin-est

¹⁵² 226b TE1, 238a İÜ2, 335a TE2, 304b SH2

Ġazel-i Şifāyī Taḥmīs-i Nābī : Taḥmīs-i Ġazel-i Ḥekīm Şifāyī TE2
: Taḥmīs-i Ġazel-i Şifāyī SH2, İÜ2

2 kārgerān : kārğuzār SH2, TE2, İÜ2
2 ker-i rāh : ki rāh SH2
3 ne-nāzed : ne-yāzed SH2
3d ĩdār : bīdār TE2, SH2, İÜ2
4 ^ʿ Ār-est : ^ʿ Ād-est TE1
5 guzīdem : guzīde SH2
5.5 tu : çü SH2

Hayf-est mülākāt-ı tu bā-hiç kesî çend

3. Ān-kū dil u cān der-ser-i ĩn kār ne-bāzed
Der-şuffe-i maķşūre-i maķsūd ne-nāzed
Her seng der-ĩn būte-i himmet ne-gudāzed
Cüz şu‘le-i dīdār-ı tu mümtāz ne-sāzed
Pervāne-i cānbāz-ı turā ez-megesî çend
4. Çün hem-çü men dil-şode şod bülbül-i zāret
‘Ār-est diger murğ-i hevāyî be-behāret
Men ba‘d ne-şāyeste şeved şayd-i nezāret
Murğî çü Humā-yı dil-i men geşte şikāret
Şükrāne-i ĩn şeyd tehî kun kafesî çend
5. Nābî çü guzīdem be-reh-i dūst gedāyî
Kerdem çu gedāyān be-dereş nağme-serāyî
Her çend zedem der-reh-i vaşleş ser u pāyî
Yek luţf temām ez-tu ne-dīdem çü Şifāyî
Ez-naħl-i tu çīdem şemer-i nīmresî çend

Ġazel-i ‘Urfī Taḥmīs-i Nābī

Fe‘ ilātün / Fe‘ ilātün / Fe‘ ilātün / Fe‘ ilün¹⁵³

1. Şehr-i ḥüsn-est ki sermāye be-kām-est ĩncā
 Māye-i dād u sited bāde vü cām-est ĩncā
 Resm-i bāzār-ı giriftāri-i ‘ām-est ĩncā
 Kūy-i ‘aşq-est ü heme dāne vü dām-est ĩncā
 Cilve-i merdüm-i āzāde ḥarām-est ĩncā
2. Her ki ü pāy-i nüh-i dā’ire-i ĩcād-est
 Nĭst āzād eger hest meger nā-zād-est
 Zĭr her zerre kemĭngāh yekĭ şayyād-est
 Her ki be-g’zeşt der-ĭn kūy be-bend ũftād-est
 Tā’ir-i bĭ-ķafes u dām kudām-est ĩncā
3. Her ki ez-ḥāṭır-ı ü fikr tekāpūy ne-reft
 Pāy-i nā-kerde zi-ser dürbin ĩn cūy ne-reft
 Ānki çün sāye ne-ġaltĭd der-ĭn sūy ne-reft
 Ānki her kām ne-laġzĭd der-ĭn kūy ne-reft
 Şan‘at-ı rāhrevān laġzeş-i kām-est ĩncā
4. Leb fūrū bend zi-ser ķadriĭ fazl furuş
 Kūfl-i gencĭne-i rāz-est zebān-ı ḥāmūş

¹⁵³ 227a TE1, 238b İÜ2, 335a TE2, 305a SH2

Ġazel-i ‘Urfī Taḥmīs-i Nābī : Taḥmīs-i Ġazel-i ‘Urfī Şĭrāzĭ TE2
 : Taḥmīs-i Ġazel-i ‘Urfī SH2
 : Ġazel-i ‘Urfī Ūstād Suḥen İÜ2
 3 Şan‘at : Şıfat SH2, TE2
 5 mĭ-remed illā der-i dūst : me-remed illā der-i dūst İÜ2
 : seremed ārā der-i dūst SH2
 : mĭ-remed illā ez dūst TE2

Rūz-i sermestī-i yek atrei nāiz me-cū
Sırr-ı tadīr der-ān ne'e resed pute be-kū
Sırr-ı īn mes'ele me'gāyi ki hām-est īncā

5. Nābiyā maad-ı Hızr āb-ı hayāt-est ne-cū-st
Maleb-i 'ārif-i dānā heme maz-est ne-pū-st
Bī-güher mīl-i adef gav künān-rā ne-nikū-st
'Urfi ez-her dü cihān mī-remed illā der-i düst
Heme cā vaī ez-ān-est ki rām-est īncā

12

azel-i ā'ib Tamīs-i Nābī

Mef' ulü / Fā' ilātü / Mefā' ilü / Fā' ilün¹⁵⁴

1. Rūyet afā zi-eme-i kever girifte-est
Piāniyet-i fūrū zi-ater girifte-est
Rusāret āb u tāb zi-gevher girifte-est
Zūlf-i tu reng u būy zi-'anber girifte-est
La' l-i leb-i tu īr zi-ekker girifte-est
2. Ku ānki hānde-et be-nigeh būd tev'emān
Ku ānki amze-et be-dilem būd mihribān
Resm-i cefā vü nāz ne-būdī der-īn meyān
Bā-mā ünān ki būd dilet nīst īn zemān
Āyīne-i tu üret-i dige girifte-est

¹⁵⁴ 227b TE1, 238b İÜ2, 335b TE2, 305b SH2

azel-i ā'ib Tamīs-i Nābī : azel-i ā'ib Renkīn Lutā İÜ2
: Tamīs-i azel-i ā'ib SH2, TE2

5 maāl : māl TE1

3. Mektüb-ı mâ ki ħarf-be-ħarf-est naķş-ı rāz
 Mecmū‘ a-i gudāzeş u manzūme-i niyāz
 Ān sān ki seng eger şineved yābed ihtizāz
 Āyā çe gül şikuft zi-mektüb-ı mâ ki bāz
 Bād-ı şabā melūl u kebūter girifte-est
4. Çün teşne-i ki cūy-i Firāteş şevd ‘iyān
 Çün beste-i ki mī-resedeş huccet-i emān
 Çün ħeste ki be-dest fütēd ğayetü’l-beyān
 Dil ez-nişāţ nāme-i vuşlat çü küdekān
 Şad bār ħānde vü diger ez-ser girifte-est
5. Nābī der-īn muħammes-i ra‘ nā le’āl sifet
 Her mışra‘ eş zi-çehre-i ma‘ nā ğubār reft
 Der-ħoķķa-i maķāl le’āl-i şemīn nihoft
 Şā’ib çu dīd īn ğazelem-rā selīm ğuft
 Īn baħr-rā siyāhi-i ‘anber girifte-est

13

Ġazel-i Şā’ib Taħmīs-i Nābī

Mef‘ ūlū / Mefā‘ ĩlū / Mefā‘ ĩlū / Fe’ ūlūn¹⁵⁵

1. Bāĝī ki bahār-ı du serāzīr-i per-i ū-st
 Cūyī ki çemen-zār beķā sebz ü ter-i ū-st
 Gencī ki ğinā-yı ebedī naķş zer-i ū-st

¹⁵⁵ 227b TE1, 239a İÜ2, 336a TE2, 306a SH2

Ġazel-i Şā’ib Taħmīs-i Nābī : Ġazel-i Şā’ib Üstād Suħen İÜ2
 : Taħmīs-i Ġazel-i Şā’ib SH2, TE2
 2 Ān : Īn TE2
 5 bī-ħaberī : bī-ħaberān TE1

‘Aşq-est ki iksîr beḡā ḡāk-ı der-i ū-st
Ez-her dü cihān sîr şoden mā ḡazır-ı ū-st

2. Ān şāhid-i ma‘nî ki ne ān-est ü ne ĩn-est
Der-meşreb-i taḡḡîḡ hem ān-est ü hem ĩn-est
Bā-ānki ne küncide-i eflāk ü zemĩn-est
Her çend ki der-raḡne-i dil ḡuşe nişĩn-est
Gerdün yeki ez-ḡalkā be-ḡuşān-ı der-i ū-st

3. Her merd ki ber-gird-i ser-i derd ne-gerded
Der-dide-i şāhib-naḡarān merd ne-gerded
Bĩ-terk-i cihān cān zi-keder cerd ne-gerded
Bĩ-‘aşq-ı dil ez-her dü cihān serd ne-gerded
Īn feyz zi-te’sîr nesĩm-i seḡer-i ū-st

4. Ez-her ki çeşî rāyiḡa-i lezzet-i yārĩ
Ez-her ki bi-yābĩ reviş-i mihr ḡüzārĩ
Ez-āteş-i her dil ki bi-bĩnĩ tü şerārĩ
Ez-sĩne-i her kes şinevĩ nāle vü zārĩ
Ez-ḡış bi-rün āy ki āvāz der-i ū-st

5. Nābĩ me-deh ez-dest ber-āverde-i ḡod-rā
Be’spār be-naḡḡāş serā perde-i ḡod-rā
Beyhüde me-yefşān be-hevā kerde-i ḡod-rā
Şā‘ib ḡaber-i Yūsuf-ı ḡüm-kerde-i ḡod-rā
Ez-bĩ-ḡaberĩ pors ki şāhib ḡaber-i ū-st

Ġazel-i Şā'ib Taḥmīs-i Nābī

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün¹⁵⁶

1. Kucā vārestegī der-kūy-ı 'aşq u der-beyābāneş
 Ki dām u dāne bāşed ḥalkā-i çeşm-i ğazālāneş
 Şikār endāz şūḥī k'ez ser-i nāz-est peykāneş
 Çigüne cān bored şayd ez-kemīn çeşm-i fütāneş
 Ki ġirā-ter buved ez-ḥūn nā-ḥakḫ tīġ-i müjgāneş
2. Dilem der-gülşenī zāred ki feryād ez-behār āred
 Ne ez-reḥmī zi-rūy-i nāz-ı ḥāreş kes niyāz āred
 Zi-şāḥ-ı kāmeteş gül-ğonçehā-yi nāz mī-bāred
 Güleş bār-ı nesīm-i şubḥgāhī ber-ne-mī-dāred
 Nefes düzdīde 'İsī mī-kuned seyr-i gülistāneş
3. Be-ġuş-ı cān şenīdem nām-ı ū çün ebr-i giryānem
 Be-çeşm-i dil be-rūyeş ğāyibāne mest ü ḥayrānem
 Ne-dīde 'ārīzeş bāzīçe-i feryād u efgānem
 'İyār-ı şevḫ-i bülbül-rā ne-mī-dānem hemīn dānem
 Ki āteş zīr-ı pā dāred gül ez-şevḫ-i ġirībāneş
4. Be-gülgeşt-i çemen ez-rūy-i nāz er ḫad ber-engīzed
 Revān-ı morde cānān çün nihāl ez-ḥāk ber-ḥīzed
 Be-ser pervīzen-i çarḫ ārd sān seyyāre mī-bīzed

¹⁵⁶ 228a TE1, 239b İÜ2, 336b TE2, 306a SH2

Ġazel-i Şā'ib Taḥmīs-i Nābī : Ġazel-i Şā'ib Pākīze edā İÜ2
 : Taḥmīs-i Ġazel-i Şā'ib SH2, TE2
 4 Be-ser : besī TE1
 5 āvāze : āġāze TE1

Dil-i 'āşık-ı çün berg-i hezān ber-hāk mī-rīzed
Be-her cānib ki mā 'il mī-şevēd serv-i hīrāmāneş

5. Muḥammes Nābiyā rūy-i ğazel-rā ğāze mī-gerded
Kitāb-ı ḥüsn-rā tār-ı suḥen şīrāze mī-gerded
Resed ger der-Şifāhān rūḥ-i Şā'ib tāze mī-gerded
Der-īn bustān-rā servī bülend āvāze mī-gerded
Ki bāşed hem-çü Şā'ib nağme sencī der-gülistāneş

15

Ġazel-i Kelīm Taḥmīs-i Nābī

Mef' ulü / Fā' ilätü / Mefā' ilü / Fā' ilün¹⁵⁷

1. Telhī-i 'ömr zehr-i temennā çeşīden-est
Bār-ı belā be-pīş-i le'īmān ḥemīden-est
Vārestegī zi-baḥşeş-i dūnān rehīden-est
Āzādegī zi-minnet-i iḥsān remīden-est
Kaṭ' -ı ümīd dest ṭaleb-rā borīden-est
2. Cüsten metā' -ı mukremetī ez-diyār-ı mā
Ḥ'āheşger-i şukūfe şoden ez-bahār-ı mā
Āb-ı murād ḥ'āsten ez-çeşme-sār-ı mā
Ümmīd-i kām dāşten ez-rūzgār-ı mā
Fikr-i gülāb ez-gül-i aḥker keşīden-est

¹⁵⁷ 228a TE1, 240a İÜ2, 336b TE2, 306a SH2

Ġazel-i Kelīm Taḥmīs-i Nābī : Taḥmīs-i Ġazel-i Kelīm SH2
: Taḥmīs-i Ġazel-i Kelīm Tahrānī TE2
: Seḥbān Şānī Kelīm Tahrānī İÜ2
4 zelīl : 'azīz TE1, İÜ2 SH2

3. Bālā şoden be-çarḥ-ı be-bāl u per-i suḥen
 Tayy-i tarīḳ-i kūy-i ḥaḳīḳat be-pāy zenn
 Reften be-bāġ-ı ḳuds be-cemmāze-i beden
 Seyr-i riyāz ‘ālem-i cān bā-ḥicāb-ı ten
 Gülzār-ı rāz raḥne-i dīvār dīden-est
4. Her çend ü her zemān u be-her şehr ü her diyār
 İḥsān zelīl ü buḥl buved şāhib i‘ tibār
 Emmā kunūn zi-bes ki kerem geşt kem ‘ ayār
 Der-devr-i mā zi-ḥisset-i ebnā-yı rüzgār
 Düşvār-ter zi-murg girībān derīden-est
5. Nābī libās-ı cāh ‘ azābī-st bes elīm
 ‘ Uryān tenī libās ḥuzūr-est bes ‘ azīm
 Bā-lezzet-i tecerrüd ü bā-zihni-i müstaḳīm
 Derbend-i cāme bā-heme āzādeġī Kelīm
 Ez-iştıyāḳ-ı pāy be-dāmen keşīden-est

16

Ġazel-i Nazīrī Taḥmīs-i Nābī

Mefā‘ ilün / Fe‘ ilātün / Mefā‘ ilün / Fe‘ ilün¹⁵⁸

1. Be-farḳ-i nīk u bed üftāde-i cefā īncā-st
 Be-ḳayd-ı zehr ü şeker geşte-i ‘ mā īncā-st
 Be-fikr-i ḥār u gül ālūde-i ‘ amā īncā-st

¹⁵⁸ 228b TE1, 240b İÜ2, 337a TE2, 307a SH2

Ġazel-i Nazīrī Taḥmīs-i Nābī : Ġazel-i Üstād Nazīrī İÜ2
 : Taḥmīs-i Ġazel-i Tahrānī TE2
 : Taḥmīs-i Ġazel-i Nazīrī SH2
 2 ḥāmil : cāmil SH2
 4.2 hest : nīst TE1

Ḥarīf-i derdi vü şāfī ne-i ḥaṭā īncā-st
Temīz nā-ḥoş u ḥoş mī-kunī belā īncā-st

2. Dil-est ānki zi-eflāk u ḥāk mustağnī-st
Ser-i ber-ez heme bālā-yi şāh lem-yezeli-st
Be-kā 'ināt-ı cüz ü ḥāmil-i emānet-i kī-st
Be-ğayr-ı dil heme naqş u nigār bī-ma' nī-st
Hemīn varak ki siyeh geşte müdde' ā īncā-st

3. Be-şevk-i īn ki şeved dāmgāh bāl u perem
Feted be-bāğ-ı cemāleş gehī ki reh-güzerem
Pered be-gird-i nihāleş kebüter-i nazerem
Zi-farq tā be-қadem her kucā ki mī-nigerem
Kirişme dāmen-i dil mī-kuşed ki cā īncā-st

4. Eger be-yekdigere ez-ḥüsn ü ' aşk ülfet hest
Meyāne-i men ü tu irtibāt-ı rağbet hest
Ne-mī-şeved reh-i dil beste tā ki şoḥbet hest
Zi-dil be-dil güzerī hest tā muḥabbet hest
Reh-i çemen ne-tevān best tā şabā īncā-st

5. Ḥamūş bāş u suḥen Nābiyā dırāz me-keş
Begīr dāmen-i teslīm ü қayd-ı nāz me-keş
Be-deh ' inān zi-kef ü renc-i türktāz me-keş
Zi-küy-ı ' acz Nażīrī ser-i niyāz me-keş
Zi-her rehī ki der āyend intihā īncā-st

Ġazel-i Şevket Taĥmīs-i Nābī

Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün¹⁵⁹

1. Sehī ḳaddī ki rüyed dest-i Őevḳ ez-ṭarf-ı dāmāneŝ
 Siyeh çeŝmī ki rized ḥün-ı nāz ez-ŝaff-ı müjgāneŝ
 Perī rüyī ki mī-rized melāḥet ez-nemekdāneŝ
 Gül endāmī ki mī-cüŝed nezāket ez-gülistāneŝ
 Be-dest-i ḥıŝ bendem berg-i gül ğirem çü dāmāneŝ
2. ' Aceb ŝāhī-st Ḳays ez-kūh u hāmün dergehī dāred
 Be-ser ez-bāl-i reng āmiz murġān ḥergehī dāred
 Der-iḳlīm-i melāḥet rütbe-i fermāndehī dāred
 Be-mülk-i ' aŝḳ Mecnūn manŝıb-ı ŝāhenŝehī dāred
 Sevād-ı mihr bādāmī buved çeşm-i ğazālāneŝ
3. Be-her gülşen ki rüyeŝ gülşen ārayī ber-engized
 Çınār u serv u ' ar' ar behr-i mozdürī be-pā ḥired
 Őehāb ez-ŝevḳ bāġır-bāl hāle nūr mī-bized
 Be-her cā çeŝmeŝ ez-ŝühī ki reng-i gülŝenī rized
 Őeved müjgān-ı āhū ḥār dīvār-ı gülistāneŝ
4. Siriŝt ez-āb-ı cüy-i bī-ḳarārīhā dil-i ' aŝıḳ
 Ez-ān der-dīde ne'tvān māned eŝk-i sā'il-i ' aŝıḳ

¹⁵⁹ 229a TE1, 241a İÜ2, 337b TE2, 307b SH2

Ġazel-i Şevket Taĥmīs-i Nābī : Taĥmīs-i Ġazel-i Şevket TE2, SH2

: Meŝāte-i Őāhid-i Me'ānī Şevket İÜ2

1 bendem : bezm SH2, İÜ2

2 melāḥet : melāmet SH2, İÜ2, TE2

4 bī-ḳarārīhā dil-i ' aŝıḳ : bī-ḳarārīhā kil-i ' aŝıḳ SH2, İÜ2, TE2

5 da' vī : ma' nī İÜ2

Girih ne'tvân giriften sîne-i bî-ḥâşıl-ı ' aşık
Zi-ten bîrûn zened ḥod-râ zi-bitâbî dil-i ' aşık
Şevd çün tügme peydâ ' uqde-i dil ez-giribâneş

5. Z̄emîr-i ' ârif-i âgâh Nâbî dâred ân vus' at
Ki kunced der-zevâyâyeş sevâd-ı düzeḡ u cennet
Der-în da' vî müselleḡ mî-şevd ger yâft ehliyyet
Şaf-i ḥaşr-est yek saṭr ez-kitâb-ı himmet-i Şevket
Beyâz-ı şubḡ-ı maḥşer şafḡai bâşed zi-dîvâneş

18

Ġazel-i Meylî Taḡmîs-i Nâbî

Mef' ulü / Fâ' ilâtü / Mefâ' ilü / Fâ' ilün¹⁶⁰

1. Şod yâr dîgerân u ḡaṭâ-râ behâne sâḡt
Nûşîd mey be-ḡayr u devâ-râ behâne sâḡt
Ez-mâ gurîḡt hemreh-i mâ-râ behâne sâḡt
Ġâfil be-men resîd vefâ-râ behâne sâḡt
Efkende ser be-pîş u ḡayâ-râ behâne sâḡt
2. Merdâne kî-st çille-i ' aşḡ-ı sitemgerân
Her bû'l-heves ne-mî ḡüred in sâḡar gerân
Her kes ne-mî-keşed sitem u nâz-ı mehveşân
Zâhid ne-dâşt tâb cefâ-yı perî ruḡân
Küncî nişest u ters-i ḡudâ-râ behâne sâḡt

¹⁶⁰ 229b TE1, 241a İÜ2, 338a TE2, 308a SH2

Ġazel-i Meylî Taḡmîs-i Nâbî : Taḡmîs-i Ġazel-i Meylî SH2, TE2, İÜ2

1 Ez-mâ : men SH2, TE2, İÜ2

2 ne-mî-keşed : ne-mî-şevd TE1

3. Ān kī-st ku çu men ne-şod āvāre-i ruḥeş
 Çün men hezār dil şode bī-çāre-i ruḥeş
 Kes būy-i dil ne-yāft zi-gūlpāre-i ruḥeş
 Reftem be-mescid ez-pey-i nezzāre-i ruḥeş
 Desteş be-rū girift u du' ā-rā behāne sāht
4. Nāzeş çü ḥüsn-i ū ki nevānūv füzūn şeved
 Her nāz-ı ū be-nāz-ı diger rehnümün şeved
 Çendān sitem kuned ki dilem pūr zi-ḥūn şeved
 Ez-bezm tāz āmeden-i men birūn şeved
 Berḥāst germ ü dāden-i cā-rā behāne sāht
5. Nābī zi-behr-i çeşm bedān ser-ü-ser bülend
 Sūzed dil-i hezār ciger ḥāre çün sipend
 Rağbet be-kes ne-mī-kuned ān şūḥ-i ḥod pesend
 Meylī turā zi-neng ne-yāvered der-kemend
 Kūtāhi-i kemend-i belā-rā behāne sāht

19

Ġazel-i Ġarībī Taḥmīs-i Nābī

Mef' ūlü / Fā' ilātü / Mefā' ilü / Fā' ilün¹⁶¹

1. Der-kūy-i meyfurūş keşīdem sūfālegī
 Der-çeşme-sār-ı ' aşq çeşīdem zülālegī

¹⁶¹ 229b TE1, 338a TE2, 241b İÜ2, 308b SH2

Ġazel-i Ġarībī Taḥmīs-i Nābī : Taḥmīs-i Ġazel-i Ġarībī TE2, SH2
 : Ġazel-i Ġarībī Enād Reh-i Güftār İÜ2

4 cūyed ü : çün bed ü TE2

5 rā : ____ SH2, TE1

Ne-men ne-dil şināhe buvedem melālegī
Geştem ħarāb u şifte-i ħord sālegī
Çaddeş nihālegi vü çe nāzük nihālegī

2. Berdāşte be-piş nazār ders ħeşmegī

Kerde be-ğamze ebced-i meşķ-i kirişmegī
Āvīhte zi-behr-i nazār levĥ-i yeşmegī
Şirīnegī şeker lebigī şūĥ çeşmegī
Mihr u yekī be-rū yekeş ez-meşķ ħālegī

3. Rīzed şeker zi-piste-i rengīn tengkeş

Conbed reg-i cefā zi-dil hem-çü sengkeş
Tāzed be-ṭabla-i zer-i gerdūn ħadengkeş
Çün āfitāb geşte cihān-sūz rengkeş
Her sū ber-āfitāb zi-ebrū hilālegī

4. Ĥūş ānki rū Ka‘ be-i ‘ aşķ āverem zi-deyr

Ĥūş ānki be’şkenem ser-i şer der-penāh-ı ħayr
Ĥūş ānki mī-kunem ruĥ-i ū bī-ħicāb-ı seyr
Ĥūş ānki cūyed u be-nişīnem cudā zi-ğayr
Gūyed cevābegī çü kunem zū su’ālegī

5. Nābī zi-vaż-ı serd-i cihān dil füsürde-est

Z’ān-rū be-künc bī-ṭalebī pā feşürde-est
Dil-rā ‘ inān be-dest ḵanā‘ at sipürde-est
Çün ğonçe ser be-cīb-i Garībī ki borde-est
Dāred be-ħod zi-fikr-i dehāneş ħeyālegī

Ġazel-i Ẓalib Taḥmīs-i Nābī

Mefā' ilün / Fe' ilātün / Mefā' ilün / Fe' ilün¹⁶²

1. Ne bā-dehān-ı ẓaleb dāmen-i kerem būsīm
 Be-çeşm-i ḥüsn-i edeb sodde-i ḥarem būsīm
 Be-naqş-ı cebhe-i cān dergeh-i sitem būsīm
 Bi-yā ki bā-leb-i dil āstān-ı ğam būsīm
 Temām-ı şevk şevīm u leb-i elem būsīm
2. Esīr-i ḥüsn-i cefā teşne-i vişāl-i 'āmīm
 Niyāzmend teḳāzā-yi nāz dem-be-demīm
 Be-piç u tāb giriftār turre-i sitemīm
 Men u tu şāne-keş zülf ü nālehā-yı hemīm
 Bi-yā be-cā'ize hem-i dehān hem būsīm
3. Be-fıkr ānki ne-bāşend der-ser-i kāret
 Be-reşk ānki şevend āşinā-yı güftāret
 Be-şevk ānki ber-ārend ber-zebān-ı nāmet
 Çü nāme sūy-ı tu inşā kunīm her sâ' at
 Zebān-ı ḥāme mekim-i leb-i raḳam būsīm
4. Dil-i gürisne-i mā-rā ğidā zi-ḥ'ān-ı ğam-est
 Heme vezāyif-i mā cāri ez-dükān-ı ğam-est
 Ez-ānki zindegı-i mā zi-āb u nān-ı ğam-est
 Metā' -ı buse-i mā vaḳf-ı āsitān-ı ğam-est

¹⁶² 230a TE1, 338b TE2, 242a İÜ2, 309a SH2

Ġazel-i Ẓalib Taḥmīs-i Nābī : Taḥmīs-i Ġazel-i Ẓalib TE2, SH2

3 Be-fıkr : be-şükr TE2, İÜ2

Bisât-ı ıyş u zemîn-i neşât kem būsîm

5. Be-ıab' ānki şeved Nābiyā edeb ğālib
Rūsūm-ı şerm ü hayā-rā ne-mi-şeved sālîb
Bi-bîn çe hūb ki pîş ez-günāh şod tā 'ib
Güzîm tā be-ııyāmet zebān-ı dil-i Tālîb
Eger be-sehv leb-i hāş cām-ı Cem būsîm

Tārīḫ-i Tamām-ı Dīvān

Fe^c ilātün / Mefā^c ilün / Fe^c ilün¹⁶³

Şeyḫ-i kāmīl Nizāmī-i nāmī
Ki bülend-est ez-ū şedā-yı suḫen
Güft beyt-i ğarīb der-ḫamse
Der-siyāḳ-ı şenā berāy-i suḫen

Ger bedī gevherī vü rāy-i suḫen
Ān furū āmedī be-cāy-i suḫen
Maḫşad-ı şān kelām-ı yezdān-est
Her suḫen ‘ arz u ū semā-yı suḫen
Rūḫ-ı ḫudsi⁻st ū vü nazm-ı beşer
Cāy-i e^c zā vü dest ü pāy-ı suḫen
Maḫlab-i şeyḫ z’īn suḫen ān-est
Ki edā mī-kuned şenā-yı suḫen
Ya^c ni her cā şeved ‘ azīz-i turā-st
İn binā-yı felek resā-yı suḫen
Ḳadr dānān ḫarf mī-dānend
‘ İzzet u rıf at binā-yı suḫen
Rūzī ĩn kūçe kerd şehr-i ḫayāl
Ya^c ni Nābī-i bī-nevā-yı suḫen

Ān zemānī ki ber-hem āverdīm
İn teḫī mağz-i būriyā-yı suḫen
Ya^c ni sālī ki ez-perişānī
Kerdemī cem^c ĩn binā-yı suḫen

¹⁶³ 230a TE1, 338b TE2, 242a İÜ2
SH2 nüshasında bu bölüm yer almamaktadır

Nāgehānī be-ḥāṭırem āmed
Ki çe bāşed ki ĩn gedā-yı suḥen
Behr-i tāriḥ mışra‘ i ḥāhem
Z’an ‘aziz cihān-güşā-yı suḥen
Bā-ḥuşuş ĩn bülend beyt-i şehir
Ki Humāyi-st der-fezā-yı suḥen
Ger yekī mışra‘ eş temām āyed
Eşerem yābed i‘tilā-yı suḥen
Şeyḥ bī-şekk kerāmetī fermūd
Ān sipehdār pişvā-yı suḥen
Çün ki her yek ḥisāb mī-kerdem
Īn du mışra‘ be-müdde‘ā-yı suḥen
Mışra‘ -i şāniyeş dürüst āmed
Tıbķ-ber-tıbķ muḳtezā-yı suḥen
Rāst āmed be-sāl-i tāriḥeş
Ān fürūd āmedī be-cāy-i suḥen

4.8. Tenkitli Metin (Arap Harfli Metin)

غزلیات فارسی فی حرف الالف

1

¹⁶⁴ فعلاتن / فعلاتن / فعلاتن / فعلمن

- ۱ یارب آینه نماکن ورق خلقت ما
تا ببینیم درو نیک و بد طینت ما
- ۲ هر که آید گی دلخواه مهیا یابد
وسعت آن مرتبه دارد چمن صحبت ما
- ۳ از لب یأس شود مطلب ما آماده
حرف امید ندارد دهن عزلت ما
- ۴ هر که او بهره ور از عقل نشد کستاخت
بی اجازت کزرد آینه را صورت ما
- ۵ نافه خویش بیارند پی دست آویز
آهوان حرم اربو کند از رغبت ما
- ۶ جامه حرمت می موج حلالی دارد
در تموجکه خم از نمک عصمت ما

¹⁶⁴ 218b TE1, 228a IÜ2, 324b TE2, 293b SH2
غزلیات فارسی فی حرف الالف : TE1 غزلیات فارسی :
SH2 غزلیات فارسیه :
خلقت : IÜ2, SH2 طینت :
ما، ۱ : TE2 را :
ببینیم : IÜ2 :
ندارد : SH2 نداند :
او : TE1'de yok :
دارد : TE1 میزد :
کجینی : IÜ2, TE2, SH2 :
ما، ۱ : IÜ2, SH2 تا :

۷ نایبا شکوه ز کجبینی مردم جهلست
ما ندانیم چه داند دکری قیمت ما

2

¹⁶⁵مفاعن / فعلاتن / مفاعن / فعن

۱ زهی وصال تو سرمایه بخش کلشنها
شب فراق سیه روزتر ز کلخنها

۲ بشوق نعل سمند تو در دل معدن
ز رشک نعل در آتش نشیند آهنها

۳ چو دید بزم وصال ترا تقرّب شمع
ز دور سوخت بقندیل رشک روغنها

۴ بآن هوس که رسد دست در کریبانت
همیشه بوس کند رشته پای سوزنها

۵ زبان شکوه ز شک داند ارد اهل یقین
که شکوه خوار ز مورست کرد خرمنها

۶ ز کهنه جامه اُفلاک ریخته است بباغ
قطار تکمه نیلیست نیست سوسنها

۷ نیافت سرمه کرد رهش مکر نابی
که بست رنگ رمد دیده چشم روزنها

3

¹⁶⁵ 218b TE1, 228a IÜ2, 324b TE2, 293b SH2

روزتر ۱ : TE1 روزبر
رسد دست در کریبانت ۴ : TE1 رسد در زد کریبانت
نیلیست ۶ : TE1 نیلیست

166 مفاعیلن / مفاعیلن / مفاعیلن / مفاعیلن

- ۱ سمند مصر نتوان کفت رخس پر شتابش را
مکر میزان یوسف سنج میکیرم رکابش را
- ۲ کدامین تشنه دست از جان خود شسته درین صحرا
که پوشانیده نیلی جامه ماتم سرایش را
- ۳ سر و کار دلم افتاده با شوخ کران شرمی
که نتوان زور می بر داشتن بار حجابش را
- ۴ بشهرستان دریا بهر پاس کوچه امواج
چراغ از دیده ماهیست فانوس حجابش را
- ۵ کجا بیند ملاحظت دیده ساغر در آن بزمی
که میل سنج باشد سرمه کش چشم کبابش را
- ۶ دعاهاى قدح خواند چو میکش شرط صدق اینست
بجان تشنه پیمانہ کر بخشد ثوابش را
- ۷ کلوکیر و نفس سوزست نان شهر غم کویا
ز سنک زند و سنک سرمه سازند آسیابش را
- ۸ میسر نیست یاقوت لب آن ماهر و دیدن
دهد کر رو نما کردون نکین آفتابش را

166 218b TE1, 228b İÜ2, 325a TE2, 294a SH2

میکیرم ۱	: TE1 میکویم
سرایش ۲	: SH2 شرایش
پاس ۴	: TE1 یأس
حجابش ۴	: TE1 خیالش
تشنه پیمانہ ۶	: SH2 تشنه را پیمانہ
کر ۶	: TE1 می
نتوان داد ۱۰	: İÜ2, TE2 بتوان داد

۹ زنا مستی شب روزه نخسبد چشم شوخ او
مکر از پنبه مینا بدوزم جامه خوابش را

۱۰ جواب شمع را بی باده و ساقی که نتوان داد
اگر دعوی کند از اهل مجلس سوز و تابش را

۱۱ اگر قدر اجابت را شناسد عاشق ای نابی
ز نیمه راه کرداند دعای مستجابش را

حرف الباء

4

¹⁶⁷فعالتن / فعلاتن / فعلاتن / فعطن

۱ زیرابرو نشود نرکس جانانه غریب
چون بمحراب شود جلوه مستانه غریب

۲ نیست خالی رخس از سایه مژگان دراز
در کف ساده رخان کرچه شود شانه غریب

۳ هر سر کوی که بازیچه که طفلان نیست
ماند آنجا سر و دوش و دل دیوانه غریب

۴ نشنود کوش کل آوازه زاری هزار
در بر ناشنویان شود افسانه غریب

۵ وطنش کرد سر شمع شب آرا شده است
نفس صبح چون آمد شده پروانه غریب

¹⁶⁷ 219a TE1, 229a IÜ2, 325a TE2, 294a SH2

آوازه ۴ : TE1 آزرده

آرا شده است ۵ : TE1 آرا شده بود

بزنان ۶ : TE1 بزبان

۶ از اخسای زمان دعوی احسان سر دست
مینماید بزنان شیوه مردانه غریب

۷ نابیا راهنما کر تو نبودی ماندی
در زوایای عدم معنی بیگانه غریب

حرف التاء

5

¹⁶⁸مفاعِلن / فعلاَتِن / مفاعِلن / فعِلن

۱ بداند آنکه دلش از شهود خائب نیست
که دوست در همه جا حاضرست غائب نیست

۲ دو ابروان بهم آورده سر همین کویند
مکو که در حرم شاه حسن حاجب نیست

۳ نخواهد از دل کس دست کی بکار رود
کنه بکردن قاضیست جرم نائب نیست

۴ ز دار و کیر خرد کوتاه است همت نفس
لباس جنک بقدر زنان مناسب نیست

۵ هزار بار به است آبکینه روزن
ازان نظاره که بیننده عواقب نیست

۶ بواعظان ندهد سود اصطلاح سلوک
کتاب عشق و فنا نسخه مناقب نیست

¹⁶⁸ 219a TE1, 229a IÜ2, 325b TE2, 294b SH2

خائب ۱ : TE1 غائب :

حاضرست غائب ۱ : SH2, حاضرست و غائب :

که ۲ : IÜ2 _____ :

نخواهد از ۳ : SH2, TE2 نخواهداز :

۷ کهر شناس سخن داند این غزل نابی
که نیست پست و بلندار ز شعر صائب نیست

6

¹⁶⁹مفاعن / فعلاتن / مفاعن / فعن

- ۱ نه نبض نالهٔ ما خالی از طیبیدنهاست
نه رنک چهرهٔ ما فارغ از پریدنهاست
- ۲ بشهر دوست رسانید هم‌رهان فرزندان
هنوز پای دلم در ره رسیدنهاست
- ۳ همای باصره شد پر کشا به اوج مراد
رباط سامعه خرسند با شنیدنهاست
- ۴ کسان ز میوهٔ وصل امتلا شدند و هنوز
بپیش باغ دلم در شکوفه چیدنهاست
- ۵ امید انس مکن ز آهوان این صحرا
که چشمشان بهواداری رمیدنهاست
- ۶ در آسیاب فلک آرد کشت و پخت و بسوخت
هنوز تخم مرا دعوی رسیدنهاست
- ۷ کمان قامت من نابیا کباده شده است
هنوز در هوس لذت کشیدنهاست

¹⁶⁹ 219a TE1, 229a IÜ2, 325b TE2, 294b SH2

نه رنک ۱ : IÜ2 شرنک
هنوز پای ۲ : TE1 سد ز پای
۳ beyit : IÜ2

حرف الثاء

7

¹⁷⁰فعلاتن / فعلاتن / فعلاتن / فعطن

۱ می کند هر که بارباب وفا کینه عبث
سپر سینه اندوه کند سینه عبث

۲ طفل طبعان که بغمخواری فردای خوردند
می کند از غم شنبه تلف آذینه عبث

۳ نیم کامست ره عشق و سفر در وطنست
دور کردان کشد این خرقة پشمینه عبث

۴ کمر کاهکشان بسته بکین تو فلک
مطلب مرحمت از دشمن دیرینه عبث

۵ چاره زشتی خودبین و مکش ای نابی
ناز روشنکر و خاکستر و آینه عبث

¹⁷⁰ 219b TE1, 229b IÜ2, 325b TE2, 295a SH2

وفا ۱ : فنا IÜ2, TE2
می کند ۲ : می کنند TE1
کشد این ۳ : کشد از TE2
ناز ۵ : نار TE1

حرف الجيم

8

¹⁷¹مفعول/ فاعلات/ مفاعيل/ فاعلن

۱ پیچیده است رنگ خزان و بهار موج
با یک و تیره می گذرد روزگار موج

۲ جنبش ز راه ساسله تا اصل می کشد
در جوش خویش نیست بدست اختیار موج

۳ فانوس پوش جلوه کند از حباب خویش
از تند باد حادثه شمع مزار موج

۴ مانندهً حوادث میدان روزگار
باشد ز انقلاب قدر بیقرار موج

۵ چون عرصه دیار نشابور نابیا
وقف زلزلست زمین دیار موج

¹⁷¹ 219b TE1, 229b İÜ2, 326a TE2, 295a SH2

با یک : TE1 بار یک

بدست : TE1 بکف

حرف الحاء

9

¹⁷²فعالتن / فعلاتن / فعلاتن / فعطن

۱ پیش پیش آمد و آورد خبر اختر صبح
که رسید از طرف شرق شه لشکر صبح

۲ از سحر داد بآینه خورشید جلا
بهر آرایش رخسار تو روشنکر صبح

۳ سیمکاری خود از دست فکند و بکرفت
زرکر کوره فروز سحر انگشتر صبح

۴ زد ستره بفسان مه و در چرخ گرفت
سر تراش سحر از بهر تراش سر صبح

۵ شد پی پختن خامان زدم باد سحر
آشکار اخگر مهر از ته خاکستر صبح

۶ خضر خورشید چشید آب حیات انوار
کرچه طی کرد سیاهی شب اسکندر صبح

۷ نابیا دانه ز خرمنکه اختر مطلب
ساخت یک لقمه همه طائر زرین پر صبح

¹⁷² 219b TE1, 230a IÜ2, 326a TE2, 295a SH2

سیمکاری ۳ : IÜ2, TE2, SH2 سیمکاری

۳ از : _____ SH2

۵.beyit : _____ TE2

حرف الخاء

10

¹⁷³ فعلاتن / فعلاتن / فعلاتن / فعطن

- ۱ هیچ دیوانه نمیکشت بکلخن کستاخ
بلبل مست بدانسان که بکلشن کستاخ
- ۲ کنج کاشانه بحیرت که چه ترک ادبست
پیش خورشید شدن دیده روزن کستاخ
- ۳ نقص عمرست تفوق به ولی نعمت خویش
سوخت بر آب چو بالا شده روغن کستاخ
- ۴ خوشتر از دعوی باطل بشهود زوراست
کر زند راحله قافله رهن کستاخ
- ۵ کر نخواهی که تهی دست نمائی نابی
منه انکشت بهر جای چو سوزن کستاخ

¹⁷³ 220a TE1, 230a İÜ2, 326a TE2, 295b SH2

بحیرت ۲ : _____ TE1
خویش ۳ : خویش TE2, SH2
راحله ۴ : زاهله İÜ2, TE2
 : زامله SH2

حرف الدال

11

¹⁷⁴مفاعیلن / مفاعیلن / مفاعیلن / مفاعیلن

- ۱ چو ساقی بذله سنجان در کنار بزم پیدا شد
شرار آتش می پنبه سوز کوش مینا شد
- ۲ خطش با یک دگر کویند وقت رونق حسنش
چه می خسیید بر خیزید هنگام تماشا شد
- ۳ بیک زر داد نقد اختران را صیرفی چرخ
دهان کیسه شب چون بانکشت سحر وا شد
- ۴ در ابر و در هوا کردید مغرورانه آب اما
چو شد نازل ز راه خاکساری رو بدریا شد
- ۵ بچندین سال نابی فارغ از نظم سخن بودم
هوای التفاتی شرطه این خفته دریا شد
- ۶ مرا زین پیش جز یک نظم نعت پارسی قطعا
نبود اینها همه از همت آصف هویدا شد
- ۷ وزیر عارف ابراهیم پاشای هنر پرور
چو در تاریخ صد هشت ده شرفبخشای شهبها شد
- ۸ ز فیض رغبت آن آصف دریا دل فاضل
ز کنج غیب این اشعار و تخمیسات پیدا شد

¹⁷⁴ 220a TE1, 230a İÜ2, 326b TE2, 295b SH2

در ابر... آب اما ۴ : دو ابر... آب من : İÜ2, SH2

پیش ۶ : İÜ2

چو ۷ : ki TE1

تاریخ صد هشت ده ۷ : تاریخ هشده صد: İÜ2, TE2

فاضل ۸ : عارف : TE1

۹ خدا بادا نکهبانش بهر جایی که می باشد
چو این نه کنبد خضرا تواند تا که بر پا شد

12

¹⁷⁵ مفعول / مفاعیل / مفاعیل / فعولن

۱ دل در سر کوی تو کدا شد چه بجا شد
همسایه پرواز هما شد چه بجا شد

۲ سایید بر خساره آن مهر جهان تاب
دود دل من دست دعا شد چه بجا شد

۳ تا دیده اغیار بر آن سینه نیفتد
تار نکهم بند قبا شد چه بجا شد

۴ بوسید قلم چون کف او قامتم از رشک
ماننده انکشت دو تا شد چه بجا شد

۵ برک کلتر در طلب کلشن کویت
زین کرده بر هوار صبا شد چه بجا شد

۶ یک بوسه بیایش زدم از لغزش سهوی
این وضع زمن کرچه خطا شد چه بجا شد

۷ ناخن چو برید آن مه نو در شب سوال
مانند مه انکشت نما شد چه بجا شد

۸ مانند بنفشه خط نو خیز برویش
از بهر نظر رو بقفا شد چه بجا شد

¹⁷⁵ 220a TE1, 230b İÜ2, 326b TE2, 296a SH2

Bu gazel İÜ2 nüshasında “kenar” da yer almaktadır

İÜ2 همکته اقبال هما شد چه بجا شد : همسایه پرواز هما شد چه بجا شد ۱

کف او قامتم ۴ : _____ İÜ2

۹ در وصف رخس خامه اندیشه نابی
هر حرف که بنوشت بجا شد چه بجا شد

حرف الذال

13

¹⁷⁶مفاعِلن / فعلاَتِن / مفاعِلن / فعِلن

۱ شود ز عکس رخت در پیاله آب لذیذ
ز پسته نمکین در قدح شراب لذیذ

۲ اگر بجرم محبت رویم در دوزخ
حمیم شربت صحت شود عذاب لذیذ

۳ اگر چه سرد نماید بمحفل جهلا
ولی بمجلس عرفان شود کتاب لذیذ

۴ دماغ زهر خموشی چشیده می داند
که آید از لب جانان چه سان عتاب لذیذ

۵ حصول دولت باقی بضمن بیداریست
بچشم خسته دلان کرچه هست خواب لذیذ

۶ به پیش تنک مزاجان اگر چه پس تلخست
اگر فند بمحلش شود جواب لذیذ

۷ صریر خامه نابی سخن سرا کرده است
اگر بکوش رسد نغمه رباب لذیذ

¹⁷⁶ 220b TE1, 230b İÜ2, 327a TE2, 296a SH2

TE1 بغمن :
SH2 سرایش :
بضمن ۵
سخن سرا ۷

حرف الراء

14

¹⁷⁷ فعلاتن / فعلاتن / فعلاتن / فعطن

- ۱ دست تقدیر چو بکشاد کریبان سحر
شد پریشان ورق روز خبردان سحر
- ۲ ختم کردند ستاره سبق سوره نور
خواجه چرخ چو بکشاد دبستان سحر
- ۳ ز پی زیر نکین ساختن ملک جهان
تخت بر دوش هوا بست سلیمان سحر
- ۴ آمد از طالع ما مطلع غرای بلند
بتفأل چو کشودیم ز دیوان سحر
- ۵ می توان یافت نشان از لب خندان سحر
که نهفته کهری هست در انبان سحر
- ۶ جز ز چوکان قضا کس نتواند انداخت
کوی زرین که فتاده است بمیدان سحر
- ۷ بهر سنجیدن نقصان و تمام شب و روز
از زر آویخت فلک کفه میزان سحر
- ۸ نابی این خوش معانی ز دلم نیست عجب
قلم شیر مکیده است ز پستان سحر

¹⁷⁷ 220b TE1, 231a IÜ2, 327a TE2, 296b SH2

روز ۱ : IÜ2, TE2, SH2

۷ beyit : _____ SH2

حرف الزاء

15

¹⁷⁸مفاعِلن / فعلاَتِن / مفاعِلن / فعِلن

- ۱ زبان شکوه دراز از غم زمانه مساز
زمانه را بید اندیشیت بهانه مساز
- ۲ خدا دهندهٔ ارزاق بندکان خود است
لبت پیالهٔ درپوزه بهر دانه مساز
- ۳ مبند مرغ دلت را بتار کیسویش
فروتر آبسر شاخ آشیانه مساز
- ۴ تو زهد راز پی شهرت التزام مکن
عبادت تو بهر انجمن فسانه مساز
- ۵ نیایدت پی فکر دقیق اکر غربال
بتیر غمزهٔ او سینه را نشانه مساز
- ۶ فراغ بال کرای داغ سینه میجویی
برهگذار سپاه سرشک خانه مساز
- ۷ اکر براه حقیقت نمی روی نابی
باسب دل ز رک خواب تازیانه مساز

¹⁷⁸ 221a TE1, 231a IÜ2, 327b TE2, 296b SH2

لبت ۲ : SH2
کرای ۶ : TE1
خواب ۷ : TE1 اسب :

حرف السین

16

¹⁷⁹ مفعول / مفاعیل / مفاعیل / فعولن

۱ کر بود درین بادیه فریاد رس کس
در عالم فریاد رسی بود کس کس

۲ پامال کنندت بره عجز چو سایه
زنهار بامید مرو پیش و پس کس

۳ یارب اسیر کره شرم مبادا
چون مردم تهمت زده تار نفس کس

۴ ما نیز فتادیم در امنیّه و صلّت
از کشته بودی از تو روا ملتمس کس

۵ مرغی که پرد هر نفس از شاخ بشاخی
نابی هوس ماست مبادا هوس کس

¹⁷⁹ 221a TE1, 231b IÜ2, 327b TE2, 297a SH2

زنهار ۲ : TE1 زینهار :

امنیه ۴ : SH2 آینه :

پرد ۵ : TE1 رود :

حرف الشين

17

¹⁸⁰ مفعول / مفاعيل / مفاعيل / فعولن

۱ پیداست حروف ستم از سطر جبینش
ریزد نمک ناز ز لعل نمکینش

۲ رقتم بتماشای گلستان جمالش
نرکس بکل آمیخته روید ز زمینش

۳ در خسته نمایی دل عشاق رباید
ایمن مشوید از نکه گوشه نشینش

۴ که گاه بسوداکری بوس سر انکشت
دل بر هوس روسیهی بسته نکینش

۵ تمییز بهنکام سواری نتوان کرد
از کفه میزان شکر خانه زینش

۶ سرماییه آرام به سیلاب فنا رفت
از لرزش سیماب نمودار سرینش

۷ نابی دل ما نیست که دیگر بریاید
ترسان چه شویم از نکه باز پسینش

¹⁸⁰ 221a TE1, 231b İÜ2, 328a TE2, 297a SH2

بسوداکری ۴

İÜ2 ز سوداکری :

تمییز ۵

İÜ2 تمیز :

شویم ۷

TE1, TE2, İÜ2, SH2 شوم :

باز ۷

İÜ2 ناز :

حرف الصاد

18

¹⁸¹فاعلاتن / فاعلاتن / فاعلاتن / فاعلن

- ۱ آن پری پیکر کند در بزم چون مستانه رقص
می‌کند کرد نهالش شمع چون پروانه رقص
- ۲ یا بقدر کلر خان یا در نهالان خوشتر است
بینم‌کنتر میشود کر میکند دیوانه رقص
- ۳ نیست خالی بیقراریه‌های اجزای وجود
می‌کند از شوق دندان لب آب و دانه رقص
- ۴ در زمین و آسمان جاریست این رقص سرور
اقتضا کرده است طبع آفرینش خانه رقص
- ۵ با اصول دف مهر و دور کردون مو بمو
میزند در ساعت آهن پاره چون کردانه رقص
- ۶ آن هم از کیفیت می‌دست و پای می‌زند
نیست از خود کر کند در انجمن پیمان رقص
- ۷ نایبیا از دست هر کس می‌نیاید حل و عقد
می‌کند در عقده‌های زلف جانان شانه رقص

¹⁸¹ 221b TE1, 231b İÜ2, 328a TE2, 297b SH2

شمع چون ۱ : TE1, TE2, SH2, İÜ2

میزند ۵ : TE1 میکند

حرف الضاد

19

¹⁸² مفعول / فاعلات / مفاعیل / فاعلن

۱ اقلیم جان کشاد قدوم بهار فیض
در تخت دل نهاد قدم شهریار فیض

۲ صحرای دل ز خار و حس یأس پاک کرد
جوشید از سحاب کرم جویبار فیض

۳ جان می خورد بچشم تنزل نمی کند
هر مرغ بال بسته نشاید شکار فیض

۴ مرغان قدس می کشد از دست یکدگر
هر میوه که ریخت فرو شاخسار فیض

۵ امداد اگر ز فیض نبودی نه سر زدی
نابی ز طبعم این غزل آبدار فیض

¹⁸² 221b TE1, 232a IÜ2, 328a TE2, 297b SH2

تخت ۱	: SH2 بخت
جوشید ۲	: SH2 خورشید
بچشم ۳	: TE1 جسم
یکدگر ۴	: TE2, IÜ2 یکدیگر
ریخت فرو ۴	: IÜ2, SH2 فرو ریخت

حرف الطاء

20

¹⁸³فعلاتن / فعلاتن / فعلاتن / فعطن

۱ بار دیگر اگر افتد بکفم جام نشاط
می دهم داد کل فشانی ایام نشاط

۲ دست پیمانہ تھی بود ز نقدینہ می
از مددکاری خم کرد ادادام نشاط

۳ ز سطرلاب قدح کرد توان استخراج
کہ نکونسار شود شیشہ در احکام نشاط

۴ شاخ کل را بلب مرغ چمن کوید سرو
کہ خمیدن نشود لایق هنگام نشاط

۵ وقت کل روی بنقص است چو شبها نابی
صبح خندد بسیہ طالعیی شام نشاط

¹⁸³ 221b TE1, 232a IÜ2, 328b TE2, 297b SH2

کرد ۲ : SH2 کردم :

در ۳ : IÜ2, SH2

حرف الظاء

21

¹⁸⁴مفعول / مفاعیل / مفاعیل / فعولن

۱ هر چند بمعنی نرسیده است تن لفظ
از لذت معنیست لبالب دهن لفظ

۲ هر نقطه یکی نافه و هر حرف یک آهوست
در ساحه معموره چین و ختن لفظ

۳ حیفت درشتی سخن از لب نازک
کآزرده شود از خم و پیچ و شکن لفظ

۴ هر نقطه حرفی که ز سبک سیری ایام
داغیست که در لاله نموده چمن لفظ

۵ معنی چو شود تازه تعرض نتوان کرد
در بخیه نمایی لباس کهن لفظ

۶ یک معنی از آمیزش الفاظ بر آید
سازند حریفانه معاش انجمن لفظ

۷ نابی همه از شوق رخ تازه مضمون
صد چاک چو عشاق شود پیرهن لفظ

¹⁸⁴ 221b TE1, 232b İÜ2, 328b TE2, 298a SH2

سخن از لب ۳ : İÜ2, TE2, SH2 سخن زان لب :

چاک ۷ : TE1 حاک :

حرف العین

22

¹⁸⁵فعلاتن / فعلاتن / فعلاتن / فعطن

۱ نه درازست و نه کوتاه اثر خامهٔ صنع همه را با قد خود راست رسد جامهٔ صنع

۲ حرف خارج زره قالب حکمت ننوشت با چنین ناز و غنا کاتب خودکامهٔ صنع

۳ خوب و زشتش همه بر قالب بیرنگ قضاست نقش بر جاست همه صورت شهنامهٔ صنع

۴ از نوشته بنوسنده توانی ره برد کر توانی که بخوانی رقم نامهٔ صنع

۵ عقل کل را بته لجهٔ عجز افکند است نابیا حیرت بازیچهٔ هنکامهٔ صنع

¹⁸⁵ 222a TE1, 232b IÜ2, 328b TE2, 298a SH2
بنوسنده TE1 ننوسنده :

حرف الغین

23

¹⁸⁶مفاعِلن / فعلاَتِن / مفاعِلن / فعِلن

۱ دلم بدولت حسنت ز کلستان فارغ
سرم بسایه زلفت ز سایبان فارغ

۲ نظر ز نیک و بد روزکار می بستم
شدم ز کشمکش قید این و آن فارغ

۳ چو دیده خشک شد آسوده شد صف مزه ام
شود خزانۀ خالی ز پاسبان فارغ

۴ ز شور فتنه آن حسن ظاهر و باطن
بیک شتم ز جدل نیست تو امان فارغ

۵ بوقت جلوه او دل بسینه نتوان ماند
بدور کل شود آفته از دکان فارغ

۶ چو دیگران بته خاک می نرفت مسیح
مجرد آن شود از قید کاروان فارغ

۷ دمی که ز ابر دلم آب خورده شد نابی
نهال خامه ام از ناز باغبان فارغ

¹⁸⁶ 222a TE1, 232b IÜ2, 329a TE2, 298b SH2

شتم ۴ : شکم TE1
خورده شد ۷ : خورد شد IÜ2

حرف الفاء

24

¹⁸⁷ مفعول / مفاعیل / مفاعیل / فعولن

۱ شد با دل ما دیده دلدار مصادف
با یک دگر افتاد دو بیمار مصادف

۲ مژگان بنظر راست شده چشم برویش
کل با کل و خار آماده با خار مصادف

۳ آیا بود آن روز که چون چشم تو باشم
همسایه دیوار به دیوار مصادف

۴ جز پیرهن وصل ندیدیم متاعی
کو کشته بدل خواه خریدار مصادف

۵ نابی مکن امید که باشد شب وصلش
بی غائله غیر دگر بار مصادف

¹⁸⁷ 222a TE1, 233a İÜ2, 329a TE2, 298b SH2

TE1 بیار : بیمار ۱
İÜ2 آمد : آماده ۲
TE1 نداریم : ندیدیم ۴

حرف القاف

25

¹⁸⁸مفاعِلن / فعلاَتِن / مفاعِلن / فعِلن

۱ چو موج اولش اظهار کرد قلزم صدق
بشست سینه صدیق را تلاطم صدق

۲ اساس بنیه ایمان بصدق ساخته اند
ازان شده است بر ارکان دین تقدم صدق

۳ چو آفتاب چراغ جهانکشا بخشید
ز بطن شب نفس صبح را تبسم صدق

۴ بباغ فیض لب غنچه های شاخ امید
دیگر چه چیز کشاید جز از تنسم صدق

۵ ز شوق نغمه شناسی بلبلان نابی
نمود طوطی اندیشه ام ترنم صدق

¹⁸⁸ 222b TE1, 233a İÜ2, 329b TE2, 298b SH2

صدیق را ۱
تلاطم ۱

İÜ2 صدیق که :
İÜ2, TE2, SH2 تلاطم :

حرف الکاف

26

¹⁸⁹مفعول / فاعلات / مفاعیل / فاعلن

۱ از تیر غمزه تو شدم ای پری هلاک
طوبی لمن یموت و فی قلبه هواک

۲ از فارخار بوی تو ای کلبن امید
دل کشته پاره پاره و شد و سینه چاک چاک

۳ باور مکن که عشق تو از سر بدر رود
تا استخوان من نشود زیر پای خاک

۴ یوسف ز حسن روی تو شرمنده می شده است
یا صاحب المجالس ولله لو راک

۵ کر حوریان خلد و پریسیم آورند
القلب لایمل حبیبی الی سواک

۶ نابی اسیر سلسله کاکل تو شد
مجنون اکر شود در غم عشق تو چه باک

¹⁸⁹ 298b SH2

Bu gazel sadece SH2 nüshasında yer almaktadır

حرف الكاف

27

¹⁹⁰ فعلاتن / فعلاتن / فعلاتن / فعطن

۱ جلوه را چون کند ان کبک خرمان آهنک
صبر را کوه کران طبع زند طعن درنک

۲ روزی سینه سوراخ ز تیر مژه ات
جز سیه رویی حرمان نشود چون بیرنک

۳ داغداران ترا سوز محبت شرطست
داغ بی عشق شود بی مزه چون داغ پلنک

۴ دل مجلا نشود بی مدد آگاهی
زنده داریی شب از ماه نمیشوید ژنک

۵ هر که خود را و خدارا نشناسد نابی
هیچ فرقش نبود در نظر عقل ز سنک

¹⁹⁰ 222b TE1, 233b İÜ2, 329b TE2, 299a SH2

SH2 نمیشوید رنک : نمیشوید ژنک ۴

İÜ2 نمیشوید زنک :

TE1 : ____

حرف الام

28

¹⁹¹مفعول / فاعلات / مفاعیل / فاعلن

- ۱ کر میدهند روی نمایی برای دل
چیزی دگر ز دل نشود رو نمای دل
- ۲ دل کر شکست کس نتواند درست کرد
کسر همه درست کند مومیای دل
- ۳ کر تخت چار رکن عناصر مقام اوست
اما و رای چرخ کند جلوه پای دل
- ۴ همبزم شه بسفله تنزل نمی کند
بیگانه از دو کون شود آشنای دل
- ۵ پروازگاه اصلیش از چرخ برترست
کر آشیان بسینه پذیرد همای دل
- ۶ ارض و سما بسایه او هست می شوند
عالم ز کاتخواره بود از غنای دل
- ۷ حرف ثنا هم او بتو تعلیم کرده است
نابی نه حد تست ادای ثنای دل

¹⁹¹ 222b TE1, 233b İÜ2, 329b TE2, 299b SH2

کس ۲ : SH2 کش

کر ۲ : İÜ2, TE2, SH2 کسر

چار ۳ : TE1 چاه

از غنای دل ۶ : TE1 اغنیای دل

حرف المیم

29

¹⁹²مفاعیلن / مفاعیلن / مفاعیلن / مفاعیلن

- ۱ ز حسنت آنچه می‌کردم تخیل طبق آن دیدم
ز طورت آنچه می‌کردم تأمل آنچنان دیدم
- ۲ هویدا شد که معنی از حروف بیست و هشت باشد
چو مفهوم اشارتها بدست بی زبان دیدم
- ۳ به بیرنک خیالم راست آمد سربسر حسنت
جز از نازت که از تخمینم افزون صد چنان دیدم
- ۴ هزاران آفرین بر همت خفاش می‌کردم
چو بر حرباز سوی مهر روی امتنان دیدم
- ۵ نمی‌دیدم بعمر خویش از سر چشمه خورشید
من آن امداد روشن‌دیده کی کز سرمه دان دیدم
- ۶ نمایان شد مرا فرق میان ظاهر و باطن
چو لطف چاشنی مغز اندر استخوان دیدم
- ۷ بچشم سخت از صف بر صف دیوار باغ آمد
من آن چینها که نابی بر جبین باغبان دیدم

¹⁹² 223a TE1, 233b IÜ2, 330a TE2, 299b SH2

بیرنک ۳ : TE1 نیرنک :

کز ۵ : TE1 کاز :

حرف النون

30

¹⁹³ فعلاتن / فعلاتن / فعلاتن / فعلمن

۱ باغبان ازل آراست چو گلزار سخن
حرف هو کشت کل کوشه دستار سخن

۲ چرخ با این عظیمت کوش هلالش مالد
بر زمین تا که خرد کوهر شهوار سخن

۳ برکش آینه ده میوه طوبا کردد
سر بلندست ز بس نخل کر انبار سخن

۴ هر نظر محرم دوشیزه معنی نبود
تنق عارض معنی شود استار سخن

۵ کفر و ایمان و ثواب و کنه و دولت و دین
حکمت حق همه را بسته بسر تار سخن

۶ وسعت آباد معانیست تفرجگاهش
کرچه باشد دو لب تنک دو دیوار سخن

۷ بطلبکاری او کوهر عرفان باید
هر سبکمایه نشایست خریدار سخن

¹⁹³ 223a TE1, 234a İÜ2, 330a TE2, 299b SH2

عظیمت ۲ : İÜ2, TE2, SH2

طوبا ۳ : TE1

سر بلندست ۳ : TE1, TE2, İÜ2

را ۵ : SH2, TE2, İÜ2

دو لب ۶ : İÜ2

باید ۷ : TE1

beyit ۸ : İÜ2

beyit ۹ : İÜ2

beyit ۱۰ : İÜ2

دانش ۱۰.۲ : TE1

۸ چون درخشان شود از مطلع لب می گردد
آسمنهای دهن کوکب سیار سخن

۹ دامن پاک کهر دسترس خس نشود
کوش هر سفله نمی کشت سزاوار سخن

۱۰ دانش قدر بلندست ز ادراک عوام
رتبه خاص بود دانش معیار سخن

۱۱ نابیا مسند شاعر بفلک بایستی
کر شدی مرتبه مرد بمقدار سخن

حرف الواو

31

¹⁹⁴فاعلاتن / فاعلاتن / فاعلاتن / فاعلن

۱ قابل رفتن نباشد رنگ سنک از شست و شو
از نصیحتکو ملایم دل نکردد تند خو

۲ بس که اعمال خلیق کشته رسم بی خلوص
شکوه ریزد لوله ابریق از دست وضو

۳ نشئه داران روی آزادی نبیند در جهان
دور دون در کردنش بسته است بازوی سبو

۴ از عذار نازکش خاصیت کل ظاهرست
شاهد اخلاق نیکویست رخسار نکو

۵ بار منت قامت آزاده را خم می کند

¹⁹⁴ 223b TE1, 234a İÜ2, 330b TE2, 300a SH2

۴ beyit : ___ İÜ2

۶ beyit : ___ İÜ2

بی پریها سرو را آزاد کرد از سر فرو

۶ هر که خورد از میوه اش آخر مزاقش تلخ کرد
میوه بس تلخ دارد این نهال آرزو

۷ تازه معنی باید از عشق و محبت دم مزین
کوش عالم پر شده نابی ازینسان گفتگو

حرف الهاء

32

¹⁹⁵ مفعول / مفاعیل / مفاعیل / فعولن

۱ هستیم ولی لذت هستی نچشیده
مستیم ولی جام مجازی نکشیده

۲ آن آهوی وحشی روش انس نهادیم
کز خویش رمیدیم نه از غیر رمیده

۳ ما غیر بمنزل برسانیم چو ناوک
اما چو کمان خویش بمنزل نرسیده

۴ خوبان لب او را بلب خویش بمالند
چون خامه ز پستان سخن شیر مکیده

۵ چون تیر بهر جا که فتد خویش نخیزد
آن کس که بیال دگر انست پریده

¹⁹⁵ 223b TE1, 234b İÜ2, 330b TE2, 300b SH2

۳ ناوک : TE1 نازوک :

۵ beyit : İÜ2

۶ beyit : İÜ2

۶ در : TE1 بر :

۶ دل بستهٔ حسن تو در آینهٔ زانو
جز صورت حیرت‌زدهٔ خویش ندیده

۷ پر نافه کند نابی از ان دشت ورق را
کآهوی قلم در چمن غیب چریده

حرف الیاء

33

¹⁹⁶فعلاتن / فعلاتن / فعلاتن / فععلن

۱ الحزر تا دهن شکوه ز کس وا نکنی
خویش را واسطهٔ خندهٔ اعدا نکنی

۲ چوب دربان شده هر موی بر اطراف لب
تا که اسرار سرای دلت افشا نکنی

۳ مژه‌ها می‌زند انکشت اشارت که حذر
حسن این باغ سراسیمه تماشا نکنی

۴ سرت از سنک غم آسیب تعرض نکند
تا که تخریب مبائی مدارا نکنی

۵ نشوی سیر ز نعمت‌کدهٔ عالم دل
تا لبث کاسهٔ دریوزهٔ دلها نکنی

۶ برک سبزی ندهد شوره زمین طبیعت
طلب فیض کر از عالم بالا نکنی

¹⁹⁶ 223b TE1, 234b İÜ2, 331a TE2, 300b SH2

می‌زند ۳ : SH2 میکند
۵ beyit : İÜ2
۶ beyit : İÜ2
سخنهای ۷ : TE1 غزلهای

۷ فارسیات سخنهای تو ناقص ماند
نابیا این غزل ار ختم غزلها نکنی

ابتدای تخمسات

غزل مولانا تخمیس نابی

1

¹⁹⁷ مفعول / مفاعیل / مفاعیل / فاعیل / فاعولن

۱ زان مهر که جز او چمن افروز ارم نیست
زان کنج که دودی بجز اکسیر کرم نیست
زان نوح که در کشتی او باد دژم نیست
زان شاه که او را هوس طبل و علم نیست
دیوانه شدم بر سر دیوانه قلم نیست

۲ هستی تو هستیست که هستیش نه آنست
چون سایه و چون عکس خیالست و کمانست
اینها همه نیز ارچه که از لمعه شانست
پیش او عدم شو که عدم معدن جانست
اما نه چنین جان که بجز غصه و غم نیست

۳ این آب ترا از خودی وهم کند فرد
از جامه چرکین خیالات کند جرد
از چهره ناشسته دل شسته کند کرد
این جوی کند غرق و لیکن نکشد مرد
کاین آب حیاتست بجز لطف و کرم نیست

۴ هر تخم که محو ار نشود بار نباشد
یم ناشده قطره در شهوار نباشد

¹⁹⁷ 224a TE1, 234b İÜ2, 331b TE2, 301a SH2

غزل مولانا تخمیس نابی

SH2 تخمیس غزل مولانا جامی :

İÜ2, TE2 تخمیس غزل حضرت مولانا :

TE1, SH2 کرم :

TE2 دودی :

İÜ2 _____ :

SH2 غمکه :

SH2 دل شست :

SH2 نبود :

چمن ۱

دودی ۱

که ۲، ۳

جان که ۲

دل شسته ۳

بود ۴

در جوی بقا موجه آزار نباشد
این جوی همه کل بود و خار نباشد
زان رو که درین راه کل و خار بهم نیست

۵ نابی چه حد تست شدن زمزمه پیرا
جای که شود نغمه سرا حضرت ملا
زان پیش که بیکانه درین راه نهد پا
شمس الحق تبریز بیا زود مگو لا
زیرا که جواب نعمت لا و نعم نیست

غزل شمس تبریزی تخمیس نابی

2

¹⁹⁸مفاعیلن / مفاعیلن / مفاعیلن / مفاعیلن

۱ بیا ای دل که هنگام نیاز و ناله و زار است
هر آنکو کل نچید از باغ زاری پیش حق خوار است
هر آنکو ماند خفته بی نصیب از ذوق دیدار است
دلا بر خیز و طاعت کن که طاعت به ز هر کار است
سعادت آن کسی دارد که وقت صبح بیدار است

۲ ز آسایش پرستی مانده ای محروم ازین منزیل
تن آسانی کرانجانی ترا کرده است پا در کل
بسوز این پنبه غفلت که گوشت را شده حائل
خروسان در سحر کویند قم یا ایها الغافل
تو از مستی نمیدانی کسی داند که هشیارست

¹⁹⁸ 224a TE1, 235a İÜ2, 332a TE2, 301a SH2

SH2 تخمیس غزل شمس تبریزی : غزل شمس تبریزی تخمیس نابی

İÜ2, TE2 تخمیس غزل حضرت مولانا :

حائل ۲

TE2 حاصل :

پنداری ۳

TE1 دینداری :

به ناچارست ۴

TE2, İÜ2, SH2 نه ناچارست :

نطق ۵

TE1 لفظ :

۳ مکن پایت دراز و دست کوتاه از علمداری
مکش دستت ز دامن سحر کر بر سر کاری
مکن پیمانۀ صهبای غفلت چشم اگر داری
عزیزا کر تو پنداری بوقت صبح بیداری
یقین دانم که هشیاری ترا جنت سزاوارست

۴ ایا کم عقل آواره تهی کرد تبه‌کاره
کرفتار کمند نفس پیچا پیچ مکاره
چه دیدی عمر ضایع کرده ای نایاب را چاره
ایا مسکین بیچاره اسیر نفس امّاره
تفکر کن تو یکباره ترا مردن به ناچارست

۵ چه نابی که در پیش شهان معنی بر انکیزی
مقال خویش را با نطق سلطانان بیامیزی
مکر بهر نظر در دامن ایشان بیاویزی
ایا سلطان تبریزی ایا شمس سحر خیزی
یقین در خاک میریزی چه جای عجب دستاراست

غزل حافظ تخمیس نابی

3

¹⁹⁹ فعلاتن / فعلاتن / فعلاتن / فعلمن

۱ خسته بودم که علاج از نسما تم دادند
بسته بودم که خلاص از هفواتم دادند
تشنه بودم قدح از نیل و فراتم دادند
دوش وقت سحر از غصه نجاتم دادند
واندران ظلمت شب آب حیاتم دادند

۲ چه دم عیش و صفا بود چه وقت طربی
که شد آلوده کلخند ابد پسته لبی
یافتم چشمه امید بوقط طلبی
چه مبارک سحری بود و چه فرخنده شبی
آن شب قدر که این تازه براتم دادند

۳ این چه کلهاست که شاخ نفسم انکیزد
این چه خرماست که از نخل قلم بر خیزد
این چه اجزاست که پرویزن طبعم پیزد
این همه شهد و شکر کز قلمم می ریزد
اجر صبریست کزان شاخ نیاتم دادند

۴ دیدم از چهره مقصود به شهراه طلب
چیدم از غنچه امید به کلزار ادب
یافتم کام دل از بی مدد رنج و تعب

¹⁹⁹ 224b TE1, 235a İÜ2, 332b TE2, 301b SH2

SH2 تخمیس غزل حافظ شیرازی : غزل حافظ تخمیس نابی

İÜ2 تخمیس غزل حافظ :

TE2 تخمیس غزل خواجه حافظ :

İÜ2 :

که ۱.۲

کلخند ابد ۲

TE2 کلخند ادب :

İÜ2 :

این ۲

پیزد ۳

TE1, SH2 بیزد :

İÜ2 نیزد :

قلمم ۳

TE2, İÜ2, SH2 سختم :

من اگر کامروا کشتم و خوش دل چه عجب
مستحق بودم و اینها بزکاتم دادند

۵ همه نابی اثر تربیت پیران بود
همه تأثیر نظربخشی درویشان بود
از اثرهای کلید نظر مردان بود
همت حافظ و انفاس سحر خیزان بود
که ز بند غم ایام نجاتم دادند

غزل جامی تخمیس نابی

4

²⁰⁰ مفعول / فاعلات / مفاعیل / فاعلن

۱ ساقی بیار مایه آن سود ده صدی
کاستاده قدسیان برای خوش آمدی
در راه به ز ترک خرد نیست مقصدی
ساقی بیا که به ز خودی عشق بیخودی
در ده شراب لعل ز جام زمردی

۲ آن می که روح خوشه تاک جنان بود
روغن فروز سینه قندیل جان بود
آرایش مجالس روحانیان بود
می ده بروی شاهد مهوش که آن بود
سرمایه سعادت و اقبال سرمدی

²⁰⁰ 225a TE1, 235b İÜ2, 332b TE2, 302a SH2

غزل جامی تخمیس نابی : SH2 تخمیس غزل مولا جامی :
İÜ2 تخمیس غزل حضرت جامی :
TE2 تخمیس غزل حضرت ملا جامی :
کاستاده ۱ : SH2 کافتاده :
قدسیان ۱ : TE1 قدسیانت :
ده شراب ۱ : İÜ2 قندسیان :
نغمه ۳ : İÜ2 درد شراب :
بسی ۵ : TE1 بسر :
مجردی ۵ : SH2 لبی :
İÜ2 محمدی :

۳ بیگانه در شنفتن این نغمه شهره نیست
با او مکوی راز که آن چهره چهره نیست
کس را بکوش کردن این حرف زهره نیست
این نکته با فقیه چه گویم که بهره نیست
بوجهل راز مشرب عذب محمدی

۴ محروسه خرد که متاعش ملالتست
پیوسته در تصرف اهل بطالتست
جز مستی شراب حقیقت جهالتست
در شرع عشق هر چه بجز می ضلالتست
خوش آنکه شد بشارع میخانه مهتدی

۵ این جامه را اگرچه بسی چشم دوختند
اما ز شوق اطف بنایی فروختند
بس عاشقان که جامه زرتار سوختند
جامی بسوز دلّی تعلق که دوختند
بر قد همت تو قبای مجردی

غزل جامی تخمیس نابی

5

²⁰¹ مفعول / مفاعیل / مفاعیل / فاعولن

۱ ای خاتم لعلین لبث مهر دهنها
ای شانہ مژگان تو غمخوار شکنها
ای شام غریبان درت صبح وطنها
ای برده رخت رونق کلها و سمنها
دارد دهن تنک تو در غنچه دهنها

۲ تلخابه می طبع مرا هیچ نیازد
در دست اگر افتد کشم ار صاف و اگر درد
اما که نه با لعل تو ماند نتوان خورد
کر سرو نه با قد تو ماند نتوان برد
چون آب بزنجیر مرا سوی چمنها

۳ تا ساخته استاد قدر منزل ما را
بسرشته ز آب چه یوسف کل مرا
کر دست عنایت نکشد محمل ما را
مشکل که بود روی خلاص دل ما را
از زلف تو با این همه خمها و شکنها

۴ دلبستگی عقل ز ازادای عشقت
شادابی عشاق ز ناشادای عشقت
بازیچه این شیوه را استادای عشقت
با لذت آواره کیی وادی عشقت
غربت زدهکان را نبود میل وطنها

²⁰¹ 225a TE1, 236a İÜ2, 333a TE2, 302b SH2

غزل جامی تخمیس نابی

: İÜ2, SH2 تخمیس غزل جامی

: TE2 تخمیس دیگر

قدر ۳

: TE2 ازل

بیفشاند ۵

: İÜ2 نیفشاند

خط تو خشک فرو ماند ۵

: TE2, SH2 خط مشک تو فرو ماند

: İÜ2 خط خشک فرو ماند

۵ نابی که به جولانکه اندیشه فرس راند
در باغ سخن تخم خیالات بیفشاند
هر چند که در مدرسه راز سبق خواند
چون خامه بوصف خط تو خشک فرو ماند
جامی که شد انکشت نما در همه فنها

غزل جامی تخمیس نابی

6

²⁰²مفاعِلن / فعلاَتِن / مفاعِلن / فعِلن

۱ منم که قدر خراسان بچشمم آسانست
که قدر کحل صفاهان بخاک یکسانست
گذشتن از در شاهان جان نه آسانست
دلم ز هجر خراسان از ان هراسانست
که بحر فقر و محیط فنا خراسانست

۲ چه خاک پاک و چه معموره دلارامیست
که خوابگاه صفا بخش شیخ الاسلامست
هزار کوهر جانرا که جای آرامیست
نخست کوهر از ان بحر شاه بسطامست
که قطب زنده دلان و خدا شناسانست

۳ برو بدر که جود کرام حقانی
بخواه خلعت فیض از ملوک ربانی
بیا بیاب شهان در لباس عریانی

²⁰² 225b TE1, 236a IÜ2, 333b TE2, 303a SH2

غزل جامی تخمیس نابی

SH2 تخمیس غزل جامی :

IÜ2 غزل پای حضرت جامی :

TE2 تخمیس غزل حضرت جامی :

جای ۲

SH2 چاره :

صفات ۴

TE2 جناب :

رهاندت ۴

TE1 نهاندت :

بکش لباس ر عونت که شیخ خرقانی
ستاده خرّقه بکف بهر بی لباسانست

۴ نشاندت بچمن صفهٔ علو صفات
رهاندت ز کلو کیری کمند ممات
رساندت بلب چشمه سار آب حیات
بکوش جان بشنو نکته های پیر هرات
که مشکلات طریق از بیانش آسانست

۵ نبرده ای ز در عشق نابیا کامی
ندیده ای ز رخ کعبه جز در و بامی
زیهره صید عنایت نهاده ای دامی
کدائی در شاهان پیشه کرده ای جامی
بجز تو کیست کدایی که پادشاه آنست

غزل جامی تخمیس نابی

7

²⁰³مفاعِلن / فعلاَتن / مفاعِلن / فعِلن

۱ اگرچه چرخ مرا بر فراز و شیب آورد
ولی ز نخل طبعش میوهٔ شکیب آورد
نمونه از رخ سرخ امید سیب آورد
سحر نسیم صبا مژدهٔ حبیب آورد
نوید مقدم کل روی عندلیب آورد

²⁰³ 225b TE1, 236b İÜ2, 333b TE2, 303b SH2

غزل جامی تخمیس نابی

İÜ2 غزل پای جامی استاد :

TE2 تخمیس غزل حنوم سامی ملا جامی :

فراز ۱

İÜ2 قرار :

راند ۲

TE1 آورد :

ازین ۳

TE1 ازان :

جام جم ۳

SH2, İÜ2, TE2 جان جم :

ذوق نغمه های ۴

SH2 نغمه های ذوق :

۲ رسید وقت که چشم صفا بخنداند
سپاه یأس بدروازهٔ عدم راند
بروی خسته دلان نسخهٔ شفا خواند
بعید نیست که صد جان شمرده بستاند
بدین بشارت دولت که عن قریب آورد

۳ دوا نکرده سپهر ار چه کرده خیره مرا
نداد ساقی ازین جام جم عصیره مرا
طیبیب دل نچشانید ازین خمیره مرا
طریق عشق چه پویم که بخت تیره مرا
ز قسمت ازل اندوه و غم نصیب آورد

۴ بروی زرد نباشد مفید زینت و زیب
بچشم خسته چه آید ز توتیای فریب
بکوش کرچه دهد ذوق نغمه های خطیب
بهرزه درد سر خویش داد رنج طیبیب
کسی که بر سر بیمار دل طیبیب آورد

۵ بدرکه تو نشد نابی آشنا بکسی
جز آشنایی تو نیست در دلش هوسی
بهانه ای ز ملاقات بسته پیش و پسی
غریب عشق تو جامی نداشت دسترسی
جز آنکه پیش تو این نکتهٔ غریب آورد

غزل سلیم تخمیس نابی

8

²⁰⁴ فعلاتن / فعلاتن / فعلاتن / فعلن

- ۱ چون فلک بارکه افرازی شاهانی ما
مهر شان توغ فرازنده خاقانی ما
ما دوش در صف سیاره درخشانی ما
این سفر کردن و این بی سرو سامانی ما
بهر جمعیت دلهاست پریشانی ما
- ۲ آیت صید بنخجیر بگاہ خواندن
در دل شیر فتد لذت جان افشاندن
بره چرخ شود مضطرب از وا ماندن
کوه فریاد بر آرد پی آهو راندن
در شکار ار شنود نوبت سلطانی ما
- ۳ تا که کردیم چو کردیم بتحریرک عنان
عرب و روم و عجم را همه زیر فرمان
از مددکاری تو فیک و ز فیض پیران
کشور دهر گرفتیم بهمت آسان
کرچه دشوار نماید بتو آسانی ما
- ۴ خضر توفیق بما رهبر و همراه شده
رخش ما را همه اقلیم چراکاه شده
از صدای جرس ما فلک آکاه شده
ترک خورشید که چوکان کفش ماه شده
هست لایق که بود بنده بدربانی ما

²⁰⁴ 226a TE1, 237a İÜ2, 334a TE2, 303b SH2

غزل سلیم تخمیس نابی

TE2 تخمیس غزل حضرت سلطان سلیم قدیم :

İÜ2 غزل حضرت سلطان سلیم قدیم :

SH2 تخمیس غزل سلطان سلیم خان :

مهر شان ۱

SH2, İÜ2, TE2 مهر سان :

تا که ۳

SH2, TE2, İÜ2 ما که :

۵ نابیا خوان الهیست زمینها و زمان
نعمت لطف کشیده است کران تا بکران
رونق مطبخ جو دست قدوم مهمان
خوان عشقست سلیمی فلک و جمله جهان
کاش آیند همه خلق بمهمانی ما

غزل فیضی تخمیس نابی

9

²⁰⁵فاعلاتن / فاعلاتن / فاعلاتن / فاعلن

۱ مسلک بی نقش پارا کرد غم نامحرمست
گفتگوی عشق را لا و نعم نامحرمست
بر سر سر لشکر پنهان علم نامحرمست
من براهی میروم کانجا قدم نامحرمست
در مقامی حرف میگویم که دم نامحرمست

۲ تا توانی پرده از راز محبت وا مکن
معنی پوشیده بر بیگانگان افشا مکن
از قصور پرسش خاطر مرا رسوا مکن
ما اگر مکتوب ننویسیم عیب ما مکن
در میان راز مشتقان قلم نامحرمست

۳ نی بحرف چون و چند ماهرویان قائلم
نی بروی کل نه با کیسوی سنبل مائل
نیست جز فکر هوای دوست در آب و کلم
با خیال او نکنجد یاد خوبان در دلم
هرکجا سلطان کند خلوت چشم نا محرمست

²⁰⁵ 226b TE1, 237b İÜ2, 334b TE2, 304a SH2

غزل فیضی تخمیس نابی

İÜ2 تخمیس غزل فیضی :

TE2, SH2 تخمیس غزل فیضی هندی :

TE1 آنان :

مانا ۵

۴ چون دماغ آلودگان باشد سزای بوس عشق
 کی نماید روی هر ناشسته لب را جوی عشق
 راه بی راهان ناشایان نباشد سوی عشق
 منزل تر دامنان نبود حریم کوی عشق
 هر که نبود پاکدامن در حرم نامحرمست

۵ نایبا بیگانگان لب تشنکان ساحلند
 کاسه کیران هوس در ذوق مانا و اصلند
 طبع مستان مجازی زین صفا بیحاصلند
 فیضی از بزم نشاط ما حریفان غافلند
 هر کجا ما جام می گیریم جم نامحرمست

غزل شفایی تخمیس نابی

10

²⁰⁶ مفعول / مفاعیل / مفاعیل / فاعولن

۱ افروختم از سوز درون خار و خسی چند
 بستم بکلوی شتر دل جرسی چند
 راندم به عدم رو بقفا ملتمسی چند
 از عشق تو در سینه شکستم هوسی چند
 آلوده صد آه کشیدم نفسی چند

۲ کر کارکران فلک از شاه زمین است
 درکوی تو درپوزه کر راه نشین است

²⁰⁶ 226b TE1, 238a İÜ2, 335a TE2, 304b SH2

غزل شفایی تخمیس نابی	: تخمیس غزل حکیم شفایی : TE2
	: SH2, İÜ2 تخمیس غزل شفایی :
کارکران ۲	: SH2, TE2, İÜ2 کارگذار :
کر راه ۲	: SH2 که راه :
ننازد ۳	: SH2 نیازد :
دیدار ۳	: TE2, SH2, İÜ2 بیدار :
عارست ۴	: TE1 عارست :
کزیم ۵	: SH2 کزیده :
تو ۵.۵	: SH2 چو :

پیش از همه سر کشته‌ تو چرخ برین است
یک حسرتی وصل تو جبریل امین است
حیفست ملاقات تو با هیچ کسی چند

۳ آنکو دل و جان در سر این کارنبازد
در صفه مقصوره مقصود ننازد
هر سنک در این بوته همت نکدازد
جز شعله دیدار تو ممتاز نسازد
پروانه جانباز ترا از مکسی چند

۴ چون همچو من دلشده شد بلبل زارت
عارست دگر مرغ هوایی ببهارت
من بعد نه شایسته شود صید زارت
مرغی چو همای دل من کشته شکارت
شکرانه این صید تهی کن قفسی چند

۵ نابی چو کزیدم بره دوست کدایی
کردم چو کدایان بدرش نغمه سرایی
هر چند زدم در ره وصلش سرو پایی
یک لطف تمام از تو ندیدم چو شفایی
از نخل تو چیدم ثمر نیمرسی چند

غزل عرفی تخمیس نابی

11

²⁰⁷ فعلاتن / فعلاتن / فعلاتن / فعطن

۱ شهر حسنست که سرمایه بکامست اینجا
مأیه داد و ستد باده و جامست اینجا
رسم بازار کرفتاری عامست اینجا
کوی عشقست و همه دانه و دامن و دامست اینجا
جلوه مردم آزاده حرامست اینجا

۲ هر که او پای نه دائره ایجادست
نیست آزاد اگر هست مکر نازادست
زیر هر ذره کمینگاه یکی صیادست
هر که بگذشت درین کوی ببند افتادست
طائر بی قفس و دام کدامت اینجا

۳ هر که از خاطر او فکر تکاپوی نرفت
پای ناکرده ز سر درین این جوی نرفت
آنکه چون سایه نه غلطید درین سوی نرفت
آنکه هر کام نلغزید درین کوی نرفت
صنعت راهروان لغزش کامست اینجا

۴ لب فرو بند ز سر قدرای فضل فروش
قفل کنجینه رازست زبان خاموش
روز سرمستی یک قطره ای ناچیز مجوش
سر تقدیر دران نشئه رسد پخته بکوش

²⁰⁷ 227a TE1, 238b İÜ2, 335a TE2, 305a SH2

غزل عرفی تخمیس نابی : TE2 تخمیس غزل عرفی شیرازی :

SH2 تخمیس غزل عرفی :

İÜ2 غزل عرفی استاد سخن :

صنعت ۳ : SH2, TE2 صفت :

İÜ2 مرمد الا در دوست : میرمد الا در دوست ۵

SH2 سرمد ارا در دوست :

TE2 میرمد الا از دوست :

سر این مسئله مکشای که خامست اینجا

۵ نابیا مقصد خضر آب حیاتست نه جوست
مطلب عارف دانا همه مغز است نه پوست
بی کهر میل صدف غوص کنانرا نه پوست
عرفی از هر دو جهان میرمد الا در دوست
همه جا وحشی از انست که رامست اینجا

غزل صائب تخمیس نابی

12

²⁰⁸ مفعول / فاعلات / مفاعیل / فاعلن

۱ رویت صفا ز چشمه کوثر گرفته است
پیشانیید فروغ ز اختر گرفته است
رخسارت آب و تاب ز کوهر گرفته است
زلف تو رنگ و بوی ز عنبر گرفته است
لعل لب تو شیر ز شکر گرفته است

۲ کو آنکه خنده ات بنکه بود توأمان
کو آنکه غمزه ات بدلم بود مهربان
رسم جفا و ناز نبودی درین میان
با ما چنانکه بود دلت نیست این زمان
آیینه تو صورت دیگر گرفته است

۳ مکتوب ما که حرف بحر فست نقش راز
مجموعه کدازش و منظومه نیاز
آن سان که سنک اکر شنود یابد اهتزاز
آیا چه کل شکفت ز مکتوب ما که باز
باد صبا ملول و کبوتر گرفته است

²⁰⁸ 227b TE1, 238b İÜ2, 335b TE2, 305b SH2

غزل صائب تخمیس نابی

İÜ2 غزل صائب رنکین لغتا :

SH2, TE2 تخمیس غزل صائب :

مقال ۵

TE1 مل :

۴ چون تشنه‌ که جوی فراتش شود عیان
چون بسته‌ که میرسدش حجت امان
چون خسته‌ بدست فتد غایة البیان
دل از نشاط نامه‌ وصلت چو کودکان
صد بار خوانده و دگر از سر گرفته است

۵ نابی درین مخمس رعنا لال سفت
هر مصرعش ز چهره‌ معنی غبار رفت
در حقه‌ مقال لال ثمین نهفت
صائب چو دید این غزم را سلیم گفت
این بحر را سیاهی عنبر گرفته است

غزل صائب تخمیس نابی

13

²⁰⁹ مفعول / مفاعیل / مفاعیل / فعولن

۱ باغی که بهار دو سرا زیر پر اوست
جویی که چمنزار بقا سبز و تر اوست
کنجی که غنای ابدی نقش زر اوست
عشقست که اکسیر بقا خاک در اوست
از هر دو جهان سیر شدن ما حضر اوست

۲ آن شاهد معنی که نه آنست و نه اینست
در مشرب تحقیق هم آنست و هم اینست
با آنکه نکنجیده افلاک و زمین است
هر چند که در رخنه‌ دل گوشه نشین است
کردون یکی از حلقه بکوشان در اوست

۳ هر مرد که بر کرد سر درد نکردد

²⁰⁹ 227b TE1, 239a İÜ2, 336a TE2, 306a SH2

غزل صائب تخمیس نابی

İÜ2 غزل صائب استاد سخن :

SH2, TE2 تخمیس غزل صائب :

آن ۲

TE2 این :

بیخبری ۵

TE1 بیخبران :

در دیدهٔ صاحبنظران مرد نکردد
بی ترک جهان جان ز کدر جرد نکردد
بی عشق دل از هر دو جهان سرد نکردد
این فیض ز تأثیر نسیم سحر اوست

۴ از هر که چشی رایحهٔ لذت یاری
از هر که بیابی روش مهرگذاری
از آتش هر دل که ببینی تو شراری
از سینهٔ هر کس شنوی ناله و زاری
از خویش برون آی که آواز در اوست

۵ نابی مده از دست برآوردهٔ خود را
بسپار بنقاش سرا پردهٔ خود را
بیهوده میفشان بهوا کردهٔ خود را
صائب خبر یوسف کمکردهٔ خود را
از بیخبری پرس که صاحب خبر اوست

غزل صائب تخمیس نابی

14

²¹⁰مفاعیلن / مفاعیلن / مفاعیلن / مفاعیلن

۱ کجا وارستگی در کوی عشق و در بیابانش
که دام و دانه باشد حلقهٔ چشم غزالانش
شکار انداز شوخی کز سر نازست پیکانش
چگونه جان برد صید از کمین چشم فتانش
که کیراتر بود از خون نا حق تیغ مژکانش

۲ دلم در کلشنی زارد که فریاد از بهار آرد

²¹⁰ 228a TE1, 239b İÜ2, 336b TE2, 306a SH2

غزل صائب تخمیس نابی : غزل صائب پاکیزه ادا : İÜ2

: تخمیس غزل صائب : SH2, TE2

بسر ۴ : TE1

آوازه ۵ : TE1

نه از رحمی ز روی ناز خارش کس نیازارد
ز شاخ قامتش کلغچه های ناز می بارد
کلش بار نسیم صبحکامی بر نمی دارد
نفس دز دیده عیسی می کند سیر کستانش

۳ بکوش جان شنیدم نام او چون ابر کریانم
بچشم دل برویش غائبانه مست و حیرانم
ندیده عارضش بازیچه فریاد و افغانم
عیار شوق بلبل را نمی دانم همین دانم
که آتش زیر پا دارد کل از شوق کریبانش

۴ بکلکشت چمن از روی ناز ار قد بر انکیزد
روان مرده جانان چون نهال از خاک بر خیزد
بسر پرویزن چرخ آرد سان سیاره میبیزد
دل عاشق چون برک خزان بر خاک میریزد
به هر جانب که مائل می شود سرو خرامانش

۵ مخمس نابیا روی غزل را غازه میکرده
کتاب حسن را تار سخن شیرازه میکرده
رسد کر در صفاهان روح صائب تازه میکرده
درین بستان را سروی بلند آوازه میکرده
که باشد همچو صائب نغمه سنجی در کستانش

غزل کلیم تخمیس نابی

15

²¹¹مفعول / فاعلات / مفاعیل / فاعلن

۱ تلخی عمر زهر تمنا چشیدنست
بار بلا ببیش لثیمان خمیدن است
وارستکی ز بخشش دونان رهیدن است
آزاده کی ز منت احسان رمیدنست
قطع امید دست طلب را بریدن است

۲ جستن متاع مکرمتی از دیار ما
خواهشگر شکوفه شدن از بهار ما
آب مراد خواستن از چشمه سار ما
امید کام داشتن از روزگار ما
فکر کلاب از کل اخگر کشیدنست

۳ بالا شدن بچرخ ببال و پر سخن
طی طریق کوی حقیقت بیای ظن
رفتن بباغ قدس بجمازه بدن
سیر ریاض عالم جان با حجاب تن
کلزار راز رخنه دیوار دیدنست

۴ هر چند و هر زمان و بهر شهر و هر دیار
احسان ذلیل و بخل بود صاحب اعتبار
اما کنون ز بسکه کرم کشت کم عیار
در دور ما ز خست اینای روزگار
دشوارتر ز مرک کریبان دریدنست

²¹¹ 228a TE1, 240a IÜ2, 336b TE2, 306a SH2

SH2 تخمیس غزل کلیم : غزل کلیم تخمیس نابی

TE2 تخمیس غزل کلیم طهرانی :

IÜ2 سخبان ثانی کلیم طهرانی :

ذلیل ۴

SH2, IÜ2, TE1 عزیز :

۵ نابی لباس جاه عذابیست بس الیم
عریان تنی لباس حضورست بس عظیم
با لذت تجرد و با ذهن مستقیم
در بند جامه با همه آزادگی کلیم
از اشتیاق پای بدامن کشیدنست

غزل نظیری تخمیس نابی

16

²¹²مفاعِلن / فعلاَتن / مفاعِلن / فعِلن

۱ بفرق نیک و بد افتاده جفا اینجاست
بقید زهر و شکر کشته عنا اینجاست
بفکر خار و کل آلوده عما اینجاست
حریف دردی صافی نه خطا اینجاست
تمیز ناخوش و خوش می‌کنی بلا اینجاست

۲ دلست آنکه ز افلاک و خاک مستغنیست
سر بر از همه بالای شاه لم یزلیست
بکائنات جز او حامل امانت کیست
بغیر دل همه نقش و نکار بیمعنیست
همین ورق که سیه کشته مدعا اینجاست

۳ بشوق این که شود دامگاه بال و پرم
فتد بباغ جمالش کهی که رهگذرم
پرد بکرد نهالش کبوتر نظرم
ز فرق تا بقدم هر کجا که می نکرَم

²¹² 228b TE1, 240b İÜ2, 337a TE2, 307a SH2

غزل نظیری تخمیس نابی

İÜ2 غزل استاد نظیری :

TE2 تخمیس غزل طهرانی :

SH2 تخمیس غزل نظیری :

SH2 حامل :

TE1 نیست :

حامل ۲

هست ۴.۲

کرشمه دامن دل می کشد که جا اینجاست

۴ اگر بیکدگر از حسن و عشق الفت هست
میانه من و تو ارتباط رغبت هست
نمیشود ره دل بسته تا که صحبت هست
ز دل بدل کذری هست تا محبت هست
ره چمن نتوان بست تا صبا اینجاست

۵ خموش باش و سخن نابیا دراز مکش
بکیر دامن تسلیم و قید ناز مکش
بده عنان ز کف و رنج ترکناز مکش
ز کوی عجز نظیری سر نیاز مکش
ز هر رهی که در آیند ایند انتها اینجاست

غزل شوکت تخمیس نابی

17

²¹³مفاعیلن / مفاعیلن / مفاعیلن / مفاعیلن

۱ سهی قدی که روید دست شوق از طرف دامانش
سیه چشمی که ریزد خون ناز از صف مژگانش
پری رویی که میریزد ملاحظت از نمکدانش
کل اندامی که میجوشد نزاکت از کلستانش
بدست خویش بندم برک کل کیرم چو دامانش

۲ عجب شاهیست قیس از کوه و هامون درکهی دارد
بسر از بال رنگ آمیز مرغان خرکهی دارد

²¹³ 229a TE1, 241a İÜ2, 337b TE2, 307b SH2

غزل شوکت تخمیس نابی

TE2, SH2 تخمیس غزل شوکت :

İÜ2 مشاطه شاهد معانی شوکت :

بندم ۱

SH2, İÜ2 بزم :

ملاحظت ۲

SH2, İÜ2, TE2 ملامت :

بیقراریها دل عاشق ۴

SH2, İÜ2, TE2 بیقراریها کل عاشق :

دعوی ۵

İÜ2 معنی :

در اقلیم ملاحت رتبه فرماندهی دارد
بملک عشق مجنون منصب شاهنشهی دارد
سواد مهر بادامی بود چشم غزالانش

۳ بهر کلشن که رویش کلشن آرایی بر انکیزد
چنار سرو و عرعر بهر مزدوری بپا خیزد
سحاب از شوق باغربال هاله نور می بیزد
بهر جا چشمش از شوخی که رنگ کلشنی ریزد
شود مژگان آهو خار دیوار گلستانش

۴ سرشت از آب جوی بیقرارها دل عاشق
ازان در دیده نتوان ماند اشک سائل عاشق
کره نتوان گرفتن سینه بیحاصل عاشق
ز تن بیرون زند خود را ز بیتابی دل عاشق
شود چون تکمه پیدا عقده دل از کربانش

۵ ضمیر عارف آگاه نابی دارد آن وسعت
که کنجد در زوایایش سواد دوزخ و جنت
درین دعوی مسلم میشود کر یافت اهلیت
صف حشر است یک سطر از کتاب همت شوکت
بیاض صبح محشر صفحه ای باشد ز دیوانش

²¹⁴مفعول / فاعلات / مفاعیل / فاعلن

۱ شد یار دیگران و خطا را بهانه ساخت
نوشید می بغیر و دوا را بهانه ساخت
از ما کریخت همره ما را بهانه ساخت
غافل بمن رسید وفا را بهانه ساخت
افکنده سر بپیش و حیا را بهانه ساخت

۲ مردانه کیست چله عشق ستمکران
هر بو الهوس نمی خورد این ساغر کران
هر کس نمی کشد ستم و ناز مهوشان
زاهد نداشت تاب جفای پری رخان
کنجی نشست و ترس خدا را بهانه ساخت

۳ آن کیست کو چو من نشد آواره رخش
چون من هزار دلشده بیچاره رخش
کس بوی دل نیافت ز کلیاره رخش
رفتم بمسجد از پی نظاره رخش
دستش برو گرفت و دعا را بهانه ساخت

۴ نازش چو حسن او که نوانو فزون شود
هر ناز او بناز دگر رهنمون شود
چندان ستم کند که دلم پر ز خون شود
از بزم باز آمدن من برون شود
برخاست کرم و دادن جا را بهانه ساخت

²¹⁴ 229b TE1, 241a İÜ2, 338a TE2, 308a SH2
غزل میلی تخمیس نابی : SH2, TE2, İÜ2 تخمیس غزل میلی :
از ما ۱ : SH2, TE2, İÜ2 من :
نمی کشد ۲ : TE1 نمی شود :

۵ نابی ز بهر چشم بدان سرو سر بلند
سوزد دل هزار جگر خواره چون سپند
رغبت بکس نمی کند آن شوخ خود پسند
میلی ترا زنک نیاورد در کمند
کوتاهی کمند بلا را بهانه ساخت

غزل غریبی تخمیس نابی

19

²¹⁵ مفعول / فاعلات / مفاعیل / فاعلن

۱ در کوی میفروش کشیدم سفالکی
در چشمه سار عشق چشیدم زلالکی
نه من نه دل شناخه بودم ملالکی
کشتم خراب و شیفته خرد سالکی
قدش نهالکی و چه نازک نهالکی

۲ بر داشته به پیش نظر درس خشمکی
کرده بغمزه ابجد مشق کرشمکی
آویخته ز بهر نظر لوح یشمکی
شیرینکی شکر لبکی شوخ چشمکی
مهر و یکی برویکش از مشک خالکی

۳ ریزد شکر ز پسته رنکین تنککش
جنبد رک جفا ز دل همچو سنککش
تازد بطبله زر کردون خدنککش
چون آفتاب کشته جهانسوز رنککش
هر سو بر آفتاب ز ابرو هلالکی

²¹⁵ 229b TE1, 338a TE2, 241b İÜ2, 308b SH2

غزل غریبی تخمیس نابی : TE2, SH2 تخمیس غزل غریبی :

İÜ2 غزل غریبی اناد ره گفتار :

جوید و ۴ : TE2 چون بدو :

۵ را : SH2, TE1 _____ :

۴ خوش آنکه رو کعبه^۲ عشق آورم ز دیر
خوش آنکه بشکنم سر شر در پناه خیر
خوش آنکه می کنم رخ او بی حجاب سیر
خوش آنکه جوید و بنشینم جدا ز غیر
کوید جوابکی چو کنم زو سؤالکی

۵ نابی ز وضع سرد جهان دل فسرده است
زانرو بکنج بی طلبی پا فشرده است
دل را عنان بدست قناعت سپرده است
چون غنچه سر بجیب غریبی که برده است
دارد بخود ز فکر دهانش خیالکی

غزل طالب تخمیس نابی

20

²¹⁶مفاعلن / فعلا تن / مفاعلن / فعلن

۱ نه با دهان طلب دامن کرم بوسیم
بچشم حسن ادب سده^۲ حرم بوسیم
بنقش جبهه^۳ جان در که ستم بوسیم
بیا که با لب دل آستان غم بوسیم
تمام شوق شویم و لب الم بوسیم

۲ اسیر حسن جفا تشنه^۲ وصال عمیم
نیازمند تقاضای ناز دم بدمیم
بپیچ و تاب گرفتار طره^۳ ستمیم
من و تو شانه کش زلف و ناله های همیم
بیا بجائزه هم دهان هم بوسیم

²¹⁶ 230a TE1, 338b TE2, 242a İÜ2, 309a SH2
غزل طالب تخمیس نابی : تخمیس غزل نابی : TE2, SH2
بفکر ۳ : TE2, İÜ2 بشکر :

۳ بفکر آنکه نباشند در سر کارت
برشک آنکه شوند آشنای گفتارت
بشوق آنکه برآرند بر زبان نامت
چو نامه سوی تو انشا کنیم هر ساعت
زبان خامه مکیم و لب رقم بوسیم

۴ دل کر سینه ما را غذا از خوان غمست
همه وظایف ما جاری از دکان غمست
از آنکه زندگی ماز آب و نان غمست
متاع بوسه ما وقف آستان غمست
بساط عیش و زمین نشاط کم بوسیم

۵ بطبع آنکه شود نابیا ادب غالب
رسوم شرم و حیا را نمی شود سالب
ببین چه خوب که پیش از گناه شد تائب
کزیم تا بقیامت زبان دل طالب
اگر بسهو لب خاص جام جم بوسیم

تاریخ تمام دیوان

²¹⁷فعلاتن / مفاعلن / فعلن

شیخ کامل نظامی نامی
که بلند است از و صدای سخن
گفت بیت غریب درخمسه
در سیاق ثنا برای سخن

کربدی کوهری و رای سخن
آن فرو آمدی بجای سخن
مقصد شان کلام یزدانست
هر سخن ارض و او سمای سخن
روح قدسیست او و نظم بشر
جای اعضا و دست و پای سخن
مطلب شیخ ازین سخن آنست
که ادا می کند ثنای سخن
یعنی هر جا شود عزیز تراست
این بنای فلک رسای سخن
قدر دانان حرف میدانند
عزت و رفعت بهای سخن
روزی این کوچه کرد شهر خیال
یعنی نابی بی نوای سخن
آن زمانی که بر هم آوردم
این تهی مغز بوریای سخن
یعنی سالی که از پریشانی

کردمی جمع این بنای سخن
ناکھانی بخاطرم آمد
که چه باشد که این کدای سخن
بهر تاریخ مصرعی خواهم
زان عزیز جهانکشای سخن
با خصوص این بلند بیت سهیر
که هماییست در فضای سخن

²¹⁷ 230a TE1, 338b TE2, 242a İÜ2
SH2 nüshasında bu bölüm yer almamaktadır

کر یکی مصرعش تمام آید
اثرم یابد اعتلای سخن
شیخ بی شک کرامتی فرمود
آن سپهدار پیشوای سخن
چونکه هر یک حساب می کردم
این دو مصرع بمدّ عای سخن
مصرع ثانیست درست آمد
طبق بر طبق مقتضای سخن
راست آمد بسال تاریخش
آن فرود آمدی بجای سخن

SONUÇ

Nâbî, on yedinci yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan bir divân şairidir. Divân şiirinin klasik devrinin son halkasını teşkil eder. Şair, 1642 yılında eski adı Ruhâ olan Urfa'da doğmuştur. Asıl adı Yusuf olan şairin Urfa'daki hayatı ve gençlik dönemi hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Fakat dönemini anlatan tezkirelerin birçoğunda kendisine yer bulan Nâbî hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Şair yaşadığı dönemde altı padişahın saltanatını görmüştür. Bu süreç içerisinde kimi zaman iltifat görmüş kimi zaman görmemiştir. Yapılan bu çalışmayla Nâbî'nin bugüne kadar üzerinde ayrıntılı olarak durulmamış olan Farsça Divânçesi şairin elinden çıkmış haline en yakın şekilde ortaya konulmaya ve Türkiye Türkçesine kazandırılmaya çalışılmıştır.

Nâbî, bir divânçe oluşturabilecek kadar Farsçayı iyi bilen bir şairdir. Bunun yanında şiirlerinde sade dil taraftarı olan şair her zaman bu sözünde durmamış ve bazen çok ağır bir dil kullanmıştır. Farsça Divânçesi üzerinde görülen Sebk-i Hindî etkisi şairin kimi zaman ağır ve uzun terkipler kullanmasına neden olmuştur. Şair şiirlerinde kimi zaman deyim ve atasözlerine de yer vermiştir.

Şairin Farsça Divânçesi'nde Mevlânâ, Molla Câmî, Hâfız, Sâib-i Tebrîzî, I. Sultan Selim, Feyzî-i Hindî, Şifâî, Urfî, Kelîm, Nazîrî, Şevket, Meylî, Garibî ve Tâlib gibi pek çoğu İran şairi olan ünlü şairlerin Farsça gazellerine nazire olarak yazılmış tahmisin yer alması bize şairin Fars edebiyatına ve İranlı şairlerin şiirlerine farklı bir ilgi duyduğunu ve İran zeminini kendisine daha uygun bulduğunu göstermektedir. Şairin yaşadığı dönem göz önüne alındığı zaman gerek toplum ve sosyal hayattaki sıkıntılar gerek edebiyattaki malzemenin azlığı şairin İran sahasına yönelmesine neden olmuştur. Nâbî'nin İran sahasında kendine örnek aldığı kişi Sâ'ib-i Tebrizî olmasına rağmen şair hiçbir zaman Sâ'ib taklitçisi olmamış, sadece onun Hikemî fikirlerini ve düşüncelerini dile getirme tarzını kendine örnek almıştır.

Genellikle Nâbî, şiirlerinin son beyitlerinde şiir-şair hakkındaki görüşlerini kendini överek ortaya koymuştur. Şiirleri ve şairliği için birtakım teşbih ve mecazlara yer veren şair, zaman zaman kendini, örnek aldığı Sâ'ib-i Tebrizî ile aynı seviyede görmüştür.

Nâbî'nin Farsça Divânçesi'nde gazel, tahmis ve tarih nazım şekillerinden oluşan 54 manzume bulunmaktadır. Gazeller çoğunlukla 5-7 beyitlidir. Fe^ç ilâtün / Fe^ç ilâtün / Fe^ç ilâtün / Fe^ç ilün, Mef^ç ülü / Mefâ^ç ilü / Mefâ^ç ilü / Fe^ç ülün, Mefâ^ç ilün / Mefâ^ç ilün / Mefâ^ç ilün / Mefâ^ç ilün vezinleri, en çok tercih edilen vezinlerdir.

Divânçenin içeriğinde şair, yer yer sıkıntılarını ve şikâyetlerini dile getirir, insanların vefasızlığı ve sadakatsizliğinden şikâyet eder. Gazel ve tahmislerin bazı beyitlerinde de önceden beri tasavvuf merkezi olarak bilinen Horasan'a ve İsfahan'a duyduğu özlemi dile getirerek mezarı orada olan din ve devlet büyüklerini anar. Nâbî'nin Farsça Divânçesi şekil ve muhteva açısından incelenirken Türkçe Divân'ı ile Farsça Divânçesi arasında şekil ve muhteva açısından benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Şairin iki eseri arasında büyük farklılıklar görülmezken hikemî tarzın ekolü olan şairin Türkçe Divânı'ndan farklı olarak Farsça Divânçesi'ndeki Sebki-Hindî akımının etkisi dikkati çeker.

Tezin en kapsamlı bölümü olan tenkitli metin bölümünde Farsça Divânçe'nin hem Eski harfli metninin hem de Latin harflerine aktarılan Farsça metninin tenkitli metni hazırlanmıştır. Bunu yaparak gerek Türk Dili ve edebiyatı alanında gerekse Fars Dili ve edebiyatı alanında çalışanların bu çalışmadan rahatlıkla faydalanmaları amaçlanmıştır. Nâbî'nin Farsça Divânçesi'nin müstakil bir eser olmayıp Türkçe Divânı'nın içerisinde yer alması sebebiyle ilk olarak yurt içinde ve yurt dışında bulunan yazma kütüphanelerin katalogları taranarak Türkçe Divân'ın yazma nüshalarının sayısı tespit edilmiştir. Bu tespit sonrasında yurt içinde bulunan yazma nüshaların sayısının 99, yurt dışında bulunan yazma nüshaların sayısının da 32 olduğu görülmüştür. Yurt dışında bulunan bu 32 nüsha, tarafımızdan ulaşılamadığı için incelenememiştir. Yurt içindeki çeşitli yazmalar kütüphanesinde yer alan 99 nüsha tarafımızdan incelenmiş ve bu yazma nüshaların 17'sinin içerisinde Farsça Divânçe olduğu tespit edilmiştir. Farsça Divânçe'nin bu 17 yazma nüshası tarafımızdan temin edilmiş ve incelenmiştir. Divânçe'nin tenkitli metni hazırlanırken okunabilir, eksiksiz olması bakımından ve

řairin yařadığı dōneme en yakın nūshalar olarak dūřūndūğūmūz dōrt nūsha kullanılmıřtır ama nūsha tavsifi bōlūmūnde yer vermiř olduğumuz diğeri bütūn yazma ve matbu nūshalar da tarafımızdan incelenmiřtir.

Sonuç olarak; mana ve hikemiyāta ōnem veren ve iřitilmemiř, taze manayı her řeyin ūstūnde tutan, eserlerinde sıkça ōğūtler veren, yol gōsteren, ilāhī ařkı ve teslimiyeti her fırsatta dile getiren Nābī, diğeri eserlerinde olduđu gibi Farsça Divānçesi'nde de bunun dıřına çıkmamıřtır.

KAYNAKÇA

- Altınay , Ahmet Refik ; Felaket Seneleri, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2010.
- Aydın, Mehmet ; Açıklamalı Deyimler Sözlüğü, Emek Y, Ankara.
- Aytaç, Gürsel ; Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, Say Yay., İstanbul 2009.
- Ayverdi, İlhan ; Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Y., İstanbul 2010.
- Babacan, İsrail ; Klâsik Türk Şiirinin Son Baharı Sebki Hindî, Akçağ Yay., Ankara 2010.
- Bilkan, Ali Fuat ; Nâbî Dîvânı, MEB Yay., İstanbul 1997.
- Bilkan, Ali Fuat ; Nâbî Hayatı Sanatı Eserleri, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Bilkan, Ali Fuat ; Nâbî Hikmet Şair Tarih, Akçağ Yay., Ankara 1998.
- Bilkan, Ali Fuat; Şadi Aydın ; Sebki Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı, 3F Yay., İstanbul 2007.
- Ceylan, Ömür ; Kuşlar Divanı Osmanlı Şiir Kuşları, Kapı Yay., İstanbul 2007.
- Coşkun, Menderes ; Nâbî'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.
- Değirmençay, Veyis ; Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî, Erzurum 2006.
- Demirel, Şener ; XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Anlam Boyutunda Meydana Gelen Üslup Hareketleri, Turkish Studies (Volume 4/2 Winter 2009).
- Dilçin, Cem ; Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK Yay., Ankara 2005.

- Doğan, Mehmet ; Doğan Büyük Türkçe Sözlük, Pınar Y., Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 21. Baskı., İstanbul.
- Erkan, Arif ; Arapça-Türkçe Büyük Sözlük, Huzur Y., İstanbul 2006.
- İsen, Mustafa; Osman Horata vd. ; Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yay., Ankara 2006.
- Kalpaklı, Mehmet ; Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler, YKY Yay., İstanbul 1999.
- Kanar, Mehmet ; Farsça-Türkçe Sözlük, Deniz Y., İstanbul 2000.
- Kanar, Mehmet ; Farsça-Türkçe Sözlük, Say Yay., İstanbul 2010.
- Kaplan, Mahmut ; Hayriyye-i Nâbî, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2008.
- Karahan, Abdülkadir ; Nâbî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987.
- Kartal, Ahmet ; Şiraz'dan İstanbul'a Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar, Kurtuba Yay., İstanbul 2010.
- Kartal, Ahmet; Mustafa İsen vd. ; Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2004, C. 5.
- Kılıç, Filiz ; XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Akçağ Yay., Ankara 1998.
- Kurnaz, Cemal ; Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, H Yay., İstanbul 2009.
- Levend, Agah Sırrı ; Divan Edebiyatı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.
- Levend, Agâh Sırrı ; Nâbî'nin Sûr-namesi, İnkılâp Ktb., İstanbul 1944.
- Mengi, Mine ; Divan Şiiri Yazıları, Akçağ Yay., Ankara 2010.
- Mengi, Mine ; Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1991.
- Mengi, Mine ; Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yay., Ankara 2004.
- Moin, Mohammed ; An Intermediate Persian Dictionary, Tahran 1985.
- Mutçalı, Serdar ; Arapça-Türkçe Okul Sözlüğü, Dağarcık Y., 1997.

- Nâci, Muallim ; Lûgat-ı Nâci, Çağrı Y., İstanbul 2006.
- Redhouse, James W. ; Turkish and English Lexicon, Çağrı Y., İstanbul 2006.
- Riyâhî, Muhammed Emin ; Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı, İnsan Yay., İstanbul 1995.
- Sami, Şemsettin ; Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Y., İstanbul 2007.
- Sami, Şemsettin ; Temel Türkçe Sözlük(Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmûs-ı Türkî), Tercüman Y., İstanbul 1985.
- Steingass, F. ; A Comprehensive Persian-English Dictionary , Çağrı Y., İstanbul 2005.
- Şengül, Nedim ; Nâbî'nin Farsça Divançesi (Tahkikli Metin), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2005.
- Şentürk, Ahmet Atilla ; Osmanlı Şiiri Antolojisi, YKY Yay., İstanbul 2009.
- Timurtaş, Faruk Kadri ; Tarih İçinde Türk Edebiyatı, Boğaziçi Yay., İstanbul 1990.
- Tokmak, A. Naci ; Telaffuzlu Türkçe-Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü, Simurg Yay., İstanbul 2001.
- Yakıt, İsmail ; Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, Ötüken Yay., İstanbul 2010.
- Yorulmaz, Hüseyin ; Divân Edebiyatında Nâbî Ekolü, Kitabevi Yay., İstanbul 1996.
- Yorulmaz, Hüseyin ; Urfalı Nâbî, Şule Yay., İstanbul 1998.

<http://www.hafizonlove.com>

<http://mowlavi.recent.ir>

<http://www.wikidorj.com>

<http://muhammad-waris.blogspot.com>

<http://farzam5560.persianblog.ir>

<http://graphicarts.blogfa.com>

ÖZET

Nâbî, on yedinci yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan bir divân şairidir, divân şiirinin klasik devrinin son halkasını teşkil eder. Şair, 1642 yılında eski adı Ruhâ olan Urfa’da doğmuştur. Asıl adı Yusuf olan şairin Urfa’daki hayatı ve gençlik dönemi hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır.

Bu çalışmamızın temel amacı, Nâbî’nin Farsça Divânçesi’ni şairin elinden çıkmış haline en yakın şekilde ortaya koymak ve eseri Türkçeye kazandırmaktır.

Bu çalışma, “Giriş”, “Nâbî’nin Hayatı, Yetiştği Edebî Çevre, Edebî Kişiliği ve Eserleri”, “Farsça Divânçesi’nin incelemesi”, “Farsça Divânçesi’nin Türkçeye Çevirisi” ve “Tenkitli Metin” olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır. Sonuç bölümünde ise çalışmamızın başından itibaren ulaştığımız bilgilerin genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Nâbî, İnceleme, Tenkitli Metin, Çeviri

ABSTRACT

Nabi is a divan poet who lived in the second half of the seventeenth century, he symbolizes the last circle of the classical age of the divan poem. The poet was born in Urfa which was called as Ruha in 1642. There isn't much information about the life and the youth of the poet whose real name was Yusuf.

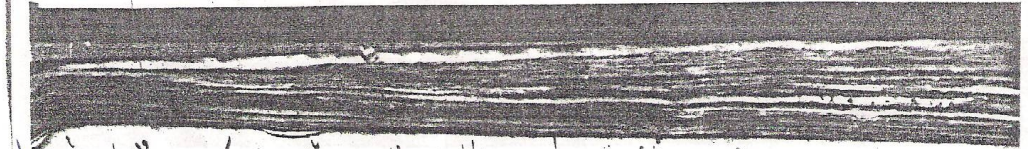
The basic goal of our study is to set forth Nabi's Persian Divançe as original as it was produced by poet and to bring the work into Turkish.

This study consists of five main categories as 'Introduction', 'Life Of Nabi, The Literary Environment Of His Time, His Literary Character and Works Of Art', 'Study Of His Persian Divançe", 'Adapting Persian Divançe To Turkish' , and 'Criticized Text'. A general assessment about the information we could obtain throughout our study is made in the conclusion part.

Key Words : Nabi, Analysis, Criticized Text, Translation

ÖZGEÇMİŞ

Şerife ÖRDEK, 1983 yılında Kayseri iline bağlı Yahyalı ilçesinde dünyaya geldi. İlk ve ortaöğrenimini Avanos'ta bitirdi. 2004'de başladığı Atatürk Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları bölümü Fars Dili ve Edebiyatı anabilim dalından 2008 yılında mezun oldu. Yüksek lisansını Nevşehir Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü Eski Türk Edebiyatı anabilim dalında yapmaktadır.

دو کله که تو را به چاه جانانه
 بیکار انداخته ای که با چاه جانانه
 سبب بد و در آن وقت خدای جانانه
 بیکه ز راه خضر از صبر زانیان
 در بار و هو که هر که بود از آن
 کج و کسب آن در این عالم چگونه
 تا چه رسد که در این عالم چگونه
 با هر که در این عالم چگونه
 تا چه رسد که در این عالم چگونه
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو

بنام خداوندی که در این عالم چگونه
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو

شود ز کس که در این عالم چگونه
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو

عزیز جان که در این عالم چگونه
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو

عزیز جان که در این عالم چگونه
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو
 در مصیبت تو ای که در مصیبت تو

دست تقدیر بود که در این عالم چگونه
 نمی کردند سعادتی که در این عالم چگونه
 زنده در این عالم چگونه
 امداد طالع مطلق خدای جانانه
 ستمان بافت ز ان ای که در این عالم چگونه
 که زنده کوی هست در انان حق
 باز دعای خضر که در این عالم چگونه
 هر چه در این عالم چگونه
 نانی از این جوی که در این عالم چگونه
 فکر کن که در این عالم چگونه
 حرف اول

زبان نگو و در از آنکه در این عالم چگونه
 خدا همه از ان که در این عالم چگونه
 ندیدم ز دولت با تبار که در این عالم چگونه
 تو نه در از ان که در این عالم چگونه
 نیایدت به فکر دقیق که در این عالم چگونه
 زاغی کار که در این عالم چگونه
 اگر که در این عالم چگونه
 بابست در از ان که در این عالم چگونه

زبان نگو و در از آنکه در این عالم چگونه
 خدا همه از ان که در این عالم چگونه
 ندیدم ز دولت با تبار که در این عالم چگونه
 تو نه در از ان که در این عالم چگونه
 نیایدت به فکر دقیق که در این عالم چگونه
 زاغی کار که در این عالم چگونه
 اگر که در این عالم چگونه
 بابست در از ان که در این عالم چگونه

زبان نگو و در از آنکه در این عالم چگونه
 خدا همه از ان که در این عالم چگونه
 ندیدم ز دولت با تبار که در این عالم چگونه
 تو نه در از ان که در این عالم چگونه
 نیایدت به فکر دقیق که در این عالم چگونه
 زاغی کار که در این عالم چگونه
 اگر که در این عالم چگونه
 بابست در از ان که در این عالم چگونه

2890

→ 20

→ 21

→ 22

حرف اولی	حرف ثانی	حرف ثالثی
در ماورد حسرت مکتب از کتب بزرگ حرف اولی	در ماورد حسرت مکتب از کتب بزرگ حرف ثانی	در ماورد حسرت مکتب از کتب بزرگ حرف ثالثی
حرف اولی	حرف ثانی	حرف ثالثی
حرف اولی	حرف ثانی	حرف ثالثی
حرف اولی	حرف ثانی	حرف ثالثی

حرف اولی

حرف ثانی

حرف ثالثی

حرف رابعی

29

حرف اولی	حرف ثانی	حرف ثالثی
حرف اولی	حرف ثانی	حرف ثالثی
حرف اولی	حرف ثانی	حرف ثالثی
حرف اولی	حرف ثانی	حرف ثالثی
حرف اولی	حرف ثانی	حرف ثالثی

2900

← 25

← 24

دیدم از چهره مقصود لبش را طلب
چیدم از غنچه امید بجز او لب
باغتم کام دل از روی درخ لب
منزاکم کار و آنک تم در خوش دل
مستحق بودم و اینها بزرگ نام خواند

همه بی اثر تربیت بر آن بود
همه تا نیز نظر بختی در دولت بود
از اثر بازی که نظر مردان بود
همه حافظ و انفا سحر خیزان بود
که ز بند غم ایام بخت نام خواند

ساق بیار ما آن سوره ده صدی
کاستنم در کسبیت برای خوشی
در راه به نزلت حق نیستی
ساقی که به ز خودی سخن بگوید
در ده نمل لعل جام مروی
روغن و زینت قنبر جان بود
آن کجی روح خوش ناک صبا بود
مده بروی که به هوس آن بود
آرایش مجالس روحانیت بود
سرای سعادت واقفال سردی
بیکانه در شستن اغوش تهر نیت
بوسه لعل لبان با نقیده در کرم بود
کس نبوش کرد این جز در نیت
بوجهل از مشرب عیب حموی

مهر خورشید که شمع عالم است
بویست در تصرف لیل باطل است
چو منی شمع صفت جهان است
در شرح عشق هر چه بجز در ضلالت است
خوش آنکه در سبب عینیه نهدی
فوسن لطف بنای فروختند
این چای که در جلیس می خورند
اما ز سون لطف بنای فروختند
بسیار عین که جان زنا خورند
جامی بسوزد لوق لعلی که در وقتند
بر قدیم تو قبای مجروری

ای خاتم بعثت مهر دهنها
ای بر رخ رفت رونق کله و صنها
ای خاتم عین درت صبر و طهارت
دارد این نیک نود و غنچه دهنها
تخی بی طبع و رایج با زرد
گر سرود باقد تو ماند توانست برود
انگ که با لعل تو ماند توانست خورد
چو آب زنجیر را سوسی چنهها

نیت خاسته قدر منزلت ما را
بشتر است از آب جویف کل ما را
بهرت عشاق نکتد محل ما را
مشک که برون روی غلامی دل ما را
از زلف تو با این همه خرمای کلهها
ساقی عشاق نکتد ما را
دلشک غفلت از روی عشقت
بالذلت او راهی و او عشقت
باز چو این کینه زار سواد عشقت
عزبت زره کاز انبوس میل و طهارت

باید که بولانکه اندرت فرسند
بهر خیزد در دره راز سبوحانند
جام کسب آنکست نام و در همهها
تخمس لعل صراطی
که قدر کوه صفا با نیک است
دلم ز بهر خواست از آن بر است

منه که قدر خواست بخت آن است
که بجز فقر و محیط فنا خراست
چو خاک کوه چه معوره دلا است
نخست کوه را که بجز سینه است
بزار کوه را که جای آرام است
که قطب زنده دلا و وفات است
برویدر که چون کرام حقانی
بکش لاس عونت کسب فرغانی
بیا بیاب نهانه در لیک عرابی
سناج خرقه کلف بهری لباس است
نشاندت بچشمه غلوصات
بکوش جان بستی نکتد ای بر بر
رساندت بدست خیر حیات
که مشکا طریق از بیانش است

نبرد زود عشق با کامی
کدانی درت بر عینه کرم جامی
ز بهر صفت نهاد و امی
بجز نکست کدایی که باوت است

اگر چه چرخ مرا بر فراز و سبب آورد
سوزن صبا فرخ صیب آورد
نموده از رخ سوز امید سبب آورد
نقود منفرد کل سوزی نهد با آورد
رسید وقت که چشم صفا بختاند
سپاه باس بد روازه هم رساند
برو خسته دلا نسخه شفا خواند
بعد نیست که صد جان بر لب رساند
بدین لسانت دولت که شکر تو آورد

تخمس لعل صراطی

